کورتەی مێژوویی ژیانی
پێغەمبەرﷺ

کورتەی مێژوویی ژیانی پێغەمبەر ﷺ

نووسینی: الرابطة العالمي الإسلامي، ئازاد نجم الدين (وەرگێڕ).

چاپی هەشتەم ١٤٤٤ك – ٢٠٢٣ز

نوسینگەی تەفسیر
بۆچاپ و بڵاوکردنەوە
هەولێر- شەقامی 30 مەتری تەنیشت منارەی چۆلی
+964 750 818 08 66
www.al-tafseer.com
tafseeroffice@yahoo.com
/TafseerOffice

ئامادەکردنی پێڕست - نوسینگەی تەفسیر
کورتەی مێژوویی ژیانی پێغەمبەر ﷺ، الرابطة العالمي الإسلامي، ئازاد نجم الدين (وەرگێڕ)
١٦٠ لاپەڕە،
١٤* ٢١ سم
بابەت، مێژوویی، مێژووی ژیانی پێغەمبەر ﷺ
ISBN: 978-9922-632-67-4

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان
هەرێمی کوردستان ژمارە سپاردنی (١٧٣١) ی ساڵی ٢٠٠٨ پێدراوە.

"بیروبۆچونی ئەم کتێبە، مەرج نیە هەمان بیرو بۆچونی نوسینگەی تەفسیر بێ"

دیزاین، نوسینگەی تەفسیر
خەت بەرگ : نەوزاد کۆیی

کورتەی مێژوویی ژیانی

پێغەمبەر ﷺ

نووسینی
الرابطة العالمي الإسلامي

وەرگێڕانی
ئازاد نجم الدين

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

انَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ ونَسْتَعِينُهُ ونَسْتَغْفَرُهُ، ونَعوذُ باللهِ مِنْ شُرورِ أنْفُسِنا ومِنْ سَيِّئاتِ أعْمالِنا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلِ فَلا هادِيَ لَهُ. وأشْهَدُ أنْ لا الهَ إلا اللهُ وأشهَدُ أنَّ محمداً عَبدُهُ ورسُولُهُ.

يا أَيُّها الذينَ آمَنوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقاتِهِ ولا تَمُوتُنَّ إلاّ وأنتُمْ مُسلِمونَ

يا أَيُّها النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الذي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ واحِدةٍ وخَلَقَ مِنها زَوجَها وبَثَّ مِنهُما رِجَالاً كَثيرَاً ونِساءً واتَّقُوا اللهَ الذي تَساءَلُونَ بِهِ والارْحَامَ إنَّ اللهَ كانَ عليكُمْ رَقيبَاً

يا أَيُّها الذينَ آمنوا اتقوا اللهَ وقُولوا قَولاً سَديدَاً، يُصْلِحْ لَكُمْ أعمالَكُمْ ويَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ ورسولَهُ فَقَدْ فازَ فَوزَاً عَظيماً

أمَّا بعدُ: فإنَّ أصْدَقَ الحَديثِ كِتابُ اللهِ، وخَيرَ الهَدِي هَدْيُ محمدٍ (صلى الله عليه وسلم) وشَرَّ الامُورِ مُحْدَثاتُها، وكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ، وكُلَّ ضَلالةٍ في النَّارِ.

پێشەکی و پێناسە

الحمد لله رب العالمين و الصلاة و السلام على رسوله الامين محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

خوێنەری بەڕێز !

ئەمە کورتەیەکی مێژووی ژیانی پێغەمبەری پێشەوامانە (صلی الله علیه وسلم)، کە زۆر بە کورتی نووسراوە، ئەو ڕۆژەی(٢٠٠٥/٩/٣٠)، کە گۆڤاری (یولاندس پۆستن)ی دانمارکی، ڕەسمە کاریکاتێرەکانی بۆ سوکایەتیکردن بە پێغەمبەری خۆشەویستمان بڵاو کردەوە، هەر ئەم کتێبەم لەبەر دەستدا بوو.

منیش بۆ کاردانەوەی بەسوود و تەعبیرێك لە خۆشەویستیمان بۆ پێغەمبەری نازدار (صلی الله علیه وسلم)، بڕیارمدا وەریگێڕمە سەرزمانی کوردی.

دەشزانی کتێب لەسەر سیرەو ژیاننامەی پێغەمبەری نازدارمان (صلی الله علیه وسلم) بەکوردی، دەمێکە نووسراوە، بەڵام هەر دەموت: ئەمەی بەردەست، چونکە کورتەیەکە، زووتر دەکەوێتە بەر دەست خوێنەرانی کوردو، ئاسانتریش دەکەونە خوێندنی.

خۆ دەشێت ئەم کورتەیە، بکرێتە کتێبی خوێندنی سەرەتایی سیرەی پێغەمبەری خۆشەویست (صلی الله علیه وسلم)،پاشان هەرکەس ویستی زیاتر شارەزا بێت، دەتوانێت بچێتە سەر کتێبەکانی مامۆستا عەبدولعەزیزی پارەزانی ڕەحمەتی، یان ژیاننامەکەی مامۆستا عەبدولعەزیز عەلائەددین، یان ئەوەی مامۆستا محەممەدی مەلا فایەق شارەزووری.

خوای گەورە خێری ئەوان بنوسێت و، ئێمەش لە پاداشتی خۆشویستنمان بۆ خواو پێغەمبەری خوا ،مەحروم نەکات.. ئامین .

ئەسڵی کتێبەکە (وەزارەتی کاروباری ئیسلامی کوەیتی) نوسیبووی و بڵاوی کردبۆوە، بەو هیوایەی لە ئاڵقەکانی قورئان لەبەر کردنی مزگەوتەکاندا بخوێندرێت، کە گەنجە موسوڵمانەکانی تێدا فێری ئیسلام دەکرێت..

سەرچاوەکانی، هەمووی سەرچاوەی باوەڕ پێکراوی ئەهلی سوننەتن، زیاتر هەوڵدراوە لە کتێبەکانی حەدیسەوانی وەربگیرێن والحمد لله..

ئینجا (ئەمینداریێتی ئەنجوومەنی باڵای جیهانی بۆ کاروباری مزگەوتەکان)، کە سەر بە ڕابیتەی جیهانی ئیسلامییە لە شانشینی عەرەبی سعودی، وەکو خۆیان لە پێشەکیەکەیدا نوسیویانە:(کە زانیمان سوودی زۆرە)چاپ و بڵاویانکردەوە.

ئەمەی ئێستا بە کوردی لەبەردەستدایە، چاپی پێنجەمی ئەو کتێبەیە، بۆ ڕەزامەندیی وەرگێڕانی بۆ کوردی و بڵاو کردنەوەی، پەیوەندیمانکرد بە ڕابیتەی سعودییەوە، ئەوانیش خوا خێریان بنووسێت، ڕەزامەندی خۆیان دەربڕی..

خوای گەورە ئەم کتێبەو ڕەنجەکانی ترمان، بۆ خۆی بسازێنێت و، بیکاتە کێشێکی تای تەرازووی قیامەتمان و، بە دەست ماچکردنی پێغەمبەری خۆشەویستمان شاد بکات.. ئامین.

وصلى الله على سيدنا و نبينا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

ئازاد نجم الدين
جومادی دووەمی ١٤٢٨ ك
حوزەیرانی ٢٠٠٧ ز

کورتەیەک لـــە ژیانـــی پـاکـــی

پێـغـەمـــبـەر

(صلى الله عليه وسلم)

ڕەچەڵەکی بەڕێزی

نەسەبی بەڕێزی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)،لە بەناوبانگترین نەسەبی عەڕەبە، ئیمامی موسلیم لە(واثلە ی کوڕی الاسقەع)ەوە-خوا لێی ڕازی بێت-دەگێڕێتەوە،کە پێغەمبە (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: (إنَّ اللهَ اصْطَفَى كِنَانَةَ مِن وَلَدِ إسماعيلَ و اصْطَفَى قُرَيشًا مِن كنانةَ و اصطفى من قريشٍ بَنِي هَاشِمٍ و اصطفاني من بني هاشم).

واتە: خوای گەورە(کینانە)ی لە نێوان کوڕو نەوەکانی (ئیسماعیل) دا هەڵبژارد، هۆزی قوڕەیشی لە نێوان بەرەبابی کینانەدا هەڵبژارد، تیرەی (بەنی هاشم)یشی لە نێوقوڕەیشیاندا هەڵبژارد، منیشی لە ناو (بەنو هاشم)ییەکاندا هەڵبژاردووە..

ڕەچەڵەکی لە خەتی باوکییەوە:

هەموو نەسەب زانان لەسەر ئەوە کۆن، کە پێغەمبەری خۆشەویست(صلی الله علیه وسلم)، ناوی پیرۆزی: (محمدی کوڕی عبداللەی کوڕی عبد المطلب ی کوڕی هاشمی کوڕی عەبدومەنافی کوڕی قُصَي کوڕی کولابی کوڕی لوئەی کوڕی غالبی کوڕی فەهری کوڕی مالیکی کوڕی النضری کوڕی کینانەی کوڕی خوزەیمەی کوڕی مودریکەی کوڕی ئیلیاسی کوڕی مُضَری کوڕی نەزاری کوڕی مەعدی کوڕی عەدنان)ە..

ئیبنو مەسعود- خوا لێی ڕازی بێت - دەڵێ: پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، کە نەسەبی خۆی دەفەرموو،جا کە دەگەیشتە(مەعدی کوڕی عەدنان)، دەوەستاو، دوو سێ جاردەیفەرموو: (كَذَبَ النَّسَّابون). واتە: نەسەب زانان لێرەوە، هەرچی بڵێن درۆ دەکەن..

بەڵام هەموو لەسەر ئەوە ڕێکن، کە شەجەرەی دەگاتەوە سەر سەیدنا(ئیسماعیلی کوڕی سەیدنا ئیبراهیم)، سەلامی خوایان لێبێت..

ڕەچەڵەکی لە خەتی دایکییەوە:

دایکی ناوی: (ئامینەی کچی وەهەبی کوڕی عەبدومەنافی کوڕی زوهرەی کوڕی کولابی کوڕی موڕڕەی کوڕی کەعب)ە..

ئیدی شەجەرەی دایکی لەگەڵ شەجەرەی بابی، لە (کولاب)دا بەیەك دەگەنەوە.

لـەدایــکبــوونـی:

له سەحیحی موسلیمدا هاتووه، كه له ڕۆژی دووشەممەی نۆهەم، یـان دوازدەهەمی مانگی(رەبیعول ئەووەل)ی ساڵی (فیل) لەدایكبووه.

ئەمەش كۆڕای زانایانی لەسەره، كه لەو ساڵەو لەو مانگـەدا بـووه، چونكه لەو ساڵەدا بوو، كه (ئەبرەهەی حەبەشی)، به لەشكرێكی زۆرەوه- كه (فیل)یان پێبوو - هێرشی هێنـا بـۆ ڕمانـدنی كەعبـه، بـەڵام خـوای خاوەن كەعبه، ڕێی لێگرتن و مانی به فیلەكان گرت و، لـه دەورو بـەری شاری مەككه وەستاندنی،كه هەنگاوێك بەرەو ئەویٚ نەچوون.

خــوای گــەوره ئــەم ڕووداوەی لەقورئانــدا، لەســوڕەتی (الفیــل)دا تۆماركردووه، ئەو ڕۆژه دەكاته: ٥٧١/٤/٢٠ی زایینی..

زۆر ڕیوایەت هەن، كه باسی شتی نائاسـاییان كـردووه، كـه كـاتی حــەمل و لــەدایكبوونی پێغەمبــەری نــازدار (صــلی الله علیــه وســلم) ڕوویداوەو، خەڵكی دەماو دەم گێڕاویانەتەوه..

نــاونـــانـــی:

(عبد المطلب)ی باپیری، ناوی لێنا: محمد (صلی الله علیه وسلم)،بـەڵام پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)،ناوی تریشی هەیه،كـه لـه سـیفەتەكانی خۆیەوه وەرگیراوه، كه پێیانەوه مەتح دەكرێت،وەكو: (ئەحمەد) به مانـای: ئەوی له خەڵكانی تر زیاتر سوپاس دەكرێت.

(العاقــب): ئــەوی كۆتــا پێغەمبــەرەو، كۆتــایی بــەنێرراوانی خــوا پێهاتووه، هەروەها:(المتوكل)..بەڵام بەناوبانگترین ناوی:(محمد)ه. [1]

(١) سەیر ئەوەیه، كه تا ئێستاش له هەر هەموو جیهاندا، ناوی (محمد) یەكەمین ناوه، لـه ←

بەخێو کردنی:

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، بە هەتیوی لەدایکبووە، چونکە ئەو کاتەی ئەم لەسکی دایکیدابووە، (عبدالله)ی باوکی ـ چوو بوو بۆ ماڵی خزمەکانی لە (بەنو نەججار)لەمەدینە(ئەو زەمانە مەدینە ناوی: یە ثریب بوو)، ئەو کاتە کۆچی دوایی کردووەو، هەر لەوێ لە مەدینە بەگۆڕ سپێردراوە.

کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لەدایکبوو، ئافرەتێك، کە ناوی(حەلیمەتوسسەعدییە) بوو، بووە دایەنی و، وەکو عادەت و نەریتی ئەو زەمانەی عەرەبەکان، ئەویش ئەمی بردە لای خۆی.

بەڵام هەر لە ژێر سەرپەرشتیاریی دایکی خۆشیدا بوو، تا ئەو کاتەی،کە دایکیشی- کە لە سەردانی ماڵی خزمانی لەمەدینە دەهاتەوە، لە ناوچەی (الابَواء) ،کەوا لە نێوان مەککەو مەدینەدا-بوو کۆچی دوایی کرد.

ئەو کاتە ئەم، تەمەنی پیرۆزی شەش ساڵان بوو، ئیدی باپیری بردیە لای خۆی، بەڵام دوای دوو ساڵان، ئەمیش کۆچی دوایی کرد! ئیدی ئەبو تاڵیبی مامی، بردیە ماڵی خۆی..

ساڵی (١٩٩٩)دا لە بەریتانیا، ناوی(محمد) یەکەمین ناوی تۆمارکراوی وڵات بوو !! ئاخر ئائەمەیە، کە خوای گەورە دەفەرموێ: (وَرَفعْنَا لكَ ذِكركَ.........ناو و یادی تۆمان بەرز ڕاگرتووە) والحمد لله.. (وەرگێڕ)

گەشەو نەش و نمای:

خوای پەروەردگار، خۆی سەرپەرشتی پەروەردەکردنی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) ی کردووە، بۆیە ئاوا لەسەر لوتکەی ئەدەب و ڕەفتاری بەرز سرەوتووە.

خوای گەورە، هەر لە منداڵییەوە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ی بۆ پێغەمبەرێتیی سازداوە، بۆیە هەر لەسەرەتای مێردمنداڵییەوە، ڕەوشتی ڕەسەن و ڕەفتاری پەسەند بووە.

پێناسەی محمد (صلی الله علیه وسلم):

ئەو هەر لە منداڵییەوە، دووربوو لە هەموو هەڵس و کەوتێکی منداڵانە،دوور بوو لە هەر ڕەفتارێك،کە بۆ مرۆڤی گەورە ببێتە پەڵە.

نانی دەستی خۆی دەخوارد، هەر لە(دە)ساڵییەوە لەسەرکەسابەت ڕاهات، لە تافی جوانیی و لاوێتیدا - بە مووچەیەکی کەم، بە چەند قیراتێك، کە هەر مەسروفی خۆی دەردەهێنا- بووە شوانکارەی مەڕو ماڵاتی خەڵکی مەککە...

تا بە تەمەنتر دەبوو، گەورە تر دەبوو ! تا گەورەتریش دەبوو، بەناوبانگترو بەڕێزتر دەبوو، بۆیە نازناوی: (ڕاستگۆی دەستپاك - الصادق الأمین)یان لێنا..

هەرگیز درۆی لێنەبیستراوە، قەت کەس بەخیانەتێك، بە غەدرێك، تاوانباریی نەکردووە، هەر ڕاسپاردەیەکیان لا دادەنا، بە ساغ و سەلامەتی وەریان دەگرتەوە..

ئەو جارەی، کە مامە ئەبوتالیبی، بۆ بازرگانیی لەگەڵ خۆی بردی بۆ شام، لە ناوچەی(بوسرا)، ڕاهیبێکی مەسیحی،کە ناوی (بەحیرا) بوو، دیتی، بە مامەکەی وت: بگەڕێوەو ئەو منداڵەی ببەوە.. لە دەست جولەکان بیپارێزە! کوڕە ئەم منداڵە، کارێکی زۆر گەورەی پێدەسپێرریت.

پێغەمبەر(صلی الله علیە وسلم)بەشداری هەموو کارێکی خێرو چاکەی قەومەکەی خۆی دەکرد، لەجەنگی (ئەل فوججار)ی نێوان (کینانە) و (قەیسی کوڕی عیلان)دا - کە ئەو کاتی تەمەنی پیرۆزی بیست سالآن بوو - بەشداری کرد، لە پەیماننامەی(الفضول)دا بەشداریکرد، کە پەیماننامەیەك بوو لە ماڵی(عبداللەی کوڕی جەدعان) ـ دوای بیست سالآن شەڕو جەنگی نەپساوە ـ مۆر کرا.

یەکێك لەبەندەکانی(ئەم پەیماننامەیە) ئەوە بوو: کە هەموو تیرەو هۆزەکانی قوڕەیش لەسەر ئەوە ڕێککەوتن، کە نابێت بهێڵن، کەس لە مەککەدا مەزڵوم ببێت، چ دانیشتووی مەککە بێت، چ دەرەکیی، چ لە ئەهلی مەککەوە زوڵمەکەی لێکرابێت، چ لە خەڵکی دەرەوەی مەککەوە.

بڕیاردرا: کە هەموو لەگەڵ ستەم لێکراوەکەدا دەبن، تا مافی خۆی بۆ وەردەگیرێتەوە.

لەحەیسدا،لە کتێبەکانی ژیاننامە(سیرە)دا هاتووە: کە پێغەمبەر(صلی الله علیە وسلم)، دوای بە پێغەمبەر بوونی دەیفەرموو: (لَقَدْ شَهِدْتُ في دارِ عبدِاللهِ بنِ جَدْعَانَ حِلْفَاً مَا أُحِبُّ أنَّ لي بِهِ حُمُرُ النِّعَمِ، ولَو دُعِيتُ بِهِ في الاسلامِ لأجِبْتُ)).

واتە: لەماڵی(عبداللەی کوڕی جەدعان)، ئامادەی پەیمانێك بووم، لە هەرچی جۆر وشتری نایاب هەیە بەلامەوە چێترە، حەزم دەکرد لە ئیسلامیشدا داوام لێبکرایە، تا وەدەنگییەوە بچومایە.

هەروەها لە کتێبەکانی ژیاننامە(سیرە)دا هاتووە: پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)،کە تەمەنی پیرۆزی(سی و پێنج) ساڵان بوو، بەشداری دروستکردنەوەی کەعبەو دانانەوەی بەردەڕەشی کەعبەی کردووە.

فەزڵ و حیکمەتی ئەو بوو، کە نەیهێشت شەڕو پێکدادان لە نێوان تیرەو هۆزەکانی مەککەدا_ بە هۆی دانانەوەی بەردەڕەش _ دروست ببێت، کە کەعبەیان _ دوای لافاوو ڕمان _ درووستکردەوە، کە گەیشتنەوە ئەو ئاستەی، کە دەبێ ئیدی (بەردەڕەش) بخەنەوە جێی خـــۆی،جا لێیان بووە مشت ومڕو ناکۆکیی، کە کێ خاوەنی ئەو فەزڵو پلەو شەرەفەیە،کە بەردەڕەش تاوداتێ و لە جێی خۆی دایبنێتەوە، چونکە هەر یەکەیان دەیوت: من شایەنترم، تا لە کۆتاییدا لەسەر ئەوە پێکهاتن، کە سبەی بێنەوەو ڕازی بن بە داوەری ئەو کەسەی، کە یەکەمین کەس _ لە غەیری خۆیان _ دێتە کەعبەوە، ئەو بکەنە حەکەمی نێوانیان.

ئیدی بۆ سبەی، قەدەری خوا وابوو، کە یەکەمین کەس هاتە کەعبە، پێغەمبەری نازدارمان بوو(صلی الله علیه وسلم)، ئەوانیش ڕەزامەندییان لەسەر داوەرییەکەی وی دەربڕی، چونکە هەمـــوو وتیـــان: ئەوە پیاوی ئەمین و سەر ڕاست هات !

ئەویش فەرمانیدا: پارچە پۆشاکێکیان ڕاخست و لە هۆزەکان داوایکرد ، هەر یەکەو لای خۆیەوە، چمکێکی پۆشاکەکە دەست بداتێ، ئینجا ئەمیش بەدەستی پیرۆزی خۆی، بەردەڕەشەکەی خستە ناو پۆشاکەکەوەو فەرمووی: بڵندی بکەن، کە گەیاندیانە ئاستی جێی خۆی، ئەم، بەدەستی پیرۆزی خۆی هەڵیگرت و، لە جێی خۆی داینایەوە..

دەبینین، کە پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، لە زەمانی پێش پێغەمبەرێتیەکەیدا، لە هەموو بۆنە خێرخوازییەکانی قەومەکەیدا بەشدار دەبوو.

لە هەموو بەشداریەکیدا شارەزاییەکی دی زیاد دەکردو، سەرنجی خەڵکی بۆ خۆی ڕادەکێشا..

ئەمانەش کاریگەری خۆیان، دواتر لە بڵاو بوونەوەی بانگەوازەکەیدا زۆر بوو، مەگەر نابینیت، کە دوای پێغەمبەرێتییەکەی(صلی الله علیه وسلم)، کە بەخەڵکەکەی فەرموو: (أَرَأَيتُمْ لَو أَخْبَرْتُكُمْ أنَّ خَيلاً وَرَاءَ هذا الوادي تُرِيدُ أنْ تَغِيرَ عليكُم أَكُنْتُمْ مُصَدِّقِي ؟! قالوا: مَا جَرَّبْنَا عليكَ كَذِبًا أَبَدَاً).

واتە: ئەریٚ ئەگەر پێتان بڵێم: ئەوە کۆمەڵێك چەکدارو سوارچاك، لەو دیو ئەو دۆڵەوەن و دەیانەوێت هێرشتان بێننە سەر، باوەڕم پێدەکەن؟!
وتیان: قەت درۆمان لیٚ نەبیستویت.

ژنهێنانی :

کە ناوبانگی بە ڕاستگۆو دەستپاك دەرچوو، خەڵکی هەموو بە ڕەوشتی ڕەسەن و ڕەفتاری پەسەندەوە دەیانناساند.

خەدیجەی کچی خوەیلید -خوا لێی ڕازی بێت- کە ئافرەتێکی ناسراوو دەوڵەمەند و، خاوەن پلەو پایەی ناو هۆزەکەی خۆی بوو، ناردی بە شوێنیدا، تا بازرگانی بەسامانەکەیەوە بکات، ئەویش ڕازی بوو.

ماوەیەکی کەمی برد، (خەدیجە) دیتی، قازانجی چەندین بەرابەر بووە!

دیتی، ڕاستە زۆر دەستپاکە، ژیرە، لێزانە، بۆیە حەزی بە نزیکیی کرد، بۆ ئەمەش کەسانی ڕاسپارد، کە مەسەلەی خواستنی ئەمی بخەنە پێش چاو، داخوا چ دەڵێت؟!

ئــەو زەمانە،خــەڵکێکی زۆر هــەبوون، تەمــەننای خــاتو خەدیجــەیان دەکرد، چونکە لە لایەکەوە نەسەب و تیرەو هۆزی بەهێزی لەپشت بوو.

لە لایەکی تریشەوە، خۆی وەکو ئافرەتێــك، خــاوەن شــەرەف و پلــەو پایەو ناوداریی هەبوو.

ئەمانە، جگــە لــە دەوڵەمەندییەکــەی، پێغەمبــەر(صــلى الله علیــه وسلم)، مەسەلەکەی خستە بـــەر ڕاوێــژی مامــەکانی و پرســی پێکــردن، ئەوانیش ڕەزامەندی خۆیان دەربڕی.

پاشان مامە حەمزەی و مامە ئــەبو تاڵیــب و پیاومــاقوڵانی تــیرەی (موزەڕ)، وەکو وەفدی داخوازیی، چوونە لای مامی خەدیجەو داخوازییــان کرد.

ئەبو تاڵیب لە مەجلیسەکەدا هەستاو، باسێکی خانەوادەی خۆیــان و نەسەبی باوان و جێ و پلەو ڕەوشت و ڕەفتاری شیرینی (محمد)ی کرد..

ئیدی خوازراو مارەییەکەی دراو، پاشان گوێزرایەوە..

ئەو(صلى الله علیه وسلم)، کاتی تەمەنی پیرۆزی ، (بیست و پێــنج) ساڵان بوو، خاتو خەدیجەش چل ساڵان بوو..

بەڵام بۆی بووە باشترین هاودەم و هاودەنگ و هاوڕازو هاوسەر.. ئیدی بە غیرەت و جوامێریی، بە سۆزو خۆشەویستیی، بیرو ژیریــی، بــە پــارەو سامانی خۆی، بووە ئەو قەڵایەی،کە پیــاوی خــاوەن پــەیام لــە ســێبەریدا دەحەوێتەوە.. هەزاران جار بەر ڕەحمەتی خوای گەورە بکەوێت..

پێغەمبــەر(صــلى الله علیــه وســلم)لەگــەڵ خاتوخەدیجــەدا، وەك دوو هاوسەری نمونەیی مانەوە، خوای گەورەش منداڵی پــێ بەخشــین(هــەموو منداڵەکانی پێغەمبەر (صلى الله علیــه وســلم) لــە خەدیجــەن، جگــە لــە ئیبراهیمی کوڕی).

هەروا پێکەوە مانەوە، تا ساڵی دەیەمی پێغەمبەرێتیی، کە ئیتر خوای گەورە خەدیجەی بردەوە کەناری ڕەحمەتی بەرفراوان و، چەتری سوکنای ڕەزامەندی خۆی..

ئەو ساڵەی ئەو کۆچی دوایی کرد، هەر هەمووی بووە خەم و پەژارەی جودایی بۆ ئەو، بۆ پشتیوانە بە دەسەڵاتە مەعنەویەکەی تری: مامە ئەبو تاڵیبی، کە ئەویش هەر ئەو ساڵە کۆچی دوایی کردو، موسوڵمانان هەروا لە سەرەتای ڕێوە، کەوتنە تاس و کسپەو سوێوە..

سەرەتای پێغەمبەرێتییەکەی

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، کە دەیبینی وا قەومەکەی لەو هەموو گومڕاییەدان، عەقیدەیان چەوتە، پەرستنیان شیرکە، ڕەوشتیان زفتە، ڕەفتاریان هەرشەڕاب و قومارەو، ئازایەتییان هەربۆ جەردەیی و شەڕی هۆزگەرایی و تۆڵەی تیرەپەرستییە، خەمی لێدەخواردن.

لەوەدا پەژارە دایدەگرت، کە دەیبینیی کۆمەڵگەکەی شیرازە پساوە: بەهێز لاواز هەڵدەلوشێت، شانازیی بەسەروەت و سامان و ڕەچەڵەك و وەچەوە دەکات، نەداریش کۆیلە دەکرێت!

گەورە خۆی بەشان و باهوو نەسەبییەوە با دەدات، لەولاوەش زۆر هۆز لە برساندا، ڕۆڵەکانی خۆیان زیندە بەچاڵ دەکەن!!

ئەمیان کچی بەڕێزەو ئەویان لەبەر شورەیی و چاوشۆڕیی، زیندەبەچاڵیی دەکات !

دەیبینی ئەمە کۆمەڵگە نییە، زەلکاوە، بۆگەنی ئەم نزمیی و خۆپەسەندیی و ستەم و بێ دادیی زۆنگاوە، هەموو سیفەتێکی ماقوڵ و

پیاوانــەی ڕەســەنی ژێــر نــاوە، زۆر بەدیققــەت نەبویتایــە، جــوامێریی و سەخاوەت و ئازایەتیی و سەربەستیی پیاوماقوڵانت نەدەدی !!

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، کە ئاهی هەڵ دەکێشا، تەمــەننای شیفای کۆمەڵگەکەی دەکرد، خۆزگەی دەخواست،کە خوای گەورە بەلوتفی خۆی، لەو بۆگەنییە دەریان بهێنێت..

بۆیە زۆرجار لەم دیمەنە ناقۆڵایانە دوور دەکەوتەوەو، تەشریفی دەبردە جێیەکی دوورتر، تا بۆ ماوەیەکیش بێت، خۆی گۆشەگیر بگرێ لەو حاڵ و بارودۆخەی،کە لە ناخیدا توشی خەفەتی دەکرد.

زۆرجار لە خەڵوەتگایەکی کەناردا، لەگەڵ بــە زەیــنی دڵــی دابــین و، هەستی کرو بیری قــوڵ و دیــدی دوورەوە، ســەرنجی ئاســەواری دەســەڵاتی خوای کردگاری دەدا.

دڵی گەورەی، هێندەی تر پڕ دەبوو لە بــاوەڕو قەناعــەتی ڕەهــا، بــە دانایی و بە توانایی پــەروەردگار، تــا ڕۆژێــك، کــە ئــەو لــەو ســکونەتی ئەشکەوتی(حــــەڕا)داو، لە دەریای قوڵی سەرنج و کۆڵینەوەی(چل) ساڵی خۆیدا بوو، جوبرەئیلی لێ پەیدا بوو، فریشتەی پەیامبەری خوای کردگار، هاتە لای و، پەیامی بۆ هێناو مژدەی پێغەمبەرێتی پێدا !!

باشترین و ڕاستترین ڕیوایەتی ئەو ڕۆژو ساتە، حەدیســەکەی ئیمــامی بوخارییە، کە لە دایکە عائیشەوە دەیگێڕێتــەوە، کــە وتویــەتی: (یەکــەم دیاردەی پێغەمبەرایــەتی پێغەمبــەر (صــلی الله علیــە وســلم)، بـــینینی خەونی ڕاست بوو، هەر خەونێکی دەدیت، وەکو ســپێدەی بــەیان دەهاتــە دی، چۆنی لە خەونەکەدا دیبوو، ئاوا بەحەقیقەتی دەیدییەوە).

ئینجا حەزی دەکرد بچێتە ئەشکەوتی (حــەڕاء)، کــە لــە چــیایەکی نزیکی مەککەدا بوو، ڕووەو ڕەوی کەعبە بوو، ئیدی لەوێدا چەندین شــەو

بۆ خواپەرستیی دەمایەوە، زادو خۆراکی ئەو شەوو ڕۆژانەشی لەگەڵ خۆی دەبرد،کە خۆراکیشی تەواو دەبوو، دەهاتەوە لای خاتوو خەدیجەی خێزانـی وهی تری دەبرد.

تا ئەو ساتەی حەقی بۆ هات، واتە: وەحی خوایی، ئەوە بوو جوبرەئیل هاتە لای و پێی فەرموو: بخوێنەرەوە! دەیویست بەم فەرمانەی،سەرنجی بۆ دواتر ڕابکێشێت، ئەمیش فەرمووی: من خوێندەوار نیم.

ئەوجا جوبرەئیل باوەشی پێدا کردو، توند بەسینەی خۆیەوەی گوشیی و بەرەڵڵای کردەوە، پێی فەرمووەوە: بخوێنەرەوە!

ئەمیش هەر فەرموویەوە: من خوێندەوار نیم.

تا سێ جاری ئاوا لێکرد، ئینجا فەرمووی:

﴿ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلَّذِى خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ ٱلْإِنسَـٰنَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾ ٱقْرَأْ وَرَبُّكَ ٱلْأَكْرَمُ ﴿٣﴾ ٱلَّذِى عَلَّمَ بِٱلْقَلَمِ ﴿٤﴾ عَلَّمَ ٱلْإِنسَـٰنَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿٥﴾﴾ ﴿العلق: ١- ٥﴾.

واتە: بە ناوی ئەوخوایەی خۆتەوە بخوێنـەرەوە، کـە دروسـتیکردووە، ئەوی ،کە مرۆڤـــی لە خوێنپارەیەك دروستکردووە، بـە نـاوی ئـەو خـوا بەرێزەوە بخوێنەرەوە، کە پێنووسی فێرکرد، کە ئەو شتانەی فێـری مرۆڤــ کرد، کە نەیدەزانی..

ئەوجا پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)،بە دڵـە کوتێـوە، تەشـریفی هێنایـــەوە مـــاڵێ، تـــا هاتـــەوە ژوورەوە بـــۆ لای خەدیجـــەو، فـــەرمووی: داپۆشن، داپۆشن! (واتە جێم بۆ ڕابخەن، تا ڕابکشێم).

خێرا جێیان بۆ ڕاخست و دایـان پۆشـی، تـا هێـدی بـووەوە، ئینجـا هەواڵەکەی بۆ خاتو خەدیجە گێڕایەوە، ئـەویش دڵخۆشـیی دایـەوەو پێـی وت: مژدەت لێبێت، بە خـوا قەسـەم، خـوای گـەورە پشـتت تێناکـات و فەرامۆشت ناکات، تـۆ بـە دەم خزمانـەوە دەچیت، ڕاسـتگۆیت، کـوڵی

هەموانت بەسەر شانەوەیە، یارمەتی لێقەوماوو ئاتاجان دەدەیت، ڕێزی میوانان دەگریت و هاوکاری هەموو کەسێك دەکەیت، کە تووشی کوێرەوەرییەك دەبێت..

پاشان بردی بۆ لای (وەرەقەی کوڕی نەوفەل)ی ئامۆزای، (وەرەقە) لە سەردەمی جاهیلییەتدا، بوو بوو بەمەسیحی، دەیزانی (ئینجیل) بخوێنێتەوە، کابرایەکی پیر بوو، چاوەکانیشی کوێر بوو بوون، کە خاتوو خەدیجە هەواڵەکەی پێغەمبەری(صلی الله علیه وسلم)بۆ(وەرەقە)ی ئامۆزای گێڕایەوە.

(وەرەقە) ڕوویکردە پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) و وتی: ئەمە هەر ئەو فریشتەیە،کە هاتبوو بۆ لای موسا، خۆزگە زەمانی گەنجێتیم دەبوو، خۆزگە بە زیندوویی دەگەیشتمەوە، ئەو زەمانەی قەومەکەی خۆت لە شار دەرت دەپەڕێنن !

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: من دەردەپەڕێنن ؟!

وتی: بەڵێ تۆ، چونکە کەس ئەم پەیامەی فریشتەی بۆ نەهاتووە،کە قەومەکەی دەریان نەکردبێت، هەر کەس ئەم وەحییەی بۆ بێت، قەومەکەی لەسەری دوژمنداریێتیی دەکەن!

خۆزگە تا ئەو زەمانە دەژیام و،تا ئەو کاتەی بانگەوازەکەت تەشەنەی دەکرد، ئەو کاتە زۆر سەر ڕاستانە پشتم دەگرتیت..

(وەرەقەی کوڕی نەوفەل)، دوای (سێ) ساڵ لەو کاتە، کۆچی دوایی کرد و، بە موسوڵمانێتی لە مەککە نێژرا..

سەرەتای بانگەوازەکەی

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) زانی، ئیدی ئەوا بۆتە نێرراوی خوای گەورە، هەر لە یەکەمین دیداری ئەشکەوتەکەوە، گوێی لێبوو (جوبرەئیل)، تا تەشریفیشی برد، هەر دەیوت: من (جوبرەئیل)م و ،تۆش بوویت بەنێرراوی خوا..

ئیدی دواتر سورِەتی (المدثر)ی بۆ هاتە خوارەوە،کە سەرەتاکەی دەفەرمووێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلۡمُدَّثِّرُ ١ قُمۡ فَأَنذِرۡ ﴾ ﴿المدثر: ١ـ٢﴾.

واتە: ئەی ئەو کەسەی خۆی داپۆشیووە! هەستە ئەو خەڵکە ئاگادار بکەوە..

ئیتر، تا ماوەی سێ ساڵان بە نهێنیی، خەڵکی بۆ دینەکەی بانگهێشت دەکرد، تا خوای گەورە فەرمانی پێدا، کە بانگەوازەکەی ئاشکرا بکات،کە پێی فەرموو:﴿ فَٱصۡدَعۡ بِمَا تُؤۡمَرُ وَأَعۡرِضۡ عَنِ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ﴾ الحجر/٩٤ .

واتە: ئەوی بۆت هاتووە ئاشکرای بکەو، گوێ مەدە موشریکان..

ئەویش بە ماڵ و کەس و کارە نزیکەکانی خۆیەوە دەستی پێکردو، هەموویانی ئاگادارکردەوە، چونکە خوای گەورە لە ئایەتێکی تردا پێی فەرموو: ﴿ وَأَنذِرۡ عَشِيرَتَكَ ٱلۡأَقۡرَبِينَ ﴾ ﴿الشعراء: ٢١٤﴾.

واتە: خزمە نزیکەکانی خۆت ئاگادار بکەرەوە..

تا دەهات بەرهەڵستکاریی زیاتری، لە گەورەکانی قورەیشەوە بۆ دروست دەبوو، بە تایبەتی لە مامە(ئەبو لەهەب)ی خۆیەوە !

بەلاّم کۆمەلێك کەس باوەڕیان پێی هێناو، بوونە شوێن کەوتوی گیانی بەگیانی، وەکو: (خەدیجەی خێزانی و ئەبوبەکری سددیق و عەلی کوڕی مامە ئەبو تالێب)ی، کە لە سایەی سەرپەرشتی ئەودا گەورە بوو بوو، هەروەها (زەیدی کوڕی حاریسە)، کە خزمەتکاری خۆی بوو، هەروا کەسانی تریش...

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)، شانی لە بانگەوازی خوای خۆی قایم کردو، بە هەموو تیرەو هۆزەکانی گەیاند !

تا سەرەنجام لە سنووری عەرەبەکانیشی بردە دەرەوەو، گەیاندییە نەتەوەو میللەتانی تر،چونکە پەیامی ئیسلامەتی گشتییە، تا ڕۆژی دوایی، بۆ هەموو خەڵکی سەر زەمینە، لە هەر کات و شوێنێکدا بژین..

بانگەوازی پێغەمبەرانی پێشوو، هی هەر یەکەیان، بۆ قەومێکی تایبەت بوو، بەلاّم ئیدی پەیامی دی بە دووی پەیامەکەی (محمد)ی پێغەمبەرو پێشەوادا (صلى الله عليه وسلم)یە، هەر دەبوو ئەوەی ئەم ، ببێتە جیهانیی و بۆ هەموو مرۆڤی سەرزەمین بێت..

موعجیزەی قورئان

موعجیزە: کارێکی نائاساییە، خوای گەورە لەسەر دەستی نێرراوانی خۆی ئەنجامی دەدات، کە بە هەموو مرۆڤی تر ئەنجام نادرێت و، هەموویان لەبەر دەمیدا دەستەوستان دەوەستن !

ئەمەش پشتگیرییەکی خواییە، وەکو ئەوەی بفەرمووێ:(ئەو نێرراوەم ڕاست دەکات و پێغەمبەری منەو، هەرچی دەیڵێت بە ڕەزامەندی منە)، وەکو موعجیزەکەی حەزرەتی موسا، کە دار عەساکەی دەبووە ئەژدیها، یان،کە دەستی دەخستە بن باڵی و دەری دەهێنایەوە، بێئەوەی هیچی لێهاتبێت، سپی دەبوو دەدرەوشایەوە، یان وەك موعجیزەکانی حەزرەتی عیسا، کە بە ئیزنی خوا، کوێری زگماك و گەرو گولی چاك دەکردەوەو، مردووی زیندوو دەکردەوە، وەکو کە خوای گەورە لە سورەتی﴿ ال عمران: ٩٤﴾ و سورەتی ﴿الشعراء: ٣١ـ٣٢﴾ باسی فەرمووە..

لەبەر ئەوەی هەموو موعجیزەیەك، کە پێغەمبەران هێناویانە لەو شتانەدا بووە، کە ئەو قەومانە پێی بەناوبانگ بوون و، تێیدا سەرکەوتوو بوون.

دەبوو موعجیزەکەی پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم)، هەر لەو مەیدانەدا بێت،کە عەرەبەکانی ئەو سەردەمە تێیدا سەرکەوتوو بەناوبانگ بوون، کە بریتی بوو لە: ڕەوانبێژیی و زمانپاراویی.

بۆیە قورئان بووە موعجیزەی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، جگە لەو موعجیزانەی تر، کە لەسەر دەستی ڕوویاندەداو، لە کاتی خۆیاندا دەبینران، بەڵام لەبەر ئەوەی ئیسلام بۆ هەموو مرۆڤایەتیی(لە هەموو کات و شوێنێکیاندا) هاتووە، هەر دەبوو موعجیزەیەکی ژیرییانەی واش بخاتە ڕوو، کە لە ڕووی هەموو مرۆڤایەتیدا، هەتا هەتایە لە مەیدانی

زۆرانبازیدابێت و بفەرمووێت: فەرموو وەرنە مەیدانی ڕووبەڕوو بوونەوەم! ئەم موعجیزەیەش قورئانە..

بۆیە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەیفەرموو: (مَا مِن نَبِيّ اِلَّا وَقَدْ اُعْطِيَ مِنَ الآياتِ مَا مِثْلُه آمَنَ عَليهِ البَشَ، وانِمَّاَ كانَ الذي اُتِيتُهُ وَحْيًا اَوحَاهُ اللّهُ تَعالى اِلَيَّ فَأرجُو أنْ أكونَ أكْثَرُهُم تَابِعًا يومَ القِيامَةِ) البخاري ومسلم.

واتە: هەموو پێغەمبەرێك چەندەها بەڵگەو نیشانە (موعجیزە)ی دراوەتیٚ، تا ئەوەی خوا حەز بکات لە مرۆڤ، باوەڕی پیٚ بهێنێت، منیش ئەوەی خوا داویەمەتیٚ، ئەو وەحییەیە، کە بۆی ناردووم، ئومێدم هەیە لە ڕۆژی قیامەتدا، شوێنکەوتووم لە هەموویان زیاتر بێت.

موعجیزەی قورئان:

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)،بۆ هەموو عەرەب هاتە مەیدانی بەربەرەکانێوەو، داوای لە هەموویان کرد، ئەگەر ڕاست دەکەن و نکوڵی لەوە دەکەن، کە ئەم قورئانە لە لایەن خوای گەورەوە هاتووە: فەرموون ئێوەش قورئانێکی وا بهێنن،یان هەندێك سورەتی وا بهێنن، بەڵام هەموو دەستەوەستان وەستان!

ئەمەش بووە بەڵگەیەکی ڕۆشن، کە ئەو قورئانە لە لایەن خوای گەورەوە، بۆ پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) هاتووەو، هیچ کەسێکیش ناتوانێت وەك ئەو بهێنێت..

هەموو عەرەبە کافرەکانی ئەو سەردەمە، لە ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەم قورئانەدا، مات و مەلول و بێدەسەڵات کەوتن!

هـــەموو دەیـــانزانی، کـــە پێغەمبـــەر (صـــلی الله علیـــە وســـلم) نەخوێنـــدەوارەو، مـــومکین نییـــە خـــۆی قورئـــانێکی ئـــاوا ڕەوانبێـــژ، بـــۆ بەربەرەکانێی ئەوان بهێنێتە مەیدان.

دەشیانزانی کەسی وای لێوە نزیك نییە، فێری شـتی وای بکـات، فێـر بوونیش کاتی تەواوی دەوێت!

بۆیە، کە هەر تەسلیمی نەبوون، کەوتنە درۆو دەلەسەو پاڵاتتـەی بـێ ســــەروبەر دژی: ﴿ أَمۡ يَقُولُونَ ٱفۡتَرَىٰهُۖ قُلۡ فَأۡتُواْ بِعَشۡرِ سُوَرٖ مِّثۡلِهِۦ مُفۡتَرَيَٰتٖ وَٱدۡعُواْ مَنِ ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن دُونِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمۡ صَٰدِقِينَ ﴿١٣﴾ فَإِلَّمۡ يَسۡتَجِيبُواْ لَكُمۡ فَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّمَآ أُنزِلَ بِعِلۡمِ ٱللَّهِ وَأَن لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ فَهَلۡ أَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴾ هود:١٣-١٤.

واتە: دەیانوت: ئەمە هەر قسەی هەڵبەستراوە، بڵێ: باشـە ئێـوەش ـ ئەگەر ڕاست دەکەن ـ (دە) سووڕەتی وەك ئەو هەڵبەستراو بهێـنن، کـێش هەیە ببێتە هاوکارتان ـ جگە لە خوا ـ هاواری ببەنە لاو داوای یارمـەتی لێبکەن، گەر وەدەم بانگەوازەکەتەوە نەهاتن، ئەوە بزانن، کە ئەم قورئانە بە زانیاری خوای گەورە دابەزێنراوەتە خوارێ ، بشزانن، جگـە لـە خـوای پەروەردگار ، هیچ پەرستراوێك نییە شایانی پەرستن بێـت، دەی سـا ئێـوە موسوڵمانن؟

یان دەفەرمووێ: ﴿ وَإِن كُنتُمۡ فِي رَيۡبٖ مِّمَّا نَزَّلۡنَا عَلَىٰ عَبۡدِنَا فَأۡتُواْ بِسُورَةٖ مِّن مِّثۡلِهِۦ ﴾ البقرة:٢٣.

واتە: ئەگەر ئێوە لەوەی ئێمە بۆ بەندەکەی خۆمان ناردۆتە خـوارەوە، لە گوماندان، دەی سا سوڕەتێك وەك ئەو بهێنن..

هەروەها دەفەرمووێ: ﴿ قُل لَّئِنِ ٱجۡتَمَعَتِ ٱلۡإِنسُ وَٱلۡجِنُّ عَلَىٰٓ أَن يَأۡتُواْ بِمِثۡلِ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانِ لَا يَأۡتُونَ بِمِثۡلِهِۦ وَلَوۡ كَانَ بَعۡضُهُمۡ لِبَعۡضٖ ظَهِيرٗا ﴾ الاسراء:٨٨.

واتە: بڵێ: ئەگەر هەر هەموو مرۆڤ و جنۆکە، بۆ ئەوە کۆوەبن، کە

نموونەیەك وەك ئەم قورئانە بهێننەوە، ناتوانن وەكو ئەو بهێنن، با هەر هەمووشیان پشتیوانی یەكتــریی بن..

موعجیزەیەكی تری قورئان، ڕەوانبێــژیی و داڕشــتنەكەیەتی،كە هــەر هەموو عەرەبی دەستەوەستان خست!

بێگومان غەیری عەرەب دەستەوەستانتر دەكەونە لاوە..

لایەنێكی تری موعجیزەكە: وردەكاریی ئەحكامــەكانێتی، بــەرزیی و پارســـەنگی تەعلیماتـــەكانێتی، كـــە هاوشـــان لەگـــەڵ هـــەموو گۆڕانكارییەكانی، نــەوە بەنــەوەی مرۆڤـــایەتیدا پــێ هەڵــدەگرێت، لــە هــەموو زەمانێكــدا و بــۆ نــەوەی مرۆڤـــایەتیی هــەموو ناوچــەیەك، ئاڕاستەی گونجاوی خۆی دەكات.

ئاڕاســتەكانی، هــەموو بوارەكــانی ژیــانی هــەموو كۆمەڵگەیــەكی مرۆڤـــایەتیی دەگرنەوە..

لایەنێكی تری موعجیزەكــە، ڕاســتی ئــەو هەواڵانەیە،كــە دەربــارەی نادیار، داوییێتی، لە زەمانێكدا، كــە پێغەمبــەر (صــلی الله علیــە وسـلم) هیچ هۆكارێكی زانستیانەی پێشكەوتووی لەبەر دەستدا نەبووە.

ئەمانەو دەیان لایەنی تری مــوعجیزەێتی، كــە لەگــەڵ قۆناغــەكانی پێشكەوتنی زانستدا زیاتر ئەمانیش دەردەكەون..

بۆیــە خــوای گــەورە دەفــەرمووێ: ﴿ سَنُرِيهِمۡ ءَايَٰتِنَا فِي ٱلۡأٓفَاقِ وَفِيٓ أَنفُسِهِمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمۡ أَنَّهُ ٱلۡحَقُّ ﴾ فصلت:٥٣.

واتە: لە داهاتوودا بــەردەوام نیشــانەو بەڵگــەكانی خۆمانیــان نیشــان دەدەین، چ ئەوانەی لە ئاسۆی گەردووندان، چ ئەوانەی لە نــاو خۆیانــدان، تا بۆیان دەركەوێت، كە خوا هەقە.

قورئــان هــەتا دنیــا دنیایــە، هــەتا مرۆڤـــ توانــای توێژینــەوەو لێکۆڵینەوەی هەبێت و، تا زیاتری لیٚ کەشف بکەن و لەســەری بنووســن، هەر بە نفت و نوێـــیی دەمێنێـت، وەکوحــەدیس دەفــەرمویٚ: بوارەکــانی سەرسوڕهێنانی قەت تەواو نابن..

هەڵوێستی قوڕەیش لە بانگەوازەکە:

لەگــەڵ ئەوەشــدا،کە قــوڕەیش لــە بەرهەڵســتی قورئــان و ڕووبــەڕوو بوونەوەیدا دەستەوەستان کەوت، لەگــەڵ ئەوەشــدا، کــە دڵنیــا بــوون لــە ڕاستگۆیی و دەستپاکیی پێغەمبەر(صلی الله علیـه وسـلم)، کەچــی هــەر سەرسەختانەو کەللە ڕەقانە بەرەنگاری بوونــەوە، هــەر بــەغیلی ئــەوەیان پێدەبرد،کە چۆن ئەم هەڵبژاردنەخواییە، ئەم پلەو ڕێزە بە نرخە، چــۆن بــۆ دەوڵەمەندو دەسەڵاتدارانی ئەوان نەبوو؟!

خوای گەورە دەربارەی ئــەم هەڵوێســتەیان دەفــەرمووێ: ﴿وَجَحَدُواْ بِهَا وَٱسۡتَيۡقَنَتۡهَآ أَنفُسُهُمۡ ظُلۡمٗا وَعُلُوّٗاۚ ﴾ ﴿النمل:١٤﴾.

واتە: لە ناخی دڵ و دەروونیاندا قەناعەتییان پێی هــەبوو، دەیــانزانی پێغەمبەرایەتییەو ڕاستە، کەچی ـ لەبەر زاڵمێتیی و لوت بەرزیی خۆیــان ـ هەر نکوڵییان ســەرزارەکی لێــدەکرد،یان دەفــەرمووێ: ﴿ وَقَالُواْ لَوۡلَا نُزِّلَ هَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانُ عَلَىٰ رَجُلٖ مِّنَ ٱلۡقَرۡيَتَيۡنِ عَظِيمٍ﴾ ﴿الزخرف:٣١﴾.

واتە: وتیان : ئەریٚ با ئەم قورئانــە بــۆ پیاومــاقوڵێکی گــەورەی ئــەم دووشارە بهاتایەتە خوارەوە.

بەرەنگاربوونەوەکەی قوڕەیش، چەندین شێوازی لە نێوان تەماع بەرنان و، هەڕەشەو گوڕەشەدا گرتە بەر، لە لایەکەوە گاڵتە پێکردن وجنێـودان و ئەشکەنجەدانی بێەسەلاَتەکان زیادی دەکرد.

لە لایەکی تریشەوە، تین و فشاری قوڕەیش لەسەر پێغەمبەری بەئارام (صـلی الله علیـه وسـلم) زیـادی دەکـرد، موسـوڵمانانی دەروبەریشـی موستەزعەفانە دەوەستان و نەیاندەتوانی هـیچ بکـەن، بـەڵام خـۆگریی و دلێریی و نەبەزییەکەی پێغەمبەر(صـلی الله علیـه وسـلم) بـۆ هـەموویان دەبووە زادی یەقین و گیانی ورە بەرزیی..

تـا ئـەو زەمانـەی هـەلی کۆچـکردن بـۆ حەبەشـە ڕەخسـا، ئـەوی کۆچیکرد،کردی و قوڕەیش هەرچەندی کرد، نەیتوانی بیانهێنێتەوە!

ئەوانی تر،کە مابوونەوە، دەبوو بەدزییەوە لە ماڵی (ئەرقەمی کوڕی ئەبول ئەڕقەمی مەخزومی) کۆببنەوە، ئینجـا، کـە عومـــــەری کـوڕی خەتتاب و حەمزەی مامی پێغەمبەر(صـلی الله علیـه وسـلم) موسـوڵمان بوون، پارسەنگی هاوکێشەی بانگەوازەکەی ڕاگرت.

ئینجا ساڵانی تولانی گەمارۆدان دەستی پێکرد، پێغەمبەر(صلی الله علیه وسـلم) و یاوەرانی، سێ ساڵی ڕەبەق لە شیوو دۆڵەکانی ئەبو تالێـب دا گەمارۆ دران، لە ساڵێکیاندا بوو، کە پاڵپشتانی پێغەمبـەر(صـلی الله علیه وسلم) و موسوڵمانان: خەدیجە خان و ئـەبو تـاڵیبی مـامی، کۆچـی دواییان کرد، ئیتر ئەوەنـدەی تـر ئەشـکەنجەو ئـازار لەسـەر موسـوڵمانان زیادی کرد، تا پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، بە هیوای لایەنگر پەیدا کردن بەبانگەوازەکەیەوە، ڕوویکردە طائیف، هـەروەها سـاڵانە لـە کـاتی حەجی عەڕەبەکاندا بۆ مەککە، هەوڵی دەدا دیداریان لەگەڵـدا بکـات و، بۆ بانگەوازی دینەکەی خۆیان بانگ بکات..

ئاوا، تا ماوەیەکی دوور، هەر بەو ئارامییەی خۆیەوە ئەم بانگەوازەی لەو بارودۆخە قورسەدا هەر بڵاو دەکردەوە، کەسی وا بەدەنگییەوە نەهاتن، لەو ئان و ساتانەیدا بوو، لە ئاخرو ئۆخری ڕۆژانی پڕکوێرەوەریی مەککەدا بوو، کە ئەوەندەی تر خوای گەورە ڕێزی لێنا، بەوەی بانگهێشتی کرد بۆ ئاسمانەکان، بۆ میعراج، تا نیشانەی گەورەیی خۆی و، بەڵگەی پێغەمبەرێتیی ترو، ڕێزو پلەو پایەی لای خۆی نیشاندا، تا ئارامیی زیاتر شەحن بکاتەوەو، تین و تەوژمی بداتەوە بەرو، لە هیواو ئامانجی دڵنیاتر بێت.

لەگەرمەی ڕاپەڕاندنی پلانی ئەم و پیلانی دوژمنانیدا، قورەیش هەولی تیرۆرکردنی پێغەمبەریاندا، هەوڵیاندا لە تاریکی شەوو لە گەرمەی خەودا، بەدەستەیەك لە سوارچاکانی هەموو خێڵ و هۆزەکانیان بیکوژن، بەڵام (الحمد لله) سەرکەوتوو نەبوون، ئەو ساتە فەرمانی کۆچکردنی بۆ مەدینە لە خوای گەورەوە بۆ هاتبوو.

بۆیە لەگەڵ ئەبو بەکری سددیقی یارو یاوەری گیانی بە گیانییدا، کۆچیکرد بۆ مەدینەو، لەوێ کۆمەڵگەی نوێی ئیسلامی پێکهێنا.

لەوێ کیانی سیاسیی و دەسەڵاتی بۆ دروست بوو، ئیتر هەر دەبوو ڕووبەڕوو بوونەوەکانی قورەیش بەجۆرێکی تر پەرە بستێنێت.

بۆیە غەزاکان دەستی پێکردو هەشت ساڵیان خایاند، تا پێغەمبەری پێشەوا (صلى الله عليه وسلم)، بە یارمەتی خوای گەورە بە سەرکەوتویی، نەك هەر هاتەوە شارە خۆشەویستەکەی خۆی مەککە، بەڵکو کردیە مایەی ڕزگارکردن و دیندارکردنی هەموو نیوە دوورگەی عەرەب..

ئیدی خەڵکی پۆل بە پۆل موسوڵمان دەبوون و، دەهاتنە ڕیزی ئـەهلی ئیسـلامەوە، تـا ئـەو کاتـەی ئـیتر خـوای پـەروەردگار پێغەمبـەرە خۆشەویستەکەی (صلی الله علیه وسلم)، دوای حەجی ماڵئاوایی و بیست و سێ ساڵ لە گەیانـدنی تـەواوی پەیامەکـەی خـوا، بـۆ خزمـەت خـۆی بردیەوەو کۆچی دوایی پێکرد.

تەمەنی پیرۆزی، شەست وسێ ساڵەی پڕ ڕەنج و جیهادی بەو شـێوەیە کۆتایی پێهێنا، کە لـە لاپـەڕەکانی مێـژووو تۆمـاری کـردووە، ئێمـەش ئێستا دەمانەوێت کەمێکی لێ باس بکەین.

دانوستانی قورەیش و ئەبو تاڵیب:

قورەیش هەرچەندی دەکرد ئەوەی پێ قبولْ نەدەکرا، کە یەکێك لە پیاوانی لێی هەڵگەڕێتەوەو، باس لە عەیب و عاری خواکانیان بکات و، خۆشیان بە گەلۆرو گەمبۆڵ بناسێنێت !

بۆیە هەموو کۆبوونەوەو، دەستەیەك لە پیاوماقوڵانیان هەڵبژارد، کە بچنە لای ئەبوتاڵیبی مامی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)و، قسەو باسی دانوستانی لەگەڵدا بکەن،بەو هیوایەی لەسەر شتێك ڕێك بکەون!

چوونە لای و پێیان وت: محمدی برازات لەو بانگەوازەی مەنع بکە..

ئەویش ناردی بە شوێن پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) و داوای لێکرد ئەو داوایەی قورەیش قبوولْ بکات ! بەڵام ئەو (صلى الله عليه وسلم) بە توندی خودی عەقیدەکە خۆی و، بە عەزمی پێغەمبەرانە و بەفەرمایشتێکی شیرین وەڵامی دایەوە، پێی فەرموو: (يَا عَمّ وَاَللّهِ لَوْ وَضَعُوا الشّمْسَ فِي يَمِينِي، وَالْقَمَرَ فِي يَسَارِي عَلَى أَنْ أَتْرُكَ هَذَا الْأَمْرَ حَتّى يُظْهِرَهُ اللّهُ أَوْ أَهْلِكَ فِيهِ مَا تَرَكْته)).

واتە: مامە گیان! بە خوا قەسەم، گەر خۆرم بۆ داگرن و بیخەنە سەر شانی ڕاستم، مانگیشم بۆ داگرن و بیخەنە سەر شانی چەپم، تا واز لەم دینە بهێنم، وازی لێ ناهێنم، تا یان خوای پەروەردگار سەریدەخات، یان لە ڕێیدا سەرم دادەنێم..

لەگەڵ ئەم هەڵوێستە ڕەسەن و عەقائیدیەشدا، قورەیش هەر لە ئەبو تاڵیب هیوابڕاو نەبوو، ئەمجارەیان عومارەی کوڕی موغیرەیان ـ کە قۆزترین لاوی مەککە بوو ـ لەگەڵ خۆیان هێنایە لای ئەبوتاڵیب و

پێیــان وت: ئەمــە عومارەیــە، کــە جــوانترین لاوی قورەیشــە، بۆمــان هێناویت، بیکەرە کوڕی خۆت و برازاکەتمان بدەرێ، پیاوێك بە پیاوێك!!..

ئەبو تاڵیب وەڵامی دانەوە:(هەی نەفرین لە مامەڵـەی وا، کوڕەکـەی خۆتانم دەدەنێ بۆتان بەخێوبکـەم و، منــیش کوڕەکـەی خۆمتــان بــدەمێ بیکوژن؟!!

بە خوا قەسەم ئەمە هەر نابێ..).

ئینجا، کە دانوستانەکەی قورەیش سەرکەوتوو نەبوو، هێندەی تر بــە خەشم و قیندا چوون، کەوتنەوە وێزەی موسوڵمانان، ئەشکەنجەو ناسـۆریان زیاترکردن، هەر تیرەو هۆزێك، سزادانی کوڕە موسـوڵمانەکانی خـۆی پـێ سپێررا !

دەبوو هەر تیرەیەك ئەو ئەندامانەی خۆی، کە موسـوڵمان بـوون ـ بـە هەر شێوەیەك بە کاریگەری دەزانێت ـ وا ئەشکەنجە بدات، تا لە ئیسـلام ژێوانیان دەکاتەوەو لە پێغەمبەریان دادەبڕن !

لەملاشەوە ئەبوبەکری سددیق، یەك یەك کۆیلـە موسـوڵمانەکانی لـە خاوەنەکانیان دەکڕییەوەو ئازادی دەکردنەوە، بە تایبــەتی ئەوانــەیان، کـە زۆرتر خرابوونە ژێر ناسۆری ئەشکەنجەوە، وەکو: (بیلالـی کـوڕی رەبـاحی حەبەشی و خەبابی کوڕی ئەرەت و سـوهەیبی ڕۆمـی و عــەماری کـوڕی یاسرو خانەوادەکەی)..

بــەناوبانگترینو دڵـڕەقترین کەسـانێکیش، کـە بەرپرسـی مەیـدانیی ئەشکەنجەکەیان بـوو: ئەبـــوجەهل (ئەلحەکـەمی کـوڕی هیشـام) و ئـەبو لەهەب (عـەبدول عیززا) و وەلیدی کوڕی موغیرەو النضری کـوڕی الحـارث و عوقبەی کوڕی ئەبو موعـەیط بوون..

کۆچکردن بۆ حەبەشە:

کە ئەشکەنجەو ئازاری موسوڵمانان زیادی کرد، پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم) نەیدەتوانی پارێزگارییان لێبکات، ڕێی پێدان کۆچ بکەن بۆ حەبەشە، پێی فەرموون: حەبەشە پاشایەکیان هەیە، کەس زوڵمی لای ئەو لێ ناکرێت، فەرمانیشی پێدان، کە هەر لەوێ بمێننەوە، تا خوای گەورە دەروویەکی خێرییان لێدەکاتەوە..

بۆیە دوازدە پیاوو چوار ژن بوون چوون، لەوانە: عوسمانی کوڕی عەففان و خێزانەکەی، کە ڕوقییەی کچی پێغەمبەر بوو(صلی الله علیه وسلم)، هەروەها زوبەیری کوڕی عەووام و عبدالرحمانی کوڕی عەوف و عوسمانی کوڕی مظعون و عبداللەی کوڕی مەسعودو ئەبو سەلەمەی مێردی ئوم سەلەمە)..

ئەمەکۆچی یەکەمی موسوڵمانان بوو بۆ حەبەشە، لە مانگی ڕەجەبی ساڵی پێنجەمی پێغەمبەرێتیدا بوو.

ئەو کاتەی ئەمان لە حەبەشە بوون، هەواڵیان پێگەیشت،کە خەڵکی مەککە موسوڵمان بوون و قوڕەیش وازی لە ئازاردانی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)و موسوڵمانان هێناوە !

ئەمانیش گەڕانەوە، کەچی، کە گەیشتنەوە مەککە، دیتییان ئازارو ئەشکەنجەی قوڕەیش، زۆر لەوسا توندتر بووە !

دوژمنایەتی پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم) زۆر لەوسا سەختتر دەکەن، بۆیە هەندێکیان دیسان بە ناچاریی گەڕانەوە بۆ حەبەشەو، هەندێکی تریان کەسانی خزم و ناسیاوی خۆیان دەستکەوت، کە داڵدەیان بدات و، بەئەمانی خۆی بیانباتەوە بۆ مەککە.

زۆری نەبرد ئەوانەی لە حەبەشە گەڕابوونــەوە، زیــاتر کەوتنــەوە ژێــر ئەشکەنجەو ئیهانەو کوێرەوەرییەوە، بۆیە دیسان پێغەمبەر(صلی الله علیە وسلم) فەرمانی پێدانەوە، کە کۆچ بکەنەوە بۆ حەبەشە!

ئەمجارەیان هەشتاو سێ پیاوو نۆزدە ژن بوون،کە لــە حەبەشــە بــوون، ئەمجارە بــیستیان، کە پێغەمبەر(صلی الله علیە وسـلم) کۆچـیکردووە بــۆ مەدینە، ئیدی (سی و سێ) پیاوو (هەشت) ژنیان لە حەبەشەوە، یەکسەر کۆچیان کرد بۆ مەدینەو، هەندێکیان فریای غەزای بەدر کەوتن..

ئەوانی دی، کە هەر لە حەبەشە مانەوە، هەر وا لەوێ بوون، تا ســاڵی حەوتــــەمی کۆچــــی، کــــە خەیبــــەر ئــــازادکرا ئــــەوانیش گەڕانــــەوە مەدینە،(جەعفەری کوڕی ئەبو تالێب) یشیان لەگەڵدا بوو.

قوڕەیش و کۆچەرەکان:

قوڕەیش،کە دەیبیست وا موسوڵمانە ڕاکردووەکانی بەردەستی، وا لە حەبەشە لە ئەماندانو حەواوەن، زۆر نارەحــەت دەبــوون، بۆیــە (عــەمری کوڕی عاس) و (عبداللەی کوڕی رەبیعە)یــان بــە دیــاریی و خــەڵاتێکی زۆرەوە نارد بۆ لای (نەجاشی) بۆ حەبەشە، دیاریی و خەڵاتــەکانیان بــۆ (بەتریك) و قەشەی دەوری نەجاشی بوو.

چوون و داوای گەڕانــەوەی موســوڵمانەکانیان کــردەوە، بــە بەهانــەی ئەوە، کە بە سەلامەتی و ئەمان دەیانگەیێنــــنەوە دەســت خزمــەکانیان، بەڵام نەجاشی نەیدانەوە، پێی وتن: جارێ بــا گــوێ لــە قســەی خۆیــان بگرم.

که هێنایانن، نەجاشی پرسیاری دینەکەیانی لێکـردن، (جەعفـەری کوڕی ئەبو تالّیب)یـش بـۆی ڕوونکردەوە،کـە چـۆن پـێش پێغەمبـەرێتی محمد(صلى الله عليه وسلم)، ئەهلی جاهیلییـەت بـوون و ئیسـلامیان بـۆ هاتووەو، بەڕاستی ڕزگاری کردوون .

وتـی: ئێمـە خـەڵکێکی نـەفام بـووین، بتمـان دەپەرسـت، تۆپیـوو مردارەوەبومان دەخـوارد، داوێن پیسـیی و خراپـەکاریی پیشـەمان بـوو، سیلەی ڕەحمان دەپساند و خزمایـەتیمان لەبەرچـاو نـەبوو، بـۆ دراوسـێ خراپ بووین..

تا خوای گـەورە لـە نێـو خۆمـان، پێغەمبـەرێکی بـۆ هەڵبـژاردین، ڕەچەڵەکی باب و بـاپیرانی دەناسـین، ڕاسـتگۆیی و دەسـتپاکییەکەیمان لا ئاشـکرایە، ئیـدی ئـەو تەشـریفی هێنـاو ئێمـەی بـۆ یەکخواپەرسـتیی بانگکرد، فەرمانی نوێژی پێکردین.

ئێمـەش بـە ڕاسـتمان زانـی و باوەڕمـان پێـی هێنـا، لەبـەر ئەمـە زلـهێزەکانی قەومەکەمان، کەوتنە دەستدرێژیکردنە سـەرمان، ویسـتیان لە دینەکەمان پاشگەزمان بکەنەوە، کە ئازارو ئەشکەنجەیان زیـادی کـرد لەسەرمان، هەڵاتین بۆ وڵاتەکەی جەنابتان و، پەنای کەسـی تـری غـەیری جەنابتمان پێ قبوڵ نەبوو، ئومێدیشمان هەر ئەوە بوو، کە لای جـەنابتان زوڵممان لێنەکرێت.

ئینجـا چـەند ئایـەتێکی سـوڕەتی (مەریـەم)ی بـۆ خوێندنـەوە.. نەجاشی گریا!

وتی: (ئەم قسانەو ئەوەی، کە عیسـا هێنـای، هـەر لـە یـەك جێـوە سەرچاوەیان گرتووە)!

ئینجا هەموو دیـاریی و خەڵاتەکانیشـی کـۆکردەوەو دایـەوە بـە دوو نێرراوەکەی قورەیش و پێی وتـن: (بگەڕێنـەوە، بـە خـوا قەسـەم، هـەتا هەتایە تەسلیمتانیان ناکەمەوە)..

موسوڵمان بوونی حەمزەو عومەر :

دوای ئەوەی کۆچەریەکانی حەبەشە، مەککەیان جێهێشـت و دەنـگ و باسیان بڵاو بۆوە، ڕۆژێك حەمزەی مامی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) لە ڕاو دەگەڕایەوە، کچێك هەواڵی دایێ، کە ئەمرۆ ئەبو جەهل ئیهانـەی برازاکەتی کردووەو ئازاری داوە !

ئەویش یەکسەر چوو بۆ لای ئەبو جەهل، دیتی وا لەناو تیرەو خـزم و کەسەکانی خۆیدایە، یەکسەر هەڵمەتی بردێ و بەکەوانەکەی، کە لە شانی داگرتبوو، کێشای بـــەدەم و چاویدا، دەم و چـاوی پڕکـرد لـە خـوێن و، بەسەریدا هاواریکرد: مـن چـوومەتە سـەر دینەکـەی و، تـۆش دەوێریـت جنێوی پێ بدەیت!

دەی ئەوا من هەر ئەوە دەڵێمەوە، کـە ئـەو دەیفـەرمووێ، گـەر لـە تواناتدا هەیە لێم دەوە !!

ئیدی، کە ئەو موسوڵمان بوو، قـورەیش هەسـتیکرد، کـە پێغەمبـەر (صلی الله علیه وسلم) پشتی قـایم بـووە، بۆیـە وازیـان لـە زۆر شـێوەی ئیهانە کردنی هێنا..

دوای ئەو، عومەری کوڕی خەتتاب موسوڵمان بوو، ئەویش ئەوە بوو، کە ڕۆژێك خـۆی پێچـایەوەو ویسـتی بچـێت پێغەمبـەر(صـلی الله علیـە وسلم)بکوژێت !

ڕوویکردە ماڵی فاتیمەی خوشکی، لە دەرەوە گوێی لێبوو، قورئانیان دەخوێند !

(خەبابی کوڕی ئەرەت) ڕۆژانە دەچوو فێری دەکردن، هەرچەند لە ژوورەوە لێیدان، بەڵام، کە قورئانیان بۆ هێناو خوێندییەوە، کەوتە ژێر کاریگەرییەوەو مەبەستەکەی گۆڕی،کە زانی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) لە ماڵی (ئەرقەمی کوڕی ئەبول ئەرقەمی مەخزومیی)ە، لە گەڕەکی (سەفا)، چوو بۆ خزمەتی و، حەمزەش لەوێ بوو، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بانگیکرد بۆ ئیسلام، ئەویش وەریگرت و(الحمد لله) موسوڵمان بوو.

ئیتر هەواڵی موسوڵمان بوونی ئەمیش ـ هەر ئەو ڕۆژە ـ بە هەموو مەککەدا بڵاو بووەوە!

ئینجا هەموو ئەو موسوڵمانانەی لە ماڵی ئەرقەم کۆبووبوونەوە، هەموو بەکۆمەڵ هاتنە دەرەوەو ڕوویانکردە کەعبە، تا خوا بەئاشکرا بپەرستن !!

باسی تابلۆی ئیعلانەکە:

که نەجاشی گێڕانەوەی موسوڵمانە موهاجیرەکانی لای خۆی بۆ مەککە ڕەفزکرد، سەرانی قورەیش هەموو، کۆبوونەوەو پەیماننامەیەکی گرنگیان لە نێو خۆیاندا مۆر کرد،کە دەڵێ: ((نابێت کەس هیچ جۆرە مامەڵەیەك لەگەڵ (بەنی هاشم) و (بەنی عبدالمطلب) و (بەنی عەبدومەناف)دا بکات، نابێت کەس هیچیان پێ بفرۆشێت و هیچیان لێ بکڕێت، نابێت ژن و ژنخوازییان لەگەڵدا بکرێت، نابێت کەس هاتوچۆیان بکات، تا (محمد تەسلیم) بە قورەیش دەکەن)).

ئینجا بۆ پیرۆز ڕاگرتن و زیاتر بایەخ پێدانی پەیماننامەکە، تابلۆکەیان بردو بەکەعبەدا هەڵیانواسی، ئیتر هەموو ئەندامانی ئەو سێ بەرەبابە ـ جگە لە ئەبو لەهەبی مامی- هەرچەندە هەموشیان موسوڵمان نەبوو بوون هەموو- کە پێغەمبەریشیان (صلی الله علیە وسلم)لەگەڵدا بوو- چوونە دۆڵەکانی ئەبو تالیبی مامییەوەو، لەوێدا ماوەی سێ دانە ساڵی ڕەبەق گەمارۆ دران !!

کە لە کۆتایی سێ ساڵەکەدا، موسوڵمانان زۆریان تین بۆ هات، زۆر داماوو برسی و ڕوت و ڕەجاڵ کەوتبوون، تەنانەت ئەو کەسەی بە نزیك دۆڵەکەدا بڕۆیشتبایە، لە دوورەوە گوێی لە گریان و کڕوزانەوەو لالانەوەی منداڵ و زارۆك و ژنەکانیان دەبوو، کە لە برساندا دەیانناڵاند!!

ئەم حاڵەتە سەختە هەروا بەردەوام مایەوە، تا ئەو کاتەی، کە دەستەیەك لە سەرانی قورەیش و هاوپەیمانانیان، کە هەر لە سەرەتاوە گەمارۆدانەکەیان بەدڵ نەبوو، لەوانە: (زوهەیری کوڕی ئەبو ئومەییەو ئەبول بوختری کوڕی هیشام وموتعەمی کوڕی عەدی) بڕیاریاندا بڕۆنە

کەعبەو تابلۆکە لێبکەنەوە، کە چوون دیتیان کرمێکـی گچـکە، هــەموو تابلۆکەی خواردووە، تەنها ئەو دێـڕەی پێـوە ماوە،کـە دەڵـێ: (بِاسْمِكَ اللهُمَّ..... خوایە بەناوی تۆوە!).

بەم کارە جوامێرییەی ئەوان، گەمارۆکە لەسەر ئــەو ســێ بەرەبابــەو، لەسەر موسوڵمانان هەڵگیرا!

کۆچی دوایی ئەبو تاڵیب و خەدیجە:

دوای شیبوونەوەی گەمارۆکە بە شەش مانگ، ئــەبو تــاڵیبی مــامی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)کۆچی دوایی کرد.

سێ ڕۆژ دوای ئەویش، خاتوو خەدیجە خانی خێزانی ـ خوا لێــی ڕازی بێــت ـ کۆچــی دوایــی کــرد، بــە مردنــی ئــەم دوو پاڵپشــتە، ناســۆرو کوێرەوەریی زۆر هاتە ڕێی موسوڵمانان، ئەو هەموو ئازارو ژانەی، دەمێك بوو قوڕەیش لە دڵیدا پەنگی پێخواردبۆوە، لەبەر ئەبو تاڵیب نەیــدەتوانی بیخاتە سەر پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)و موسوڵمانان.

بە مردنــی ئــەبو تاڵیــب، بــواری بۆکرایــەوەو وەك ئاگرپــژێن بەســەر موســوڵماناندا، بــە تایبــەتی بەســەر موســتەزعەفەکانیاندا تەقییــەوە، پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) خۆی دەیفەرموو،کە قوڕەیش - تا ئــەبو تاڵیبی مامی لە ژیاندا مابوو - نەیتوانی ئازاری پێبگەیێنێ..

کۆچی دوایی ئەم دوو پایە پاڵپشتە، سێ ساڵ پێش هیجرەت بوو.

هەڵوێستی قورەیش لە پێغەمبەر
(صلى الله عليه وسلم)

دوای ئـەوەی قـورەیش پێغەمبـەری(صـلى الله عليـه وسـلم) بـە درۆ خستەوە، هەوڵێکی زۆریدا کۆڵی لە بانگەوازەکەی پێبدات، بۆ هێنانـەدی ئەم مەبەستەشی، زۆر پەناو پێچی هەمەجۆری بەرەنگاری گرتە بەر.

سەرانی کاریگـەری لـە کەعبـە کۆبوونـەوەو، وەفـدێکیان نـارد بـۆ خزمەت پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) بۆ قەناعەت پێکردنی،کە واز لە بانگەوازەکەی بهێنێت، بەڵام ئەو (صلى الله عليه وسلم) هەر ڕەفزی کرد، ئینجا وەفدێکی تریان ناردەوە خزمەتی، تا ئەمجارە بە پارە ڕازی بکەن،یان بە پلەو پایەیەك، یان ئەگەر دەزانێت نەخۆشە، با چارەسەری بکەن! بـەڵام ئەو (صلى الله عليه وسلم) هەر لای بەلای ئەمانەدا نەکردەوە..

ئینجـا کەوتنــە تانــەو تەشــەرلێدانی ئاشــکرای و، جنێــو پێــدانی ڕاستەوخۆی نێو خەڵکی..

ئینجا گاڵتەکردن بەو وەحییەی، کە بۆی دێت، بــەڵام ئـەو (صـلى الله عليه وسلم)، هەر گوێی نەدانێ و، سوور بوو لەسەر بانگەوازی خۆی..

ئینجا ژن و پیاویان کەوتنە پـەلاماردان وئـازاردانی جەسـتەیی،(ئـوم جەمیل)ی هاوسەری (ئەبو لەهەب)، بەکۆڵ دڕکـە زی دەهێنـاو دەیخسـتە سەر ڕێی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم).

مێردیشی جارێك بە تاوێرە بـەرد هـەوڵی کوشـتنیدا، بـەڵام سـەری نەگرت و خوای گەورە پاراستی..

جارێك،کـە لەکەعبــە بــوو، لەســاتی ســوجدەدا گــەلۆرە ڕقنــەکانی قورەیش، چوون ڕیخۆڵەو پیسایی وشـترێکی سـەربڕاویان هێنـاو خسـتیانە سەر شان وملی پیرۆزی، بێئەوەی کەس هەبێت بوێرێت لەسەری لابدات ..

جارێکی تریش یـەکێك لـە سـەرە ڕقنـەکانی قـورەیش پەلاماریـداو، عەباکەی وا لە قورگی پیرۆزیدا توندکرد، کە خەریك بوو بخنکێت..

دەیان جۆر ئازاری جەستەیی تری ئاوا، تەنانەت جاری وا هەبوو، ئـەو ئازارو نارەحەتییانەی بۆی دەهاتە پـێش، هـەر لـە دراوسـێ نزیکـەکانی خۆیەوە بوون، بـەڵام ئـەو(صـلی الله علیـە وسـلم)- کـە هـەر بـەئارام و نــەفــەس درێژ بوو - دڕك وداڵ و پیسایییەکەی سەر ڕێی لادەبردو، لەوە زیـاتری نەدەفـەرموو: ئـەرێ تـیرەی بـەنو عەبدومـەناف ! ئەمـە کـەی دراوسێیەتییە ؟!

چـوونـی بۆ تــائیـف :

پێغەمبەر(صلی الله علیە وسـلم)، بـەو ئومێـدەی هـۆزی (ثـەقیـف) موسوڵمان بن، لەگەڵ (زەیدی کوڕی حارثـة) دا تەشریفی برد بۆ (تائیف)، لەوێ لەگـەڵ کوڕەکـانی عــەمری کـوڕی عومــەیردا:(عەبـدی یالــەیل و مەسعودو حەبیب)دا، کە بە حساب پیاوماقوڵانی ئەوێن، کۆبووەوەو بـۆ ئیسلامەتیی بانگکردن، بەڵام ئەوان نەك هەر موسوڵمان نـەبوون، بـەڵکو زۆر بێئەدەبیش بوون بەرامبەری و، زۆر خراپ وەڵامیان دایەوە.

هــەرچی منداڵ و هەرزەیان هەبوو، تێیان بەرداو، ناکەس بەچـەکانی خۆیان بۆ گاڵتەجاڕی خستە دوو، ئینجـا بـە هــەموان بـەردەباریان کـرد، ئەویش(صلی الله علیە وسلم) بـە جەســتەی پــڕ ژان و بـەدڵ شـکاویەوە، تەشریفی هێنایەوە بۆ مەککە..

لەوێ بوو، کە ئەو دوعا بەناوبانگەی کرد، کە هەمووی خواناسیی و خوا ویستیی و گیانی ورە بەرزییە، لە ڕێی ئەو (تائیف)ییە کەللە ڕەقانە بوو، کە دەستی پیرۆزی بۆ نزا بەرەو خوای گەورە بەرزکردبۆوەو دەیفەرموو: (اللهُمَّ إليكَ أشْكو ضَعْفَ قُوَّتِي، وقِلَّةِ حيلَتِي، وهَوَاني عَلَى النَّاسِ. يا أرْحَمُ الرَّاحِمينَ إلى مَنْ تَكِلُنِي؟ إلى عَدو يَتَجَهَّمُنِي أمْ إلَى قَريبٍ مَلَّكْتَهُ أمْري؟ إنْ لَمْ تَكُنْ سَاخِطًا عَلَيَّ فَلا أُبَالي، غيرَ أنَّ عَافيتَكَ أوسَعُ لي. أعُوذُ بِنورِ وَجْهِكَ الكَريمِ الذي أضَاءَتْ لَهُ السَّمَواتُ والأرضُ، وأشْرَقَتْ لَهُ الظلماتُ، وَصَلَحَ عليهِ أمْرُ الدنيا والآخرةِ، أنْ تَحِلَّ عَلَيَّ غَضَبُكَ، أو تَنْزِلَ عَلَيَّ سَخَطُكَ، وَلَكَ الْعُتْبَى حَتَّى تَرْضَى، ولا حولَ ولا قوةَ إلا بِكَ)(١)

لە سەحیحی بوخاری موسلیمدا هاتووە، کە جیبریل ـ سەلامی خوای لێبێت ـ فریشتەی بەرپرسی چیای لەگەڵدا بوو، کە پێغەمبەری(صلی الله

---

(١) واتە: (ئەی پەروەردگار! شکاتی لاوازی و بێ دەسەڵاتی و فێڵ و نەزانی و سووکیم لە لای خەڵکان، تەنها لە لای تۆ دەکەم، کە بەبەزەییترینی هەموو خاوەن بەزەییەکانی، تۆ خاوەنی چەوساوەکانی و خاوەنی منی، بۆ لای کێم دەنێریت؟! بۆ لای دوژمنێك، کە ڕووم لێ گرژ دەکات، یان بۆ لای دوژمنێك، کە کاری منت خستۆتە ژێر دەستی، ئەگەر جەنابت لە من تووڕە نەبوبیت، من هەر باکم نییە، بەڵام سەلامەتی جەنابت چاکترە، پەنا بەو نوورەی ڕووت دەگرم، کە هەرچی تاریکی هەیە لە بەرامبەریدا ڕووناك بۆتەوە، ئەو نوورەی، کە کاروباری دنیاو ڕۆژی دوایی پێ چاکراوە، من خەمی ئەوەمە جەنابت رقت لێم هەستێت، دەنا گلەییت جێی خۆیەتی، تا رازی دەبێت، من هیچ جۆرە تواناو هێزێکم نییە ئیللا ئەوە نەبێت، کە بە تۆ هەمە).

مامۆستا محمد ناصرالدين الالبانی لەکتێبی (تمام المنة)دا دەڵێ: (ئەم حەدیسە هەرچەند لە کتێبەکانی (سیرة) ئەوانەی ژیاننامەی پێغەمبەریان نوسیوە، باوە، بەڵام ئەمە حەدیسێکی (ضعیف)ە... (و)

علیه وسلم) بانگکرد، ئەگەر دەیەوێت، با ئەم ئەو دوو چیایەی دەوری مەککەیان بەسەردا وێك بهێنێتەوە، بەڵام ئەو فەرمووی: (بلْ أرجو انْ يُخْرِجَ اللهُ مِن اَصْلابِهم مَنْ يَعبدُ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ وَحدَهُ لا يُشرِكُ بِهِ شَيئًا)).

واتە: نا، من ئومێدی ئەوەم هەیە لە وەچەو ڕەچەڵەکیان، یەکێك هەر پەیدا ببێت ،خوای گەورە بەیەك بناسێت و بیپەرستێت و شەریکی بۆ بڕیار نەدات.

ئەمە گەورەترین بەڵگەیە لەسەر ئارامگریی ئەم پێغەمبەرە دڵسۆزە(صلی الله علیه وسلم)، لەسەر ئەو پشوو درێژیی و گەشبینییەی!

بۆیە جێی خۆیەتی داعی موسوڵمان و ئامۆژگاران، ئەمە لەبەرچاو بگرن..

پاشان پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)،کە تەشریفی هێنایەوە مەککە، چووە دالّدەی (موتعەمی کوڕی عەدی).[1]

ئەمەش بە پێی عورفی ئەو سەردەمە، وەکو پەناهێندەیی ئەم زەمانە بوو، بۆیە کەس نەیتوانی قسەی پێ بڵێت..

(١) لە هەموو زەمانێکدا ئەم دالّدە دانە بە شێوەیەك لە شێوەکان هەیە، ئەویش ئەوەیە، کە پیاوماقوڵ و دەسەڵاتدارێك ئیعلان دەکات، کە فلاّن کەسی خستە ژێر سەرپەرشتیاریی خۆی و وا لە ژێر باڵی ئەودایە، ئیدی کەس بۆی نییە دەستدرێژیی بکاتە سەر ئەو فلاّن کەسە، چونکە هەر دەستدرێژییەك بۆ سەر ئەو، بە دەستدرێژیی حسێبە بۆ سەر دالّدەدەرەکە.. لای ئاغای کوردەواریش هەر وا بوو. (و)

ئیـــســـرا و مـیعـــراج

لە نێو تەمومژی ئەم ناسۆرانەدا، لە ژێر تین و تـەوژمی ئـەم خـەم و خەفەتانەدا، خوای پەروەردگاربە (ئیسراو میعراج) ەوە، ڕێزێکی تایبــەتی لە پێغەمبەرە نازدارەکەی (صـلی الله علیـه وسـلم) ا، تـا لـەوە دڵنیـای بکـات، کـە وەك تــەکلیفی گەیانــدنی دینەکـەی لێکـردووە، پشتیشــی دەگرێـــت، تایـــەقینی چـــەندین ئــــەوەندەی تـــر ڕۆچـــێت و، لەســـەر بانگەوازەکەی بــە عــەزم و جـەزمتری بکـات، تـا لەسـەر تەوحیدەکـەی سورتری بکات و فێری بکات، کە ئـەوی ڕێـی ڕاسـتکردنەوەو ئیسـڵاحی کۆمەڵگا دەگرێتە بەر، دەبێت بەجەرگ بێت، پشوو درێـژ بێـت، هــەموو کەندو کۆسپەکانی سەرڕێی پێ ئاسان بێت، مـادام چـاوی لـە هێنانــەدی ئامانجی بڕیووە، دیسان، تا بۆ شوێنکەوتوانی ببێتە نـــمونەی خـۆگریی و کۆڵنەدان و نەبــەزین، تــا ئـەوە بــەکردەوە بســەلمێنێت، کـە هــەر کـەس دەیەوێت پەیامی ئەم بانگەوازە لەگەڵ ئەم و، لــە دوای ئــەم هــەڵبگرێت، ڕاستگۆو ئازاو بێ باکانە هەڵیگرێت..

دیسان بۆ ئەوەی لەو گەشتە ناسـاییەیدا ،ئـەو پێغەمبــەرە ڕاسـتگۆو پشوودرێژانە ببینێت، کە خەڵکی بەدرۆی دەخستنەوەو هەرکۆڵیان نــەداو، سەربەرزانەش گەیشتنە ئامانجی خواویستیان، تا ئەمیش دڵی بەو مژدەیە گــەش بێتەوە،کــە خــوای گــەورە پێــی دەفــەرمووێ: بــەکوێرایی چــاوی کافرەکانی مەککە و موشریکانی دنیـا، بانگـەوازی دینەکـەت سـنووری

مەککە دەبڕێت و، ئەوەندەت دەسەڵاتە دەبێت، کە قوڕەیش نەتوانێت، نە خۆت، نەیاوەرانت بچەوسێنێتەوە..

ئیسـراء:

(ئیسـراء) وشـەیەکی عەربـیە و مانـای : (گەشـت بەشـەو)ە، مەبەستیش لێرەدا گەشتەکەی پێغەمبـەری خۆشەویسـت بـوو (صلی الله علیه وسلم) بە شەو، لـە مزگـەوتی حـەڕام(لـە کەعبـەی پـیرۆزەوە لـە مەککە) بۆ مزگەوتی (ئەقسا) لە شـام، ئەمـەش سـاڵێك، یـان کـەمێك زیاتر پێش کۆچی پیرۆزی بوو بۆ مەدینە.

خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ الاسراء: ١.

واتە: پاك و بێ خەوشی بۆ ئـەو خوایـەی، کـە گەشـتی شـەوی کـرد بەبەندەکەی خۆی، لە مزگـەوتی حەڕامـەوە بـۆ مزگـەوتی ئەقسـا، ئـەو مزگەوتەی، کـە هـەموو دەوروبەریـمان بەفـەڕو بەرەکـەت کردبـوو، تـا هەندێك لە نیشانەو بەڵگـەکانی خۆمـانی نیشـان دەیـن، خـوای گـەورە بیسەرو بینەرە.

ناشێت کەس لەبـەر ئـەوەی ژیریـی دەرك بـە ئەنجامـدانی (ئیسـڕا) ناکات، ئینکاری بکات، لەبەر ئەوەی گەشـتێکی ئـاوا دوورو درێـژی لـە مەککەوە بۆ قودس بە تەنها شـەوێك، بـە شـتێکی ئیسـتیعاب نـەکراوو مەحاڵ دەبینێت، ئینکاری بکات، چونکە ئـەوی کارەکـەی ئەنجامـداوەو،

ڕێسا گەردوونییەکەی بۆ گۆڕیووە، خوای گەورەیە، کەکردگاری گەردوون وخاوەنی ڕێساکانی بەڕێوەبردنێتی.

خوای گەورە -کە دەسەڵاتی بەسەر هەر هەموو شتێکدا دەشکێت - هەر ئەو ئەم کارەی بۆ پێغەمبەرەکەی (صلی الله علیه وسلم) ئەنجامداوە..

(ئیسرا) بە گیان و جەستە بوو، نەك هەر بە گیان، واتە لە خەودا نەبووە، بەڵکو بە حەقیقی بە ڕۆح و لاشە ئەنجامدراوە.

ئەگەر وانەبوایە کافرەکانی قوڕەیش، ئاوا سەخت ئینکارییان نەدەکرد، گەر بیفەرموایە: من ئەمشەو لە خەونمدا گەشتم بۆ قودس کردو لەوێوە بۆ ئاسمانەکان بەرزکرامەوە، هیچی مایەی ئینکاری تێدا نەدەبوو، چونکە خەون بینین دیاردەیەکە بەسەر هەموو کەسێکدا دێت، خەڵکیش لە خەونەکانیاندا شتی سەیرو سەمەرە دەبینن، کەسیش ئینکاری خەونی کەسی ترناکات، بۆیە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿ وَمَا جَعَلْنَا ٱلرُّءْيَا ٱلَّتِىٓ أَرَيْنَٰكَ إِلَّا فِتْنَةً لِّلنَّاسِ ﴾ ﴿الاسراء: ٦٠﴾.

واتە: ئەو خەونەی، کە نیشانماندایت، هەر بۆ تاقیکردنەوەی هەڵوێستی خەڵکی بوو[(١)]..

حەدیس لە هەردوو سەرچاوەی سەحیحدا هاتووە، کە (ئیسرا)کەی بە سواری(بۆراق) بووە، فریشتەش هاوڕێی پێغەمبەر بوون، هەر لە مەککەوە، تا مزگەوتی ئەقسای قودس.

---

(١) پێغەمبەر ﷺ پێش ئەو شەوەی، کە ئیسرای پێکرا، خەونێکی بینی، لە خەونیدا دیتی سێ فریشتە هاتوونەتە کەعبە، یەکیان لە هاوڕێکانی پرسی کامیان محمدە؟ یەکیان وتی: ئەوەی ناوەڕاستیانە، ئیتر هاتوون و بردیانە بۆ ئاسمان، ئیتر بۆ سبەی خەونەکەی بە حەقیقەت بینی.. (بڕوانە: إبن کثیر: تفسیر القرآن العظیم/دارالمفید ب٣ لا ٥). (و.)

لەویێ خوای گەورە، هەموو پێغەمبەرانی بۆ کۆکردەوەو بە ڕەزامەندی هەموویان پێش نوێژی بۆکردن..

کە بۆ سبەینێ پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)باسی ڕووداوەکـەی بـۆ قوڕەیش گێڕایەوە، لێی پشت پەل کەوتن و ئینکاریان کردو، هەواڵەکەیان بە ناو خەڵکیدا تەشەنە پێدا، تا ئەوی باوەڕی هێناوە، بیخەنە سەرگومان و خەڵکەکەی تریش لە دینەکە دوور بخەنەوە، لەو ڕۆژەدا بوو، کە قوڕەیش چوونە لای ئەبو بەکری سددیق و -خوا لێی ڕازی بێت- بە تەوسەوە پێیان وت: هاوڕێکەت پاڵانتەی ئەوە لێـدەدات، کـە ئەمشـەو چـۆتە قـودس و لەوێشەوە بۆ ئاسمان.

ئەویش وتی: ئەگەر ئەو وای فەرموو بێت، ڕاست دەکات، بۆیـە لـەو ڕۆژەوە لەبەر ئەوباوەڕە پتەوەی، پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) نازنـاوی (سددیق: ڕاستگۆوان)ی پیێ بەخشی..

میــــعــراج:

میعراج گەشتە ئاسمانییەکەی پێغەمبــەری نـازدارە (صـلی الله علیـه وسلم)، لە سەر زەویەوە بۆ ئاسمانەکان، تا گەیشتنی بەو شوێنەی، کە پێی دەوترێت: (سیدرەتول مونتەها)..

لـــە حەدیســـی ســـەحیحی بوخـــاری و موســـلیمدا هـــاتووە، کـــە پێغەمبەر(صلی الله علیه وسـلم)، لە ئاسمانەکاندا پێغەمبەرەکانی بینیوەو دیداری لەگەڵیاندا کردووە.

هەر لەو شەوەشدا بوو، کە پێنج نوێــژ ـ بــە پاداشــتی پــەنجا نوێــژ ـ لەسەر ئوممەتەکەی فەڕزکرا..

میعراجیش بە حەدیسی سەحیح، سەلمێنراوەو قابیلی ئینکارکردن نییە، ئەوی فەرمانی بەم کارە کردووەو ئەنجامیداوە خوای پەروەردگارە، هەر چەندە هەندێك زانا ئەو ئایەتانەی سورەتی (النجم)یان کردووە بە بەڵگەی سەلماندنی ئەم ڕووداوە، کە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿ وَلَقَدْ رَءَاهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِندَ سِدْرَةِ ٱلْمُنتَهَىٰ ﴿١٤﴾ عِندَهَا جَنَّةُ ٱلْمَأْوَىٰٓ ﴾ ﴿النجم:١٣- ١٥﴾.

واتە: جوبرەئیل جارێکی تریش پێغەمبەری لە (سیدرەتول مونتەها)وە بینییەوە، لەوێ، کە بەهەشتی (مەئوا)ی لێیە، لەوێ بەڵگەو نیشانە گەورەکانی خوای خۆی دی.

لە وەرگرتنی باسەکانی(ئیسرا) و(میعراج)دا، هەر ئەوەندە دەتوانین بە ڕاست بزانین، کە بەسەنەدی ڕاستەوە گێڕراونەتەوە، ئەمما ئەوی سەنەدەکەی وا نییە، ناچار نین هەر وەری بگرین..

بانگهێشتی هۆزەکان

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) هەموو ساڵێکی ـ کاتی حەج کردن- دەچووە لای وەفدی حاجییەکان و سەردانی خێوەتگاکانیانی دەکردو، قسەی بۆ دەکردن و بانگهێشتی ئیسلامەتی دەکردن.

هەروەها بەردەوام دەچووە شوێنی قەرەباڵغی وکۆڕو کۆمەڵەکانیان، لە بازاڕی (عوکاز)و (مەجنە)و (زیلمەجاز)و ئەوانە، بە خەڵکی دەفەرموو:(خەڵکینە! بڵێن: (لا اله الا الله)، ئاسوودە دەبن، بیڵێن ، با هەموو عەرەبتان بێتە بەردەست)، بەڵام قوڕەیش نەك هەر وەڵامی نەبوو، بەڵکو پێ بەپێ و شوێن بە شوێن بە دوویدا دەڕۆیشتن و، لە هەموو کۆڕو کۆمەڵێکدا بەدرۆیان دەخستەوەو بە خەڵکیان دەوت: گوێی لێمەگرن، ئەمە لە دینی باب و باپیرانی خۆی هەڵگەڕاوەتەوە..

چونکە قوڕەیش ناودارو دەسەڵاتدار بوو، کاریگەریی لەسەر خەڵکی زۆر بوو، بۆیە کەسی وا بەدەم بانگەوازەکەی پێغەمبەرەوە (صلی الله علیه وسلم) نەدەهات !

بەڵام ئەو سوودەی بوو،کە سەرنجی هەموو عەرەبی بۆ بانگەوازەکە ڕاکێشاو، باس و خواسی دینی نوێ، کەوتە دیوەخانی هەموو تیرەو هۆزەکانەوە..

بەیعەتی عەقەبە:

(ئەوس) و (خەزرەج)، کە دوو هۆزی گەورەی عەرەبی مەدینە بوون، زۆر جارێان لە جولەکەکانی دراوسێیانەوە دەبیست،کە کاتی ئەوە هاتووە پێغەمبەرێك بێتە دنیاوە، جا ئەوسا جولەکەکان باوەڕی پێدێنن و بە هاوکاری ئەو، بەسەر ئەم(ئەوس) و (خەزرەج)ەدا زاڵ دەبن!

کە (ئەوس) و (خەزرەج) ـ وەکو عەرەبەکانی تر ـ چوونە مەککە بۆ حەج، بەخزمەت پێغەمبەر(صلی اللە علیە وسلم) گەیشتن، کە بینیان وا خەڵکی بانگهێشت دەکات بۆ ئیسلام، ئەوەیان هاتەوە یاد، کە جولەکەکان دەیانوت، کە پێغەمبەرێك بەم زوانە دێتە دنیاوە، بۆیە پێیان چاك بوو پێش ئەوان باوەڕی پێ بهێنن.

ئەو ساڵە گەڕانەوە، بەڵام بیرو هۆشیان هەر لای ئەو پێغەمبەرە نوێیە بوو، تا ساڵی داهاتوو بۆ حەجی ساڵی نوێ هاتنەوە.

ئەمجارە،کە هاتنەوە، شەش کەس لە هۆزی خەزرەج بەخزمەت پێغەمبەر(صلی اللە علیە وسلم) گەیشتن، کە دوانیان:(ئەسعەدی کوڕی زوارە و جابری کوڕی عبداللە) لە سەردارە ناودارەکانیان بوون و موسوڵمان بوون، کە گەڕاشنەوە مەدینە، کەوتنە بڵاوکردنەوەی بانگەوازی دینی نوێ، ماڵ نەما ئیسلامەتی پێنەگەیشتبێ !

بۆ ساڵی دواتر، هەرلە هۆزی(خەزرەج)، وەفدێکی تر، کە دوازدە پیاوو ئافرەتێك بوون، هاتنە خزمەت پێغەمبەر (صلی اللە علیە وسلم)، موسوڵمان بوون و لەسەر گوێڕایەڵیی و ملکەچیی و، سامان بەخشین و فەرمانکردن بەچاکەو بەرهەڵستیکردن لە خراپە و، تەنازول نەکردن لە دینەکە و نەترسان لە لۆمەی لۆمەکاران و، سووربوون لەسەر سەرخستنی

ئیسلام و لەخۆ گرتنی خۆی و بانگەوازەکەی - ئەگەر کۆچ بکات بۆ لایان - بەیعەتیان بەپێغەمبەری پێشەوا (صلی الله علیه وسلم)دا..

ئەمەش ئەو بەیعەتەیە،کە بە بەیعەتی یەکەمی عەقەبە ناسراوە، کە لە ساڵی دووی پێغەمبەرێتیدا بوو..

بەیعەتدارانی (خەزرەج) گەڕانەوە بۆ مەدینە، پێغەمبەریش(صلی الله علیه وسلم)،(عەمری کوڕی ئومموکەلسوم) و (موسعەبی کوڕی عومەیر)ی لەگەڵدا ناردن، تا ئەو کەسانەی موسوڵمان دەبن، ئەمان فێری قورئانیان بکەن و دینەکەیان تێبگەیێنن، خەڵکێکی زۆر لەسەر دەستی ئەم دوو یاوەرە بەڕێزە موسوڵمان بوون..

پاشان موسعەب تەشریفی هێنایەوە بۆ مەککە، قەدەر وا بوو، کە ئەو ساڵە خەڵکانێکی ئێجگار زۆر، لە موسوڵمان وکافر هاتبوون بۆ حەج بۆ مەککە،کە شەوی عەقەبە هاتەوە، پێغەمبەر بەشێوەیەکی پەنهان چاوی کەوت بە وەفدی مەدینە،کە حەفتا پیاوو دوو ئافرەت بوون، ئافرەتەکان: (ئوم عومارە نوسەیبەی کچی کەعب) و (ئەسمائی کچی عەمری کوڕی عەدی) بوو.

ئەمانە هەموویان بەیعەتیان لەسەر سەرخستن و پشتگیری پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، بە پێغەمبەری پێشەوا (صلی الله علیه وسلم)دا، یەکەم کەس، کە بەیعەتی دایێ:(بەڕائی کوڕی مەعرور) بوو.

عەبباسی مامی پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم)، بۆ ئەوەی وەکو شاهیدێك بێت لەسەریان، ئامادەی بەیعەتەکە بوو، ئەمە بەیعەتی دووەمی عەقەبە بوو، ئینجا پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) دوازدە کەسی لێکردن بە نەقیب(سەرکردەو دەمڕاستیان)، کە نۆ کەسیان لە (خەزرەج) بوون..

ئــەم بەیعەتە،گــەورەترین و گــرنگترین بەیعــەت بــوو، موشــریکانی هێنایە لەرزە، چونکە هــەموو ســەرانی ئــەوانیش کەوتنــە بڵاوکردنــەوەی جاسوسانی خۆیان، تا بزانن ئەهلی بەیعەتەکە کێن، چونکە هەستیان بەوە کرد، کە ئەمە هێــزو پێزێکــی چــەندێنیی وچــۆنێتیی داوەتــە پێغەمبــەر (صلی الله علیه وسلم) و دینە نوێکەی.

ئەمە سەرەتای پێکەوەنانی هێزو دەسەڵاتە، کە دەبێ قــورەیش هــەر لــە ئێســتاوە حســابی بــۆ بکــات، بــە تایبــەتی، ئەگــەربێت و پێغەمبەریش(صلی الله علیه وسلم) کۆچ بکات بۆ لایان.

ئا لەم کاتەدا، کە قورەیش پلانی بەرەنگاری سەختتری بۆ ئــەم هێــزە بە گەشەو نەشونــمایە دادەڕشت، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسـلم) ڕێــی بە کۆمەڵێك لە موسوڵمانەکان دا، کە کۆچ بۆ مەدینە بکەن!

ئەوانیش خێرا دەستە دەستەو تاك تاك لە مەککە چوونە دەرەوەو، ئەو سەروەت و سامانەی سوك بوایە لەگەڵ خۆیــان دەبــردو، ئــەوەی هــەڵیش نەدەگیرا بەجێیان دەهێشت.

قورەیش، کە پێی زانی، هەرچی هێزو پلانــی هــەبوو خســتییەکار،تا نەهێڵێت ئەم کۆچکردنە بکرێت، بەڵام هەر ئەوەندەی تــوانی، کــە ڕێ لــە موستەزعەف و بێدەسەڵات و بێکەسەکان بگرێت !

پێغەمبەریش(صلی الله علیه وسلم) لــە مەککــە مایــەوەو، ئــەویش خۆی ئامادەی دەکردو چاوەڕوانی فــەرمانی خــوای گــەورەی دەکــرد، کــە فەرمانی کۆچکردنی پێ بفەرمووێ..

پیلانە فاشیلەکەی قورەیش:

قورەیش زۆر ترسی لە کۆچکردنەکەی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) لێنیشت، چونکە بۆی ئاشکرا بوو، کە لایەنگری بەهێزو پشتیوانانێکی زۆری بۆ دروست بوو.

بۆیە خێرا هەموو سەرانیان لە(دَارُ النَّدْوَة)- بۆ ڕاوێژو ئالۆگۆڕی ڕایان - کۆبوونەوە، یەکیان دەیوت: با زیندانی بکەین و بە زنجیری ئاسن بیبەستینەوە و دەرگای لەسەر دابخەین، تا ئەو ڕۆژەی دەمرێت.

یەکی تریان دەیوت: با خۆمان لە شار دەری بکەین، یا با لێی گەڕێین ،خۆی بۆ کویێ دەچێت، با بچێت.

ئەبو جەهلیش، (حەکەمی کوڕی هیشام) وتی: با لە هەر تیرەو هۆزێك، گەنجێکی بە خۆو پتەو وەربگرین و، هەر یەکەیان شمشێرێکی بڕندەیان بدەینێ و، کاتێکی دیاریکراویان پێ ڕابسپێرین، تا هەموویان پێکەوە هەڵمەتێك بکەنە سەر(محمد) و، هەر یەکە شمشێرێکی لێبدا، ئیدی، کە کوژرا، خوێنەکەی لە ناو هەموو تیرەو هۆزەکاندا ون دەبێت، ئەو کاتە(بەنو مەناف) و کەس و کاری، چ تیرەیەك تاوانبار دەکەن ؟!

خوێنی دەخەنە ئەستۆی چ هۆزێك ؟!

بەم شێوەیە ناچار دەبن خوێنەکەی وەربگرن، نەك تۆڵەی بکەنەوە، ئەوکاتە هەموومان خوێنەکەیان دەدەینێ، دەی لەسەر ئەم ڕایە، با کۆ بین، ڕێککەوتن و شەوێکیشیان بۆ جێبەجێکردنی پلانەکەیان دیاریکرد، بەڵام خوای گەورە پێغەمبەری ئازیزی(صلی الله علیه وسلم) لێ ئاگادار کردەوەو فەرمانی دایێ، کە ئەو شەوە لە ماڵی خۆیان نەمێنێتەوە..

لە باسی ئەم پلانەدایە، کە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿ وَإِذۡ يَمۡكُرُ بِكَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لِيُثۡبِتُوكَ أَوۡ يَقۡتُلُوكَ أَوۡ يُخۡرِجُوكَۚ وَيَمۡكُرُونَ وَيَمۡكُرُ ٱللَّهُۖ وَٱللَّهُ خَيۡرُ ٱلۡمَٰكِرِينَ ﴾(الانفال:٣٠).

واتە: کافرەکان لە دژت کەوتنە پلان دانان، بەوەی، کە بەندت بکەن، یان بتکوژن، یان لە شار دەرت بکەن، ئەوان پلان دادەنێن، خوای گەورەش پلانەکانیان هەڵدەوەشێنێتەوە، خوا چاکترین بەرهەڵستکاریانە..

کۆچی مەدینە:

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، فەرمانیدا بە (عەلی کوڕی ئەبو تالێب)-خوا لێی ڕازی بێت - کە ئەو شەوە، ئەو لەماڵەکەیدا بمێنێتەوەو، عەباکەی ئەو بدات بەخۆیداو، لە جێی ئەو بخەوێت.

لەو کاتەدا، کە ئەو گەنجە سوارچاکانەی قوڕەیش دەست لەسەرشمشێرگەمارۆی ماڵەکەیاندابوو، چاوەڕوانی هاتنە دەرەوەی پێغەمبەریان(صلی الله علیه وسلم)دەکرد، ئەو هەر لە دەرگای ماڵەکەیەوە تەشریفی هێنایە دەرێ، بێئەوەی کەسیان بیبینن !

ئینجا مشتێك خۆڵی هەڵگرت و ئەو ئایەتەی بەسەر خۆڵەکەدا خوێند،کە دەفەرمووێ:(وَجَعَلۡنَا مِنۢ بَيۡنِ أَيۡدِيهِمۡ سَدّٗا وَمِنۡ خَلۡفِهِمۡ سَدّٗا فَأَغۡشَيۡنَٰهُمۡ فَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ).یس:٩

واتە: لە پێش و پاشیانەوە بەربەستمان بۆ دانابوون و دامان پۆشیبوون، کە نەیاندەبینی..

پاشان خۆڵەکەی کرد بە سەروچاویانداو، بە ساغ و سەلامەتی لە نێوانیانەوە هاتە دەرەوە، بێئەوەی کەسیان هەستی پێبکەن.

جارجارەش سەیری ژوورەوەیان دەکرد، بەلاّم هەر ئەوەندەیان دەبینی،کە یەکێك خۆی داپۆشیووەو نوستووە، هەموو جارێکیش هەر وایاندەزانی،کەئەمە پێغەمبەرە(صلی الله علیه وسلم)..

بۆ بەیانی کابرایەك بە لایاندا تێپەڕی و پرسی، کە چاوەڕێی چی دەکەن؟

وتیان: چاوەڕوانی محمدین (صلی الله علیه وسلم).

کابرا وتی: لە مالّ نییەو چۆتە دەرەوە !

باوەڕیان پێنەکرد وهەر چاوەڕێ بوون، تا عەلی کوڕی ئەبو تالّیب هاتە دەرەوەو لێی پرسین: کە بۆچی لەوێ وەستاون ؟

ئیتر زانیان،کە پلانەکەیان سەری نەگرت، بەلاّم لێیان پرسی: کە پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) لە کوێیە؟! فەرمووی: نازانم..

لە کاتێکدا کە ئاسایی نەبوو، پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) تەشریفی برد بۆ مالّی (ئەبوبەکری سددیق)، کە ئاسایی لەو کاتانەدا تەشریفی نەدەبرد، هەوالّی دایە سەییدنا ئەبوبەکر،کە خوای گەورە ڕێیداوە کۆچ بکات، ئەویش پرسی: گەر دەکرێت ئەمیش لە خزمەتیدا هیجرەت بکات ؟

ئینجا خێرا تفاقی سەفەریان پێچایەوەو، لە مەککە دەرچوون.

ڕیوایەتەکان دەگێڕنەوە، کە پێغەمبەر لە شار تەشریفی بردە دەرەوە، ئاوڕێکی لە مەککە دایەوەو فەرمووی: (واللهِ انَّكِ لأحَبُّ أرضِ اللهِ الى اللهِ، وأحَبُّ أرضِ اللهِ الى نَفسِي، ولولا أنَّ قَومَكِ أخْرَجوني مِنكِ ما خَرَجْتُ)).

واتە: بە خوا قەسەم، تۆ لای خوای گەورە، خۆشەویسترین خاکی سەرزەمینی خوای، خۆشەویسترین خاکی خوای لای منیش، ئەگەر خەڵکەکەت دەریان نەکردمایە، جێم نەدەهێشتیت..

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) و ئەبوبەکری هاوڕێی ـ خوا لێی ڕازی بێت ـ ڕێگایەکی تریان گرتە بەر، غەیری ئەو ڕێگا ناسراوەی، کە خەڵکی سەفەریان بۆ مەدینە لێوە دەکرد، هەروا ڕۆیشتن، تا گەیشتنە ئەشکەوتی(ثەور)، لەوێ سێ ڕۆژ مانەوە.

لەو ماوەیەدا - بە پێی نەخشەو پلانێکی داڕێژراوی پێشتر ـ عبداللەی کوڕی ئەبوبەکری سددیق، ڕۆژانە هەواڵی قوڕەیشی بۆ دەهێنان بۆ ئەشکەوتەکە، (عامری کوڕی فەهیرە)ش، کە لەو ناوە مەڕی دەلەوەڕاندا، هەموو جارێك دوابەدوای (عبدالله)، بە مەڕەکانیەوە دەهات و دەگەڕایەوە، تا لە لایەکەوە شیریان بۆ بهێنێت بۆ ئەشکەوتەکەو، لەلایەکی تریشەوە شوێن پێی(عبدالله) بسڕێتەوە، ئەویش هەواڵی هەموو مەککەی بۆ دەهێنان..

سەرانی قوڕەیش،کە بیستیان پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) دەرباز بووە، زۆر ڕقیان هەستاو زۆر بەجیددی بەدوویاندا کەوتنە دنیا پشکنین، بە هەموو ڕێگاوبانێکدا بڵاو بوونەوە.

شوێن پێ و پشکنینیان هێنانییە بەردەمی ئەشکەوتەکەی ئەمان، بەڵام هەر، کە بیریان دەهاتە سەر ئەوەی، کە ئەوان چووبنە ئەو ئەشکەوتەوە، خوای گەورە دەیخستنە سەر ڕای ئەوەی، کە لەوێدا نین و هۆشی دەخستنە سەر شتێکی تر، لەبەردەمی ئەشکەوتەکەدا، کە ئەوان ئەو ڕاوبۆچوونەیان ئاڵوگۆڕ دەکرد، ئەمانیش لە ناوەوە گوێیان لێیان بوو.

ئەبو بــەکر زۆر خــەمی پێغەمبــەری بــوو (صـلی الله علیـه وسـلم)، مەترسی لیٚ نیشتبوو، بەلاٚم پێغەمبەر(صـلی الله علیـه وسـلم) دلٚنــەوایی دەکردو دەیفەرموو: گومانت بەرامبەر دوو کەس چـییە،کە خـوای گـەورە سێیەمیانە؟! خەمت نەبیٚ نا، ئێمە خوامان لەگەلٚە.

خوای گەورە بۆ هەموو نەوەی موسولٚمانان، تا ڕۆژی دوایی، ئەم ڕووداوەی تۆمارکردووە:

﴿ إِلَّا تَنصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ ٱللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ثَانِىَ ٱثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِى ٱلْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَـٰحِبِهِۦ لَا تَحْزَنْ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُۥ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ٱلسُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ ٱللَّهِ هِىَ ٱلْعُلْيَا ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ ﴿التوبة:٤٠﴾.

واتە: ئەگەر ئێوەش نەبنــە پشــتیوانیی وســەری نەخــەن، خـۆ خـوای گەورە، ئــەوەتا بۆتــە پشــتیوانیی و ســەری خســتووە،کە ئــەو کەســانەی باوەڕیــان نــەهێنابوو، دەریــان کــرد، بــووە دووەمــی ئــەو دوانــەی لــە ئەشکەوتەکەدا بوون، کە بەهاوڕێکەی دەفــەرموو: خــەمت نــەبیٚ، ئێمــە خوامــان لەگەلٚدایــە، ئیــدی خــوای گــەورە هــێمنی خــۆی پێــداداو، بەسەربازانێك لایەنگری بوو، کە نەتانبینی، ئینجا وشەی ئــەو کەســانەی باوەڕیــان نــەهێنابوو (دیــدو بەرنامــەو ڕێبازیــانی) خســتە ژێــرو وشــە (دینەکە)ی خـوای کـردە بالاٚدەسـت تـرین، خـوای گـەورە خـاوەن هێـزو دەسەلاٚتەو دانایە..

دوای ئەوەی کافرەکان لە پشــکنین وگــەڕان مانــدوو بــوون، لــەوە بــیٚ ئومێدبوون،کە بیدۆزنەوە،سرەوتن،کەوتنە دانانی پیلانی تر.

ئەمانیش لە ئەشکەوتەکە هاتنە دەرەوەو بەو سوارییەی پێشتر بۆیـان ئامــادە کرابــوو، لەگــەلٚ (عبداللــەی کــوڕی ئورەیقــەت)دا،کــە دەلیلــی

ڕێگاكەیان بوو، بەرەو مەدینە كەوتنە ڕێ..

قوڕەیش،كە زانیان ئیتر بە ڕەنجی خۆیان ناتوانن بیاندۆزنەوە،خەڵاتێكی زۆریان تەرخانكرد بۆ هەر كەسێك بیانگرێت.

(سوراقەی كوڕی مالیك)، كە سوارچاك و شارەزای ڕێ بوو، كە بەمەی زانی، ئەسپێكی پتەوو چاكی پەیدا كردو كەوتە گەڕان، تا دۆزینیەوەو لەو بیابانە لێیان نزیك بۆوە، ئەمانیش، كە بینیان، پێغەمبەر(صلى الله علیە وسلم)دوعای لێكرد، بۆیە هەر چوارپەلی ئەسپەكەی بەملی بیابانەكەدا ڕۆچوو، هەرچەند هەوڵی لەگەڵدا، نەیتوانی دەریبهێنێتەوە !

ئەوجا بەناچاریی هاواریكردە پێغەمبەر(صلى الله علیە وسلم) و سەییدنا ئەبوبەكر، دواتر لەگەڵیان ڕێككەوت.

پێغەمبەر(صلى الله علیە وسلم) بەڵێنی بازنگەكانی كیسرای فارسی پێدا، كە دوای گرتنی تەختی ئیمپراتۆڕێتی كیسرا بۆ ئەو، بێت بەرامبەر ئەوەی، كە هەواڵی بینینیان لە قوڕەیش بشارێتەوە، ئەویش گەڕایەوە[1].

---

(١) سوراقە لەگەڵ ئەوەشدا، كە كافر بوو، لەگەڵ ئەوەشدا، كە خەڵاتەكەی قوڕەیش(سەد) حوشتر بوو، كە حەتمەن وەری دەگرت، ئەو بەڵێنە داهاتووە نەزانراوەی لە پێغەمبەر (صلى الله علیە وسلم) وەرگرت، كە چەند گەورەو دووریشە.

چەند خەیاڵییە، پێغەمبەرێك، كە پەنای لە ناو قەوم و كەس وكاری خۆیدا نەماوە داڵدەی بدەن، كەچی وادەیەكی ئاوا خەیاڵیی بە كابرایەكی كافر دەدات، ئەم كافرەش باوەڕی پێدەكات و (سەد) حوشترەكەی ناو لەپی دەستی دەگۆڕێتەوە بە بازنگی نەدیوو نەناسیوی پاشایەكی دەسەڵاتداری فارس !!

ئەمە چەند لای ئێمە سەرسوڕهێنەرە، كەچی لای (سوراقە) سەرسوڕهێنەر نەبوو !! بەڵام سەیری ئەم بەڵێنە بكە: زەمان هات و چوو، دەوڵەتی مەدینە دروست بوو، پێغەمبەر(صلى الله علیە وسلم) كۆچی دوایی كرد !!

ئەبو بەكری شاهێدی بەڵێنەكەش، بوو بە خەلیفەو ئەویش هات و كۆچی دوایی كرد، سوراقەش موسوڵمان بووەو هەر ماوە !

←

موسوڵمانانی مەدینە هەواڵی کۆچکردنەکەی پێغەمبەریان(صلی الله علیه وسلم)پێگەیشتبوو، کە لەگەڵ ئەبوبەکری سددیق دا تەشریفیان بەرەو مەدینە هێناوە.

زۆر بە عەزرەتەوە چاوەڕوانی گەیشتنی پێغەمبەریان (صلی الله علیه وسلم)دەکرد، شەیدای بینینی بوون، هەموو ڕۆژێك لە بەیانییەوە، تا ئەو کاتەی قرچەی گەرما توندتردەبوو،دەچوونە سەر ڕێگاکانی مەککە، تا ڕۆژی دووشەممەی هەشتەمی رەبیعول ئەووەل بەرامبەر(٢٠/٩/ ٦٢٢)ی زایینی گەیشتنە (قیبا)، کە لە باشووری مەدینەیە، دەرکەوتن !

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) لە(قیبا) سێ ڕۆژ لە میوانداری(بەنو عەمری کوڕی عەوف)دا مایەوە، هەر لە (قیبا) یەکەمین مزگەوتی لەسەر بناغەی تەقواو دینداریی ئیسلام دروستکرد..

ئینجا ڕۆژی هەینی بەرەو مەدینە کەوتە ڕێ، لە ڕێگا نوێژەکەی کرد، کە تەشریفی بردە شاری مەدینە، بەسەر حوشترەکەیەوە بوو.

خەڵکەکە هەر یەکەیان جڵەوی حوشترەکەی بۆ لای خۆی ڕادەکێشا، تا بەمیوانداریێتی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) ڕێزدار ببێت، ئەویش پێی دەفەرموون: لێی گەڕێن، خۆی فەرمانی پێکراوە، تا لەو شوێنەدا وەستا، کە کرایە مزگەوت، تا ئێستاش هەر بەمزگەوتی پێغەمبەر (صلی

عومەری کوڕی خەتتاب بوو بە خەلیفەو،ئەو بەڵێنە هەر مابوو ! جەنگی فارس توندتر بوو، تا مەدائینی پایتەختی کیسرا گیراو، بازنگەکانی کیسرا کەوتە بەردەست و، لەگەڵ کەلوپەلی تردا نێررا بۆ خەلیفە لە مەدینە، کە بازنگەکانی کیسرایان بە تایبەت دایێ، ناردی بەشوێن سوراقەدا، کە هاتە خزمەتی، بازنگەکانی دایێ و وتی: ئەوە بەڵێنەکەی پێغەمبەرە(صلی الله علیه وسلم)،کە ڕۆژی هیجرەتەکەی مەدینە پێی دایت !!
سوراقە وەری گرت، ئەمدیو دیوی دەکردو سەیری دەکرد، ئینجا فەرمووی، ئەوا خستمەوە ناو بەیتول مالی موسوڵمانانەوە!! (و).

الله علیه وسلم) ناسراوە، بۆ خۆیشی، تا مزگەوتەکە تەواو بوو، ماڵ لەدەوروبەری دروستکران، لە ماڵی (ئەبو ئەییوبی ئەنساری) لایدا.

پاشان (زەیدی کوڕی حارثـة) و (ئەبو ڕافیع)ی نارد بۆ مەککە، تا باقی ئەندامانی خێزانەکەی بۆ بهێنن بۆ مەدینە.

(عبداللەی کوڕی ئەبو بەکری سددیق)یش، خێزانەکەی خۆیانی بۆ ئەبوبەکری باوکی هێنا، عائیشەشیان لەگەڵدا بوو، کە پێش هیجرەتەکە پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) مارەی کردبوو..

دەڵێن: ئەهلی مەدینە هەموو هاتبوونە پێشوازی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)،بەم سرودە پێشوازیان لێکرد[1]:

طلـــع البــــدر علينـــا   مـــن ثنيـــات الـــوداع
وجـــب الشـــكر علينـــا   مـــا دعـــا للـــه داع
أيهـــا المبعـــوث فيـــنا   جئـت بالامـــر المطـــاع

(١) هەرچەندە هەندێك زانای وەکو ئیمامی ئیبنولقەییم لە (زاد المعاد)ەکەیدا دەڵێن: ئەم سرودەی کاتی گەڕانەوەی لە غەزای تەبوك بوو وترا، چونکە لە (ثنيات الوداع)ە وە تەشریفی هێنایەوە ناو مەدینە. (و).

برایەتیکردن:

یەکەمین شتێك، کە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) بۆ بنیاتنانی کۆمەڵگە تازەکەی خۆی، لە مەدینە بیری لێدەکردەوە ئەوەبوو، کە برایەتییەك لە نێوان کۆچکەرەکانی مەککەو ئەنسارەکانی مەدینە(موهاجیران و ئەنسار)دا دروست بکات.

موسوڵمانانیش بەم برایەتییە ،بوونە یەك خێزان و خانەوادەی هاوکارو بەسۆز لەگەڵ یەکتریی.

بەمەش ئەو تەنگژە چارەسەربوو،کە کۆچکردنی ئەندامانی نوێ دروستیان دەکرد..

دڵ و دەروونی ئەنسارەکان، پڕ بوو لە جوامێریی و سەخاوەت و دڵسۆزیی، بۆیە زۆر ئاسان و پیاوچاکانە کەوتنە هاوکاری موهاجیرەکان و، زوو سامان و ماڵیان لەگەڵدا برابەش کردن.

ئەمەش پیاوەتییەك بوو، کە خوای گەورە لە قورئانی پیرۆزی خۆیدا، بۆ هەتا هەتایە بۆی تۆمارکردن، کە دەرهەقیان فەرمووی: ﴿ وَٱلَّذِينَ تَبَوَّءُو ٱلدَّارَ وَٱلۡإِيمَٰنَ مِن قَبۡلِهِمۡ يُحِبُّونَ مَنۡ هَاجَرَ إِلَيۡهِمۡ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمۡ حَاجَةً مِّمَّآ أُوتُواْ وَيُؤۡثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ وَلَوۡ كَانَ بِهِمۡ خَصَاصَةٞۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفۡسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴾ ﴿الحشر:٩﴾.

واتە: ئەو کەسانەی، کە ماڵ و ئیمانیان پێش ئەمان سازدابوو، ئەو کەسانەیان خۆش دەویست، کە هیجرەتیان بۆ لایان دەکرد، هیچ گرێ و گۆلێکیان لە دڵ و دەروونیدا بۆ دروست نەدەبوو لەوەی،کە برابەشانە دەیاندانێ، هاوکاریی و یارمەتیدانی ئەوانیان دەخستە پێش خۆیان و ماڵ ومنداڵی خۆیانەوە، گەرچی هەژاریی و نەداریشیان بەسەر خۆیان وماڵ و منداڵیاندا بهێنایە ! بەڕاستی ئەو کەسەی لە تین وکێشی بەخیلی دڵی خۆی قوتاری بووبێت، سەرکەوتوو و سەرفرازە..

ڕێکەوتن و پەیماننامەکان:

عەرەبەکان وجولەکەکانی مەدینە، هەموو کاتێك هەر پێکەوە سازاو تەبا نەبوون، عەرەبەکان خۆیشیان لە ناو خۆیاندا زۆر تەبا نەبوون، جا کە ئەنسارەکانی مەدینە موسوڵمان بوون، توخمێکی تری کۆمەڵایەتیی هاتە کایەوە، کە موسوڵمانان بوون.

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) ئەم توخمە نوێیەی، هەموو لە شێوەی کۆمەڵێکی سەربەیەکدیدا کۆکردبۆوەو، هێزێکی بەرچاوی لێ پێکهێنابوون، تا بتوانێت خۆی بۆ گیانی دوژمنە سەرەکییەکەی یەکەمی، کە قورەیشە ئامادە بکات، کە حەتمەن ناهێڵێت ئەمان لە مەدینەش بحەسێنەوە!

بۆ ئەم مەبەستەش پەیماننامەیەکی بۆ موهاجیرەکان و ئەنسارەکان نووسیی و بە هەردوولای ڕاگەیاند، کە باس لەو مافانە دەکات، کە بەسەر یەکیانەوە هەیە، لەولاوەش پەیماننامەیەکی تری بۆ نێوان جولەکەو موسوڵمانان دارشت، تا ئەوانیش هەست بکەن، کە دین و دینداریيان ئازادەو، خوێن و ماڵ و ناموسیان لە ئەماندایە، هەر کەسێکیان پێی ڕازی بێت، ئەوە ماف و ئەرکی وەکو موسوڵمان وایە.

یەکێك لەبڕگەکانی ئەو ڕێکەوتننامەیە: بەرگریکردن بوو لە مەدینە، ئەگەر دوچاری هێرشێکی دەرەکی بۆوە، هەروەها بەشداری خوێن دان و مەسلەت کردنیش بن، ئەگەر خوێن کەوتە نێوانەوە، جڵەوی غەدرو دەستدرێژیی و خراپەکاریشی تەواو توند کرد..

دروستكردنی مزگەوتەكەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)

كە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) تەشریفی گەیشتە ناو شاری مەدینە،وشترەكەی هەر ڕۆی ڕۆی، تا گەیشتە سەر ئەرزەیەكی بەتاڵ،كە هی دوو هەتیووی (بەنو نەججار) ی خاڵوانی خۆی بوو، شوێنێك بوو، تەخت و لوس كرابوو، تا خورمای لێ وشك بكرێتەوە، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)ئەو شوێنەی كڕی، تا بیكاتە مزگەوت!

ئەوجا خۆیشی (سەلامی خوای لێبێت) بەشدار بوو لە كرێكارێتییەكەی، تا موسوڵمانانیش بۆ بەشداربوون لە دروست كردنیدا هان بدات، ئینجا كە هەموو كەوتنە هەروەزی كرێكاریی، بەم دێڕەی خوارەوە گەرمی دەكردن:

لا عيش إلا عيش الآخرة

اللهم ارحم الانصار والمهاجرة

واتە: ژین ئەگەر بێت، ژینی ڕۆژی دواییە، خوایە! ڕوحم بە ئەنسارو كۆچەران بكەی.

ئەم مزگەوتە دوای تەواو بوونی، بووە شوێنی خواپەرستیی و كۆبوونەوەو كارگێڕیی كاروباری كۆمەڵگە، ئیتر هەركەس دەهات و لە نزیكییەوە خانویەكی بۆ خۆی دەكرد.

پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم)، كە تا ئەو كاتەی خانوی خۆی تەواو بوو، هەر لە ماڵی(ئەبو ئەییوبی ئەنساری)دا مایەوە..

ڕۆژ ژمێــری کۆچــی :

کۆچکردن بۆ مەدینە، سنووری نێوان دوو قۆناغ بوو، هێڵێکی نێوان دوو سەردەمی بانگەوازو یاسادانان بوو، هەرچی موسـولٚمانانی مەککە هەبوون- جگە لەوانەی پیرو لاواز بوون، یان ئەوانەی هێشتا باوەڕەکـەیان هێندە قایم نەبوو بوو- هەموو هیجرەتیان بۆ مەدینە کردبوو، ئیتر کـاتی ئەوە بوو موسولٚمانان لـە مــەدینە بکــەونە سـەر خۆیـان و، کاروبـاری خۆیان لە مەنزڵی نویٚ و، بە گوێرەی تەعلیماتی نویٚ ڕێك بخەن..

دەنگی بانگەوازی خوایی، گەیشتە هەموو ئاسۆ دوورەکـانی جیهـانی ئەو سەردەمە، لەگەڵ زیادبونی قەوارەو کاریگەرێتیی موسولٚماناندا، هەر دەبوو لەگەڵ کافراندا چەندین شێوازی کێشمەکێش و دەست لێککردنـەوە ڕوو بدات، تا سەریکێشا بۆ کۆمەڵێك ڕووبەڕوو بوونەوەو غـەزای سـەخت وگیر، کە هەمووی بە سەرکەوتنی موسولٚمانان کۆتایی پێهات.

لەبەر گرنگیی و کاریگەریی ئەم کۆچکردنە بوو، کە عومەری کـوڕی خەتتاب - خوا لێی ڕازی بێت - کردیە سەرەتای ڕۆژمێـری ئیسـلامیی، ئەوی کردە ساڵی یەکەم ، هەرچەندە هیجرەتی پێغەمبەر(صـلی الله علیـە وسلم)، لە مانگی ڕەبیعی یەکەمدا بوو، بەڵام ئـەو مـانگی موحـەڕەمی کردە یەکەمین دەستپێکی مانگە عەڕەبییەکان، چونکە لەو مانگەدا حەج تەواو بووەو، خەڵکی گــەڕاونەتەوە ســەرماڵ ّو حاڵ و کاروباری خۆیان.

داستانی کۆچ، پڕە لە هەڵوێستی ئازایەتیی و پاڵەوانێتیی، کە هەموو بەڵگەی قایمی دینداریی و سەر ڕاستی موسوڵمانانە، کتێبەکانی (سیرة) پڕە لە باسی ئەو هەڵوێستانە.

ئەمانە ئەوە لە ناخماندا دەڕوێنن، کە موسوڵمان چەند شانازیی بە دینەکەیەوە دەکات، چەند ئازادی دینداریی و پابەندی شەرعی خۆی پێ مەبەستە، چۆن لە پێناوی سەرکەوتنی دینەکەیدا تاڵ و سوێری ژیانی لا بێ نرخە.

هەروەها ئەوەمان تێدەگەیێنێت، کە چەند زەروورییە ئەم دینە بە بزاڤ و بانگەوازو چەسپاندنی بڵاوبکەینەوە، چەند زەروورییە، بە ناوچەیەکەوە بیبەین بۆ ناوچەیەکی تر، تا جیهانێتییەکەی دەسەلمێت، بەم بزاڤی دینە ئەندامی نوێ و موسوڵمانی چاکتر بەرهەم دێت.

هەر بەم هیجرەتەشە، کە موسوڵمانان لە جێیەك کۆ دەبنەوەو سیستمی خۆیان، کە لەسەر بنەماکانی دادپەروەریی دەهێننە دی، بە کۆچکردنە، کە هەست بەهەبوون و کیان و کاریگەریی خۆیان دەکەن.

بۆیە هیجرەت لەسەر ئەو موسوڵمانانە، هەر بەفەرزیی دەمێنێتەوە،کە لە وڵاتێکدا دەکەونە ژێر تین و تەوژمی کوفرو، دەخرێنە ژێر ئەشکەنجەو ژان، تا واز لە دینەکەیان بهێنن، یان هەندێك لە ئەحکامی دینەکەیان بخەنە لاوە !

بۆیە هیجرەت لەو شوێنانەوە فەرزە بۆ شوێنێکی تر، کە ئازادیی و سەربەستییەکی تێدا فەراهەم دێت بۆ موسوڵمان، تا دینەکەی ڕابگرێت و پێوە پابەند بێت..

خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ تَوَفَّىٰهُمُ ٱلْمَلَـٰٓئِكَةُ ظَالِمِىٓ أَنفُسِهِمْ قَالُوا۟ فِيمَ كُنتُمْ ۖ قَالُوا۟ كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِى ٱلْأَرْضِ ۚ قَالُوٓا۟ أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ ٱللَّهِ وَٰسِعَةً فَتُهَاجِرُوا۟ فِيهَا ۚ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ

مَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا ٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾ فَأُوْلَٰٓئِكَ عَسَى ٱللَّهُ أَن يَعْفُوَ عَنْهُمْ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾ وَمَن يُهَاجِرْ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ يَجِدْ فِى ٱلْأَرْضِ مُرَٰغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً ۚ وَمَن يَخْرُجْ مِنۢ بَيْتِهِۦ مُهَاجِرًا إِلَى ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ثُمَّ يُدْرِكْهُ ٱلْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾ ﴿النساء: ٩٧-١٠٠﴾ .

واتە: ئەوانەی، کە فریشـتەکان گیانیـان کێشـان ـ کـە سـتەمیان لـە نەفسی خۆیان کرد بوو ـ پێیان وتن: ئێوە چی بوون؟ چ کارە بوون؟

وتیان: ئێمە لەسەر زەمینـدا موسـتەزعەف کرابـووین، بێدەسـەڵات مابووینەوە، پێیان دەوترێت: ئەدی ئەو سەر زەمینـەی خـوا هێنـدە بـەر فراوان نەبوو، جێگای ئێوەشی تێدا ببێتەوە؟ ئەدی بۆچی کۆچتان نـەکردو نەچوونە ناوچەیەکی تر؟!

ئا ئەوانە هەر دۆزەخ جێ پەنایانەو چارەنووسیان زۆر سەختە، مەگەر ئەو پیاوو ژن و منداڵـە موسـتەزعەفانەی، پـەی بـەرێ نابـەن و توانـای جەستەیی کۆچـکردنەکەیان نـەبێت، ئەمانـە بـە تەئکیـد خـوای گـەورە هەنجەتیان لێ وەردەگرێت و دەیانبورێت، چونکە خـوای گـەورە لێبـوردەو بەخشەرە.

هەر کەس لەبەر خاتری خوا کۆچ بکات، دەسـەڵاتی بـەهێزو و ڕۆزی بەرفراوانی لە سەر زەمینی خوادا دەست دەکەوێت، هەر کەسـیش مـاڵی خۆی لەبەر خاتری خوا بەمەبەستی کۆچکردن بەرەو خواو پێغەمبەرەکـەی (صلی الله علیه وسلم)جێبهێڵێت، ئیدی لە ڕێ بـمرێت، ئەویش بەتەئکید پاداشتەکەی لای خوا مسـۆگەر بـووە، چـونکە خـوای گـەورە بەخشـەرو بەبەزەییە..

غەزا و سـەرییەکان[1]

شەرعیّتـیی جەنــگ:

ئیسلام شەڕ دەبوغزێنێت، ئەویش لەبەر دوو هۆ:

یەکەم: لەبەر ئەوەی هەر نەفسی مرۆڤـــ، خـۆی حـەزی بـە کوشــتن وکوشتار نییە،وەکو خوای گەورە دەفـەرمووێ: ﴿كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡقِتَالُ وَهُوَ كُرۡهٞ لَّكُمۡ﴾ ﴿البقرة: ٢١٦﴾.

واتە: کوشتارتان لەسـەر فـەرزکراوە لـە کاتێکـدا، کـە بـوغزێنراوە، چونکە بە تەبیعـەتی حـاڵ مرۆڤـــ حـەزی بەسـەلامەتی خـۆی هەیـەو، نایەوێت بکەوێتە هیچ کات و شوێنێکەوە،کە مەرگی لێوە دەربکەویت .

دووەمیشیان: لەبەر ئەوەیە،کە زۆر لەگەڵ بانگـەوازی خواییـدا یـەك ناگرێتـــەوە، چـــونکە بانگەوازەکـــە ئـــەو ڕەحمەتەیە،کـــە پێغەمبـــەری نازدار(صلی الله علیه وسلم) هێناوێتی، وەك خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ﴾ الانبیاء : ١٠٧ .

واتە: ئێمە بە ڕەحمەت نەبێت تۆمان نەناردووە..

بەڵام لەگـەڵ ئـەم دوو خاڵەشـدا، ئیسـلام ئـەحکامی جـەنگی هـەر داڕشتووە، ئەویش بۆ بەدیهێنانی دوو مەبەست:

---

(١) غەزا ئەوەیە، کە بە ئەمیرێتی پێغەمبەری پێشەوا (صلی الله علیه وسـلم) بـوو بێـت، بەڵام (سەرییە) ئەو ناردوێتی، (سەرییە) جـاری وا هەیـە لەشـکرێکەو، جـاری واش هەیـە مەفرەزەیەکە، تووشی جەنگ بووبن، یان نەبووبن، هەر بەو ناوەوە دەناسرێن... (و).

یەکەمیان: بۆ پاراستنی گیان وعەقیدەو سەربەخۆیی ومافی موسوڵمانان لە دەستدرێژیی.

دووەمیان: تەئمین کردنی ڕێ و بواری بانگەوازەکە، تا ئاسان بگات بە هەموو خەڵکی.

کەوابوو: جەنگ زەرورەتێکەو بە قەدەر پێداویستی بارودۆخەکەوکات و شوێنی بانگەوازەکە، دیاری دەکرێت، ئەمەش مافێکی شەرعییەو ڕەوایە.

بۆیە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿وَلَوۡلَا دَفۡعُ ٱللَّهِ ٱلنَّاسَ بَعۡضَهُم بِبَعۡضٖ لَّهُدِّمَتۡ صَوَٰمِعُ وَبِيَعٞ وَصَلَوَٰتٞ وَمَسَٰجِدُ يُذۡكَرُ فِيهَا ٱسۡمُ ٱللَّهِ كَثِيرٗاۗ﴾ (الحج: ٤٠).

واتە: ئەگەر خوای گەورە ئەو ڕێساو یاسایەی، بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەو جەنگی نێوان خەڵکی دانەڕشتبایە، ئەو کاتە پەرستگاکان: (سۆمەعەو دێروبەیعیی مەسیحی و سەڵەواتی جولەکەو مزگەوتی موسوڵمانان)، کە ناوی خواو یادی ئەویان تێدا دەکرێت، دەڕوخێنران و کاول دەبوون.

هەموو غەزاو سەرییەکانی پێغەمبەری پێشەواو سەرکردەش(صلی الله علیه وسلم)،بۆ هێنانەدی ئەم مەبەستانە بووە، هیچ غەزایەکی، یان (سەرییە) ناردنێکی، خوانەخواستە بۆ دەستدرێژیکردنە سەرکەس نەبووە.

کە خوای گەورە پێغەمبەری (صلی الله علیه وسلم) بەهێزی خۆی و ڕەنجی موسوڵمانان سەرخست و لە مەدینە جێگیر بوو، قورەیش وازی لە ڕاوەدونان و دژایەتیکردنی نەهێناو، دەیویست لە مەدینەش تەنگ بە بانگەوازەکەو بە هەبوونی موسوڵمانان هەڵچنێت!

تا ئەو سەردەمەی لە مەککەو، ساڵانی یەکەمی مەدینەشی، خوای کارزان هەر فەرمانی ئارام گرتن و تەحەمول کردنی پێدەداو، داوای لێدەکرد بەسەبر بێت و، چاوپۆشی لەو ڕەفتارە دوژمنکاریانەی قورەیش

بکات، هەر ئاوا ئاڕاستەی دەکـرد: ﴿لَتُبْلَوُنَّ فِىٓ أَمْوَٰلِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعُنَّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ وَمِنَ ٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓا۟ أَذًى كَثِيرًا ۚ وَإِن تَصْبِرُوا۟ وَتَتَّقُوا۟ فَإِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ ٱلْأُمُورِ﴾ ال عمران:١٨٦.

واتە: حەتمـەن بـەو سـامانەی پێتـان دراوەو، بـــەنـــەفس و گیـانی خۆتـان تـاقی دەکرێنـەوە، هـەروەها بـەوەش، کـە لـە ئـەهلی کیتابـە ئاسمانییەکانی پـێش خۆتـان و ئـەو کەسـانەی، کـە شـەریکیان بـۆ خـوا بڕیارداوە، ئازارو ناڕەحەتی زۆر دەبیستن! بەڵام دەبێت بە ئارام بن و سـەبر بگرن، چونکە سەبر گرتن و لە خوا ترسان، کاری هیممەت بەرزەکانە..

دواتر،کە لە مەدینە وردەوردە موسوڵمانان بەهێز بوون و، جێ و ڕێی خۆیان بوو،خوای گەورە ڕێیدان بەرگریی لە خۆیان بکەن، بەڵام هێشتا جیهادی لەسەر فەرز نەکردبوون، هەر پێی فەرموون: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يُدَٰفِعُ عَنِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا۟ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ٱلَّذِينَ أُخْرِجُوا۟ مِن دِيَٰرِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّآ أَن يَقُولُوا۟ رَبُّنَا ٱللَّهُ ﴾ (الحج: ٣٩ـ٤٠).

واتـە: ئەوانـەی بـە ناهـەق لـە مـاڵو منـداڵ و شـارو جـێ و ڕێـی خۆیــان دەرپـــەڕێنران، هەرلەبەرئـــەوەی دەیـــانوت: ئێمـــە خوامـــان(الله)یـە، ئـەوا خـوای گـەورە ڕێیـان دەدات بـەرگریی لـە مەزڵـەمێتی خۆیان بکەن، خواش لە سەرخستنیاندا بەتوانایە..

ئینجا کوشتاری ئەو کەسانەی لەسەر فەرزکردن، کە دێن بۆ کوشتنیان، نەك ئەوانەی هەقیان بەسەر ئەمانەوە نییە.

بۆیە فەرمووی: ﴿ وَقَٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴾ ﴿البقرة : ١٩٠﴾.

واتە: لە پێناوی خواداو دژی ئەو کەسانە بجەنگن، کە بۆ کوشتارتان

هاتونە پێشەوە، بەڵام دەستدرێژیی نەکەن، چونکە خوای گەورە دەستدرێژکارانی خۆش ناوێت..

هەمووکەس لەم ئایەتەدا تێبینی ئەوە دەکات، کە فەرموویەتی: دەستدرێژیی مەکەن و لە سنور دەرنەچن، یەعنی بە گوێرەی پێویستی بارودۆخ و کات و شوێنەکە، جەنگەکە بکەن..

ئینجا دوای ئەم کاتانە، جیهادەکەی لەسەر هەموان فەرزکرد،کە کوشتار لەگەڵ موشریکەکان بکەن، با دەســـت لە ئـــازاردان و دوژمنکاریی و پاشگەزکردنەوەی موستەزعەفە چەوساوەکان هەڵگرن: ﴿ وَقَٰتِلُواْ ٱلۡمُشۡرِكِينَ كَآفَّةٗ كَمَا يُقَٰتِلُونَكُمۡ كَآفَّةٗۚ ﴾ ﴿التوبة:٣٦﴾.

واتە: ئێوەش لەگەڵ هەموو موشریکەکان بجەنگن، وەکو ئەوان جەنگ لەدژی هەموتان دەکەن، هەروەها ﴿وَقَٰتِلُوهُمۡ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتۡنَةٞ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِۖ فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَلَا عُدۡوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّٰلِمِينَ﴾ ﴿البقرة: ١٩٣﴾.

واتە: جەنگیان لەگەڵدا بکەن، با کەس لە دینەکە هەڵنەگێڕنەوەو، تا بەرنامەی ژیانەکە دەبێتە دینەکەو بەس خوا دەپەرسترێت، ئەگەرکۆڵیاندا، ئیدی بە هیچ شێوەیەك نابێت دەستدرێژیی بکرێتە ســــەر غەیری زاڵم و ستەمکاران..

کەوابو قۆناغەکانی جەنگ ئاوا دارێژرا:

لە سەرەتادا قەدەغەبوو کەس بەرگریی لە خۆیشی بکات، پاشان ڕێ دران بەرگریی لە خۆیان بکەن، ئینجا بەرەنگاریی ئەو کەسانە ببنەوە پێی، کە دێنە سەریان و شەڕیان لەگەڵ دەکەن.

دوای ئەوانە فەرمانیان پێدرا،کە جەنگی هەموو موشریکەکان بکەن، بەم ڕووبەڕوو بوونەوەی کافران و موسوڵمانانی زەمانی پێغەمبەری نازدار(صلى الله عليه وسلم) دەوترێت: (سەرییە)و(غەزا).

سەرییەکان:

(سەرییە) تاکەو کۆیەکەی (سەرایا)یە، بریتی بووە لە کۆمەڵێك یاوەری موجاهید،کە ژمارەیان گەیشتۆتە (٣٠٠)جەنگاوەر،کە پێغەمبەری فەرماندە(صلى الله عليه وسلم) هەڵیدەبژاردن و، یەکێکی دەکردە ئەمیریان و بۆ چالاکییەکی دەناردن.

ژمارەی ئەو سەرییانەی، کە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)بۆ ئەملاولای ناردوون زۆرن، هەیانە، تەنها بۆ زانینی هەواڵی دوژمن و ڕێ تاقیکردنەوە(استطلاع) و، ناسینی شوێنی کەمین و ڕوو بەڕوو بونەوەبووە، یان نیشاندانی هێزو دەسەڵات بووە، تا دوژمنانیان پێ چاوشکێن بکرێ.

لەو سەریانەش، کە ناردوونی، بەناوبانگترینیان:

١- **سەرییەی حەمزەی کوڕی عەبدول موتتە لیب:** کە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) حەوت مانگ دوای هیجرەت، بە ئیمارەتیکردنی (٣٠) یاوەر لە موهاجیرەکان، ناردی بۆ ناوچەی (سيف البحر)، بۆ ڕێگرتن لە کاروانێکی قوڕەیش، کە ئەبو جەهل فەرماندەی بوو، بەڵام، کە گەیشتنە یەك و ڕووبەڕووی یەکتریی بوونەوە،(مەجدیی کوڕی عەمری الجەهەنی) کەوتە نێوانیان و نەیهێشت شەڕ ڕوو بدات.

٢- **سەرییەی عوبەیداللەی کوڕی الحارث:** لە مانگی شەووالی دوای هەشت مانگ لە هیجرەت بوو، بە(٨٠) یاوەری جەنگاوەری موهاجیرانەوە، ناردنی بۆ ناوچەی (بطن رابغ)،بۆ ڕێگرتن لە

کاروانێکی تری قورەیش، بەڵام قورەیشییەکان، کە زانیان، هەڵاتن و ناوچەکەیان بەجێهێشت،بەڵام (سەعدی کوڕی ئەبو وەققاس) تیرێکی هەر پێوەنان، ئەویش بووە یەکەمین تیر، کە لە ئیسلامدا هاوێژرا..

٣- **سەرییەی عبداللەی کوڕی جەحش:** ئەمیان لە مانگی ڕەجەبی ساڵی دووەمی کۆچیدا بوو، پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)،بەکۆمەڵێك جەنگاوەری موهاجیرەوە، ناردی بۆ ناوچەی (نەخلە)ی نێوان مەککەو تائیف، تا هەواڵی قورەیشی بۆ بهێننەوە.

سەرییەکە هەڵمەتیانکردە سەرکاروانێکی قورەیش و (عەمری کوڕی عەلائی حەزرەمی)یان کوشت و، دوو دیلیشیان گرت و هاتنەوە مەدینە.

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) زۆر لێی تووڕە بوو، چونکە فەرمانی کوشتاری پێنەکردبوون و کاتەکەش مانگی حەڕام بوو، لەو مانگانە بوو، کە قورەیش بە پیرۆزی دادەناو شەڕی تێدا حەڕام دەکرد![1]

ئینجا قورەیشییەکان بەهانەیان کەوتە دەست و، کردیانە هەراو وتیان: موسوڵمانەکان خوێنیان لە مانگە حەڕامەکاندا حەڵاڵ کردووەو، ڕێزی تەعلیماتی خواییان نەگرتووە !

بەڵام وەحی خوای گەورە،زوو کۆتایی بەو جەدەلە هێناو،خوای گەورە لایەنگریی ڕەفتارەکەی(عبدالله)ی کرد، بەوەی کە فەرمووی: ﴿ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلشَّهْرِ ٱلْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ ۖ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ ۖ وَصَدٌّ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَكُفْرٌۢ

(١) بریتی بوون لە: (ذو القعدة وذو الحجة ومحرم و رجب).

بِهِۦ وَٱلْمَسْجِدِ ٱلْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِۦ مِنْهُ أَكْبَرُ عِندَ ٱللَّهِ ۚ وَٱلْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ ٱلْقَتْلِ﴾ ﴿البقرة: ٢١٧﴾.

واتە: پرسیارت دەربارەی جەنگ لە مانگە حەرامەکاندا لێدەکەن، بڵێ: بەڵێ، کوشتار لەو مانگانەدا هەڵەیەکی گەورەیە، بەڵام خۆ لەو گەورەتر، بەرهەڵستی ڕێبازی خواو باوەڕ پێنەهێنانی و ڕێگرتنی مزگەوتەکەی ماڵی خوا(کەعبە) و، دەرپەڕاندنی ئەهلی ئیسلام و دیندارانی ئەو مزگەوتەو، دەربەدەرکردنی خەڵکی، لای خوای گەورە لەوە گەورەترە، پاشگەز کردنەوەی خەڵکی لە دینەکە لە کوشتن خەتەرترە..

ناونیشانی (غەزا) وەکو وتمان، فەرماندە کردنی پێغەمبەرە(صلی الله علیه وسلم) بۆ لەشکرێکی ئیسلامیی بۆ کوشتاری موشریکان.

جاری وا هەبووە خۆی ئامادەی فەرماندەیتییەکە کردووە، بەڵام دواتر کەسێکی تری کردووە بە ئەمیری لەشکرەکەو ڕەوانەی کردوون، وەکو لە(موئتە) و(ذات السلاسل)دا ڕوویدا..

غەزاکان زۆرن، بەڵام بەناوبانگەکانیان:(غەزای گەورەی بەدر و ئوحود و خەندەق و ئەحزاب و فەتحی مەککەو حونەین و (تەبوك)ە، یان (ذات الرقاع) و (بني الُمصْطَلِق) و خەیبەر)ە..

غەزای مەزنی بەدر:

لە مانگی ڕەمەزانی ساڵی دووەمی کۆچیدا ڕوویدا، ئەوەبوو،کە پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) لەگەڵ (سێسەدو سێزدە) یاوەری موهاجیریی مەککەدا، لە مەدینە چوونە دەرەوە، بەو هیوایەی ئەو کاروانەی قوڕەیش بگرن، کە لە شامەوە دەهاتەوە، چونکە کاروانێکی بازرگانیی گەورە بوو.

زۆرینــەی خــەڵکی مەککــە پشــکیان تێیــدا هــەبوو، مەبەســتی پێغەمبــەر(صـلی الله علیـه وسـلم) لــەوەدا ئــەوە بــوو، کــە کەلوپــەلی کـاروانەکـــەیان دەستبکەوێت، تـــا ببێتە قــەرەبوو (تــەعویز)ی بەشـێك لــەو خـانوو مــاڵ وزەوی و زارو دوکــان و ماڵاتــەی کـافرانی قــورەیش، بەوموسوڵمانانەی،کە مەککەیان بە جێهێشتبوو، واش تەشریفی برد، کـە بەتەمای ڕووبەڕوو بوونەوەو جەنگ نــەبوو، بۆیــە تفـاقی جـەنگی لەگـەڵ خۆی و یاوەرانیدا نەبردبوو..

لەولاوە، کە ئەبو سوفیانی پێشەوای کاروانەکەی قورەیش زانــی، کـە پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) هاتۆتــە ســەر ڕێگـای، خێـرا کەسـێکی ناردەوە بۆ مەککە، تا هەواڵەکە بــە قــورەیش بگــەیێنێت و فریــام کــەون ،پێش ئــەوەی محمـد(صـلی الله علیـه وسـلم) و یــاوەرانی دەسـت بەســەر کاروانەکەتاندا بگرێت، قوتاری بکەن !

ئەوانیش هەر خێرا زیاتر لە هەزار کەسیان بــۆ شــەڕ کـۆکردەوەو، بـە هەموو تفاقێکی شەڕەوە بەرەو ناوچەی کاروانەکە، بە ئەســپو وشــترێکی زۆرەوە بەڕێ کەوتن !

کــە پێغەمبــەر(صـلی الله علیـه وسـلم) هــەواڵی هــاتنی لەشــکری عــەرەمرەمی قورەیشــی پێگەیشــت و، زانــی بــۆ شــەڕ دێــن، ســەرانی موهــاجیران و ئەنســاری کـۆکردەوەو ڕاوێــژی پێکــردن، بــە تایبــەتی ڕای ئەنسارەکانی مەدینەی پێ مەبەست بوو، چــونکە کــاتی خــۆی بەیعــەتی ئەوەی لێ وەرگرتبوون، کە ئەگەر تەشــریفی هێنایــە لایــان بــۆ مەدینــە، لەوێ وەکو ماڵ و منداڵی خۆیان بــیپارێزن.

خــەمی ئــەوەی بــوو ئــەوان وای لێکدەنــەوە، کــە ئــەوان بــەپێی بەیعەتەکەیان، تەنها لەناو شاری مەدینەدا دەیپارێزن..

(میقدادی کوڕی ئەسوەد)، لە یــاوەرە موهاجیرەکـان هەســتاو وتــی:

(ئەی پێغەمبەری خوا! بەرەو ئەوەی خوای گەورە فەرمانی پێداویت، تەشریف ببە، بە خوا قەسەم، ئێمە وەکو بەنو ئیسرائیلییەکان بە(موسا)یان وت: ﴿فَٱذۡهَبۡ أَنتَ وَرَبُّكَ فَقَٰتِلَآ إِنَّا هَٰهُنَا قَٰعِدُونَ﴾ المائدة/٢٤.

واتە: بڕۆ تۆ خۆت و خواکەت بجەنگێ، وا ئێمە لێرە دانیشتووین !

ئێمە وا نالێین، ئێمە دەلێین: بڕۆ خۆت و خواکەت بجەنگێ و ، ئێمەش لەخزمەتتاندا دەجەنگین..

ئینجا (سەعدی کوڕی مەعاز)یش لە ئەنسارەکان هەستاو وتی: ئەی پێغەمبەری خوا! بە خوا قەسەم، بەدەریادا بدەیت، هەموومان بێ دواکەوتنی یەك کەسمان بە دەریادا دەدەین.

بە خوا پێمان خۆش نییە ڕووبەڕوو بوونەوەی دوژمن بخەیتە سبەینێ، دەشمانبینیت لە جەنگدا بە سەبرین و، لە ڕووبەڕوو بونەوەشدا ڕاستگۆین، خوای گەورەش لە ئێمەدا هەلوێستی وات نیشان دەدا، کە چاوتی پێ ڕوون ببێتەوەو دلی پێ خۆش بکەیت..

پێغەمبەر(صلی الله علیەوسلم) بەم قسانەی هەردوولایان زۆر گەش بۆوە، چونکە ورە بەرزییەکی تێدا بوو،کە هەلوێستەکە دەیخواست، بۆیە دەستبەجێ پێی فەرموو: (سِيروا وأبْشِروا فَوالله لَكأَنِّي أنْظُرُ إلى مَصارعِ القَومِ.......... بڕۆن بێخەم بن و مژدەتان لێبێ، بە خوا قەسەم، منیش شوێنی گیان کێشانیان دەبینم..).

سوپای هەردوولا لێك نزیك دەبوونەوە، سوپای موسولمانان گەیشتنە بیرەکانی(بەدر)، پێغەمبەر(صلی الله علیە وسلم) بە ڕای (مونزیری کوڕی حوباب) شوێنێکی هەلبژارد، کە ببێتە مەیدانی ڕووبەڕوو بوونەوەکەو، کەوتە هاندانی مسولمانان بۆ غەزا.

سوپای قورەیشیش گەیشتن، سەرەتا زۆرانبازیی پاڵەوانانی هەردوولا دەستی پێکرد، پاڵەوانەکانی ئیسلام سەرکەوتوو بوون و بەرامبەرەکانیان کوشت، ئینجا جەنگاوەرانی هەردوولا تێکچڕژان !

پێغەمبەری پێشەواش (صلى الله عليه وسلم) دەستی بۆ ئاسمان بەرزکردبۆوەو، بەردەوام دوعای دەکردو لە خوای گەورە دەپاڕایەوە، کە ئەو کۆمەڵە موسوڵمانەی بپارێزێت..

خوای گەورە یارمەتی خۆی نارد، فریشتەی جەنگاوەرانی خۆی بۆ ناردنە ناو شەڕەکەوە.. شەڕ دەوامی کێشا، بەڵام سەرەنجامەکەی ئەوە بوو، موسوڵمانان سەرکەوتن،کە بڕێکی زۆریان لەسەرانی کوفر کوشت، ئەوەش هەمووی فەزڵی خوای گەورە بوو، وەك لە سورەتی ئەنفالدا دەفەرمووێ: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰ﴾﴿الانفال: ١٧﴾.

کە تۆ تیرت هاویشت، تۆ نەتهاویشت، خوا بوو، کە هاویشتی.. یان، کە لە سورەتی ئالی عیمراندا دەفەرمووێ: ﴿ قَدْ كَانَ لَكُمْ ءَايَةٌ فِى فِئَتَيْنِ ٱلْتَقَتَا ۖ فِئَةٌ تُقَٰتِلُ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَأُخْرَىٰ كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُم مِّثْلَيْهِمْ رَأْىَ ٱلْعَيْنِ ۚ وَٱللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِۦ مَن يَشَآءُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُو۟لِى ٱلْأَبْصَٰرِ ﴾ ﴿ال عمران:١٣﴾.

واتە: بە تەئکید لەو دوو دەستەیەی(لە بەدر)دا ڕووەو ڕووی یەکتر وەستانەوە، پەندو دەرسێکی زۆری بۆتان تێدایە، دەستەیەکیان لە پێناوی خوادا دەجەنگن و، دەستەکەی تریشیان کافر بوون، موسوڵمانەکان لەبەرچاوی کافرەکان بووبوونە دوو ئەوەندەی تر، خوای گەورە بەسەرکەوتنی خۆی لایەنگیری ئەو کەسانە دەکات، کە خۆی دەیەون، ئەمەش پەندو دەرسە بۆ هەر کەسێك، کە خاوەن ژیرییە..

حەفتا کەس لە موشریکەکان کوژراو، حەفتای تریش بـەدیل گـیران، پێغەمبەری نازدار(صلى الله عليه وسلم) ڕاوێژی دەربارەی ئەو دیلانـە بـە یاوەرانی کرد.

عومەری کوڕی خەتتاب وتی: با بیـانکوژین، ئـەبو بـەکر وتـی: بـا فیدیەیان لیّ وەربگرین و ئازادیان بکەین، پێغەمبەریش (صـلى الله عليـه وسلم)بە ڕای ئەبوبەکری کرد،کە هەرکەسـێکیان فیدیـەیان بـۆدا، ئـازادی کردن و ئەوی، کە کەسی نەبوو فیدیەی بۆ بدات، یـان خـۆی دەسـتکورت بوو، بێ بەرامبەر ئەوانیشی ئازاد کرد.

هەندێکیشـیان، کـە خوێنـدەواربوون، فێرکردنـی چـەند منـداڵێکی موسوڵمانانی بۆ ئازاد کردنیان کردە مەرج، سوڕەتی (ئەنفال)یـش لەسـەر ئەم غەزایە هاتۆتە خوارەوە..

ئەوی زۆر دیاردەیەکی گرنگی ئەم غەزایەیە، ئەوەی، کە باوەڕی ئـەو یاوەرانە چەند بەهێز بووە، چەند سوور بوون لەسەر شەهیدبوون لە پێناوی خوای گەورەدا.

دیسان ئەوەی، کە جێی سەرنجەئەوەیە، کە یارمەتی خوای گەورە بـۆ ئەو کەسانەی، دینداریی ڕاست و ڕاستگۆو خوا ویسـتن، چـەند زوو دێتـە خوارێ .

ئەمانە، جگە لە ڕێسای شوراو ڕاوێژکاری ئیسـلامیی، کـە دەبیـنین چۆن پێغەمبەری مەعسوم (صـلى الله عليـه وسـلم) ڕاوێـژ بـە یـاوەرانی خـــۆی دەکات و بە قسەشیان دەکـات، هـەروەها ڕێـز گـرتنی لـە دیلـی جەنگیی و سوور بوونی لەسەر خوێندەواریی ..

غەزای (بەدر)، بووە هۆکارێکی سەرەکی بۆ بەرز بوونەوەی ورەی موسوڵمانان و، قەناعەت کردنی تەواو بەڕاستی ڕێگاکەیان و، بە پشتیوانی خوای پەروەردگاریان..

غەزای ئوحود:

دوای ئەوەی، کە موشریکانی قوڕەیش لە (بەدر)دا بەزین و،کوژراوێکی زۆرو زیانێکی مەعنەویی زۆرتریان لێکەوت، دوای ئەوەی کەڵە پیاوی یەکە یەکییان فەوتا، بڕیاریاندا خۆ ئامادەکەن بۆ تۆڵە سەندنەوەیەکی بەژان !

بۆیە لە ساڵی سێیەمی کۆچیدا،سوپایەکی سێ هەزار جەنگاوەرییان ئامادەکردو بە ژن و منداڵەوە کەوتنەوە ڕێ، ژن و منداڵ بردن بۆ شەڕی گەورەو چارەنوسساز، لای عەرەبەکان عادەت بوو.

ئەمانیش هەموویان ژن و منداڵیان لەگەڵ خۆ برد، تا زیاتر غیرەت بیانگرێتو بەرگرییان لێبکەن و، شەرم بکەن لەبەرچاویان نەبەزن و، ئەوانیش ئەمان هاندەن، ئاوا کەوتنە لەشکرکێشیی، تا گەیشتنە چیای(ئوحود)ی نزیك شاری مەدینە!

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، ڕاوێژی بە یاوەرانی کرد،کە بۆ ڕووبەڕو بوونەوەیان بچێتە دەرەوەی مەدینە چاکترە،یان هەر لە مەدینە بمێنێتەوەو، ئەوان بێنە سەریان بۆ ناو مەدینە ؟!

چونکە ئەو کاتە کوشتنیان لە کۆڵان و سەربانەکانەوە ئاسانتر دەبێت و، ژن و منداڵی موسوڵمانەکانیش دەتوانن چالاکانە بەشداری شەڕەکە بکەن، بەڵام گەنجەکان و ئەوانەی بەشداریی غەزای (بەدر)یان نەکردبوو، ڕایان ئەوە بوو، کە بۆیان بچنە دەرەوە..

پێغەمبەری پێشەواش(صلی الله علیه وسلم) هەرچەندە ڕای وابوو لـە شاردا ڕووبـەڕوویان ببێتـەوە، بـەڵام ڕای گەنجـەکانی هەڵبـژاردو، لەگـەڵ نزیکەی (حەوت سەد) کەسدا تەشریفی بـردە دەرەوەی مەدینـە، چـونکە دوو ڕووەکان وادەیان پێدابوو، کە لەسەری دەکەنەوە،بەڵام خۆیان دزیـەوەو نەچوون..

لەوێ پێغەمبەر(صلی الله علیه وسـلم) سـوپاکەی خـۆی ڕێکخسـت، مەفرەزەیەکی لەسەر لوتکەی چیاکە داناو فـەرمووی: ئێـوە پشـتیوانیمان لێبکەن وئاگاداربن! نەبادا قوڕەیش لە پشتەوە بۆمان بێت .

پێشی فەرموون: لە هیچ حاڵـەتێکی سـەرکەوتن و بـەزین دا، جێـی خۆیان چۆڵ نەکەن !

شەڕ قەوماو قوڕەیش شکا، ژن کەوتنە هـاوارو زریکـەو لاواندنـەوە! موسوڵمانان نیشتنە سەریان، هەندێکیان کەوتنە کۆکردنەوەی کەلوپـەل و دەستکەوتی شەڕ!

مەفرەزەی سەرچیاش،کە دیتیان قوڕەیش بەزی، هەر چەند (عبداللەی کوڕی جوبەیر)ی ئەمیریان، هاواری لێکــردن و فەرمانەکەی پێغەمبـەری (صلی الله علیه وسلم)خستەوە یادیان، بەڵام هەندێکیان شـوێنی خۆیـان، هەر بە جێهێشت و ڕایانکردە خوارەوەو وکەوتنە شت کۆکردنەوە !

لەولاشەوە (خالیدی کوڕی وەلید)، کە هێشتا لەبەرەی کافرەکان بوو، بـینی وا هەندێکیان سەرچیاکەیان چۆڵ کردووە، لـە پشـتەوە هێرشـێکی ناکـاوی کـردەوە سـەریان و، سـەری لـە موسـوڵمانان شـێواندو شڵەژاندنی،سەرکەوتنی لێکردن بە بەزین، خۆشیی لێکردن بە شین، چونکە هەم خۆی، لە پشتەوە زۆری لێکوشتن و، هەم قوڕەیشییە هەڵاتووەکانیشی ئازا کردەوە، کە بگەڕێنەوە سەر موسوڵمانان !

ئیتر نەخشەکە تێکچوو ! بەتایبەتی، کە پاڵەوانێکی وەکـو حـەمزەی مـــامی پێغەمبـــەر(صـــلی الله علیـــه وســـلم) بەدەســـتی کۆیلەیـــەکی وەکو:(وەحشی کوڕی حەرب) کوژرا(بەڵێنیان پێـدابوو، کـە ئەگەرحـەمزە بکوژێت، لە کۆیلەیی ئازادی دەکەن)، ئەویش نـەك هەرکوشـتی، بـەڵکو جەرگ و دڵیشی دەرهێنا!!

ئەم ڕەفتارەش پێغەمبەری خۆشەویستی(صـلی الله علیـه وسـلم) زۆر خەمبارکرد..

پێغەمبـــەریش(صـــلی الله علیـــه وســـلم)، ڕوومـــەتی پـــیرۆزی برینـدابوو،ددانێکی شـەهید بـوو.. شـەڕەکە بەشکسـتی موسـوڵمانان تەواو بوو، دوای ئەوەی لە بەرژەوەندییان بوو..

سوڕەتی(ئالی عیمران) بەچەند ئایەتێکی خۆی، ڕوداوەکەمان بە حاڵەتە دەروونیەکانییەوە بۆ باسدەکات، وەك دەفەرمووێ: ﴿إِن يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ ٱلْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُۥ ۚ وَتِلْكَ ٱلْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ ٱلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَآءَ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَلِيُمَحِّصَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَيَمْحَقَ ٱلْكَٰفِرِينَ﴾ ﴿ال عمران: ١٤٠-١٤١﴾.

واتە: ئەگەر ناسۆرو ژان و سوێ (لە ئوحود)دا چۆتە دڵتانـەوە، ئـەوە بزانن، کەخەڵکی تریش(وەکو قورەیش)، ناسۆروسوێی واش چۆتە دڵیانەوە (لـە بـەدر)دا، ئـیتر ئەمـە ڕۆژگـارەو ئێمـە خۆمـان لای ئـەم و ئـەو، دەستاودەستی پێدەکەین، تا ئەو کەسانەی باوەڕیان هێناوە، واقیـع بیـنتر بن، خوای گەورەش خۆی شـاهیدو شـەهیدتان لـێ هەڵدەبـژێرێت، خـوای گەورە ستەمکارانی خۆش ناوێت. ئەمە تاقیکردنـەوەی خوایـە، تـا ئـەو کەسانە پاڵفتەبکات، کە باوەڕیان هێناوەو ئەوانەش، کە کـافرن نـابوت و ڕیسوایان بکات..

یان ئەو ئایەتەی لە ئاراستەی پەروەردەییاندا دەفەرمووێ: ﴿ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ ٱللَّهُ وَعْدَهُۥٓ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَٰزَعْتُمْ فِى ٱلْأَمْرِ وَعَصَيْتُم مِّنۢ بَعْدِ مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَ ۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلْءَاخِرَةَ ۚ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ ۖ وَلَقَدْ عَفَا عَنكُمْ ۗ وَٱللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾ ﴿ال عمران:١٥٢﴾.

واتــە: هــۆ موســولّمانینە! خــوای گــەورە بــەڵێنی خــۆی سەرراســتانە لەگەڵتانــدا بــردە ســەر(لەســەرەتای ئوحــوددا، کــە ئێــوە بەفــەرمانی پێغەمبەرەکەیەوە(صلی الله علیه وسلم) پابەندبن، ئەویش سەرتان بخات)، ئەوەبوو ئێوە دوژمنــانی خۆتــان بــەگیر هێنــاو شــکاندتانن، بــەڵام، کــە پابەندیتان نەماو گوێڕایــەڵیی فەرمانی پێغەمبەر(صلی الله علیــە وسـلم) نەمان و بەزین و، کەوتنــە نــاکۆکیی نێــو خۆتــان، هەنــدێك هەڵوێســتی نیشاندان،کە پێتان ناخۆش بوو، ئێوە هەتانــە دنیــای دەوێــت و هەشــتانە قیامەتی دەوێت، ئەوە خوا بوو، کە دەستانی لە زاڵ بوونتــان بەســەریاندا گرتوە، تا تاقیتان بکاتەوە، تا فێرتان بکــات، بــەڵام خــوای گــەورە هــەر لێشتان خۆش بوو، چونکە ئەو بەسەر موسولّمانانەوە هەر خاوەن فەزڵە.

ئــەم غەزایە گرنگ بوو، بۆجــوێــکردنەوەی دینــداریی و هەڵوێســتی ئیماندارانەی موسولّمانان لە هەڵوێستی بەزیوی دووڕووەکان، کە هەر لــە سەرەتاوە لەگــەڵ (عبداللــەی کــوڕی ئوبــەی) پێشــەوایاندا، لــە غەزاکــە کشانەوەو کۆڵیاندا..

دیســان بــۆ ســەلماندنی ڕادەی زۆری خۆشەویســتیی موســولّمانان، بــۆ پێغەمبەری پێشەوایانی(صلی الله علیه وسلم)، کە لەوەدا دەرکەوت، کــە هەندێکیان خۆیان کردبــوو بــە دیــواری بەشــەریی، بــە دەورەی جەســتەی پــیرۆزی پێغەمبــەردا(صــلی الله علیــە وســلم)، یــان ڕۆڵــی ئافرەتــانی

موسوڵمان، کە بـەواقیعی بەشـداریی ئـەو شـەڕە سـەختەیان بـە شمشـێر وەشاندن کرد !

دیسان ئەوەش بۆ موسوڵمانان، نەوە بە نەوە ڕوون بووەوە، کە یـەکێك لــە هۆکــاری ســەرەکی بــەزین، گوێڕایــەڵیی نــەکردنی فەرمانــدەو جێبەجێنەکردنی نەخشەی کێشراوی شەڕە، کە دوژمنــان ئاســان دەتــوانن ،بیکەنە ئەو دەلاقەی،کە لێیەوە دزە دەکەنە ناو ڕیزی موسوڵمانانەوە.

وەك خوای گەورەئاماژەی پێکردووە: ﴿أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتۡكُم مُّصِيبَةٞ قَدۡ أَصَبۡتُم مِّثۡلَيۡهَا قُلۡتُمۡ أَنَّىٰ هَٰذَاۖ قُلۡ هُوَ مِنۡ عِندِ أَنفُسِكُمۡ﴾ ﴿ال عمران/١٦٥﴾.

واتە: ئەوە بۆچی، کە ئەو موسیبەتە(شکستی ئوحود) تـان بەسـەردا هات، کە پێشتریش کێشەی ترتان هاتبووە ڕێ، هاوارتان لێهەستا: (ئەمە چۆن بوو، بۆچی وا ڕوویدا ؟!) پێیان بڵێ: ئەوە هەر لە خۆتانەوەیە ؟؟

غــەزای خــەنــدەق (ئەحــزاب) :

غەزای خەندەق(ئەحزاب) لە مانگی شەووالی ساڵی پێنجەمی کۆچیدا ڕوویدا، هۆیەکەشی ئەوە بوو، کە کافرەکان لەوە دڵنیا بوون، ئیتر ئەگەری ئەوە نەماوە، هەر تیرەو هۆزێك بە جیا بۆ خۆی بکەوێتە دژایەتیی ئیسلام و، ئومێدی هەبێت بەسەریدا زاڵ بێت.

بۆیە هاتنە سەر ئەوەی، کە سەربەسەری یەکـەوە نـێن و هـەموویان بەرەیەکی دژ دروست بکەن، سەرۆکەکانی جولەکەکانیش بەشداری فیتەکە بوونو، زیاتر تیرەو هۆزەکانیان بۆ ئەو بەرە پێکەوەنانە هان دەدا.

زاناوحیبرەکـانی جولەکـەکان، دەچـوونە لای سـەرۆك خێڵـە عەرەبـە موشـریکەکان و، سـوێندیان بـۆ دەخـواردن، کـە دیـنی ئێـوە بـەو بـت

پەرستیەیەوە، لەوەی محمد (صلى الله عليه وسلم)باشترە، کەوا دەزانێت دینی یەکخواپەرستییە !

ئەمەش، کە خوای گەورە لە قورئانە پیرۆزەکەیدا، وەك پێشەکییەکانی، ئامادەباشیی دەروونی کافرەکان تۆماری کردووە،کەدەفەرمووێ: ﴿ أَلَمۡ تَرَ إِلَى ٱلَّذِينَ أُوتُواْ نَصِيبٗا مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ يُؤۡمِنُونَ بِٱلۡجِبۡتِ وَٱلطَّٰغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُواْ هَٰٓؤُلَآءِ أَهۡدَىٰ مِنَ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ سَبِيلًا ﴾ ﴿النساء:٥١﴾.

واتە: مەگەر ئا ئەوانە نابینیت، کە پشکە کتێبێکیان وەبەرکەوتووە،کەچی باوەڕ بە جیبت و تاغوت (بت و شەیتان و حوکمی غەیری خواویستیی) دەهێنن و، بەکافرەکانیش دەڵێن: ڕێبازی ئێوە لەوەی ئیماندارەکان ڕاستترە !

قوڕەیش لەگەڵ هۆزی (غەتەفان) و تیرەکانی تردا، کەوتە ڕێککەوتن و بەرە سازکردن، تا نزیکەی (دە) هەزار جەنگاوەری سوارچاکی کۆکردەوە!

کە ئەم هەواڵە گەیشتە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) لەو ناوچانەی دەوری مەدینە، کە دەشتایی بوون، کەوتە هەڵکەندنی چاڵێکی گەورەو قوڵ و پان و پۆڕ.

ڕیوایەت هەیە، کە ئەوەی ئەوی خستە سەرئەم فیکرەیە،(سەلمانی فارسی) بوو، ئینجا خۆیشی وەکو یاوەرانی دڵسۆزی، کەوتبووە هەڵکەندن و، بەدەم پاچ وەشاندن وگڵ دەرکردنیشەوە، لەگەڵ یاوەرانیدا ئەم دێڕە شیعرانەی دەوتەوە:

و اللهِ لـولا اللهُ ما اهْتَدَينا   ولا تَصَدَّقْنَا ولا صَلَّيْنَا
فَـأنْزِلَـنْ سكِينَـةً علَينا   وثبِّتِ الأقْدَامَ إنْ لاقِينا(١)

له کاتی هەڵکەندنی چاڵەکەدا، تاوێرە بەردێکی گەورەو سەخت هاتە ڕێیان، هەر خەریکی ئەوە بوون، کە بـەردەوام هـەواڵی زۆریـی دوژمـن و هێزی کۆکراوەی دەهات.

موسوڵمانەکان خەمیان لێدەنیشت، بارودۆخێکی دەروونی قورس لەسەریان دروستبووبوو، وەکو خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿ إِذْ جَآءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ ٱلْأَبْصَـٰرُ وَبَلَغَتِ ٱلْقُلُوبُ ٱلْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِٱللَّهِ ٱلظُّنُونَا۠ ﴿١٠﴾ هُنَالِكَ ٱبْتُلِىَ ٱلْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا۟ زِلْزَالًا شَدِيدًا ﴾ ﴿الاحزاب: ١٠-١١﴾.

واتە: ئاوا لـە هـەموو لایەکـەوە بۆتـان هـاتن، لەسـەروتانەوە، لـە خواروتانەوە، هەندێك كەس چاوی سوڕاو دیدی لێڵ بوو! دڵیان گەیشتبووە گەرویان، ئیدی گومانتان بەرامبەر بەخوای گەورەش بۆ دروست بـوو بـوو !! ئا ئەو کاتە ساتی تاقیکردنەوەی دینـداریی موسـوڵمانە ئیمانـدارەکان بوو، کە ترس و بیم دای گرتبوون و دەلەرزین! دەتوت لە بومەلـەرزەدان و پارسەنگیان نەماوە !!

دووڕووەکانیش لەو نێوانەدا، کەوتبونە شەڕێکی سەختی واتــە وات و، هەردیعایەیان دەکرد، وەك خـوای گـەورە دەفـەرمووێ: ﴿ وَإِذْ يَقُولُ ٱلْمُنَـٰفِقُونَ وَٱلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ إِلَّا غُرُورًا ﴾ ﴿الاحزاب: ١٣﴾ .

واتە: دووڕووەکان و ئەوانەی، کە نەخۆشیی لە دڵیاندا هەیە دەیـانوت: خواو پێغەمبەرەکەی هـــەر بۆ هـــەڕاڵ کردن(فریو دان) وادەیان پێداوین!!

---

(١) واتە: بە خـوا ئەگەر ڕێنمایی ئەو نەدەبوو، نە نوێژێکمان دەکـرد، نەزەکاتیشمان دەبوو ساخـــوایە دڵمان بە ئاسوودەیی ژێربکە، لــە ڕووبەڕوو بوونەوەشدا پێمان گیر بکە...(و).

هەردوو لا هەر وا بۆ ماوەیەك مانەوە، کافرەکان چەندین جار هەولّیاندا چالّەکە ببڕن و بپەڕنەوە، بەلاّم هەر نەیانتوانی !

ئینجا پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)، بە (سەعدی کوڕی مەعاز)، کە سەرۆکی هۆزی (ئەوس) بوو، هەروەها بە (سەعدی کوڕی عوبادە)، کە سەرۆکی هۆزی (خەزرەج) بوو، پێی فەرموون: بۆ ئەوەی خوێن نەڕژێت، برۆن پرۆژەیەکی ڕێکەوتن بخەنە پێش چاوی دوژمن، ئەگەر ڕازی بن، واز لەم جەنگە بهێنن وبگەڕێنەوە، سێیەکی خورمای مەدینەیان لە بەرامبەریدا دەدەینێ !

بەلاّم دوای ڕا گۆڕینەوەو هێنان و بردنی بۆچونەکان، سەعدی کوڕی مەعاز گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! بە خوا قەسەم ،ئەو زەمانەی،کە ئەهلی کوفرو شیرك بووین و بتمان دەپەرست، ئەوانە خۆزگەیان بۆ دەنکە خورمایەکمان دەخواست، بەغەیری میوانداریی و کڕین دەستیان نەیدەگەیشتێ، ئیدی چۆن، کە ئێستا خوای گەورە بەم ئیسلامە مەزنە ڕێزی لێناوین و، بە جەنابیشتان بەهێزی کردوین، سامانی خۆمانیان بدەینێ ؟!

بە خوا قەسەم غەیری شمشێریان نادەینێ، با خوای گەورە حوکمی نێوانمان بکات.. پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: (فأنت وذاك ....دەی باشە ئەوە تۆو ئەو بۆچوونەت). ..

دواتر،کە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) هەستیکرد وا کافرەکان نارەحەت بون، ویستی درز بخاتە ناو ڕێککەوتنەکانی نێوانیان، بە تایبەتی نێوان ئەوان، کە لە دەرەوەی مەدینە بوون و،جولەکەکانی بەنی(قورەیزە)، کە هاوپەیمانی ئەوان بوون و لە ناو مەدینەشدا بوون و کاریگەریی دەرونیان هەبوو، (الحمدلله) ئەمەشی بۆ چووە سەر.

وردە وردە جولەکەکان لە کافرەکان دڕدۆنگ بوون و ئەوانیش لەمان

بــە گومــان کــەوتن، هــەر یەکــەیان وای دەزانــی بــە نهێنیــی لەگــەڵ پێغەمبەردا(صلى الله عليه وسلم) ڕێککەوتون، ئیتر ئاڕاستەی جەنگەکـە بەرەو بەرژەوەندی موسوڵمانان دەهاتەوە.

ئینجــا قــەدەری خــوای پــەروەردگاریش هاتــە نــاو هاوکێشــەکەو، بە یەکجاریی تایەکەی بەلای موسوڵماناندا قورسکرد.

خوای گەورە لەگەڵ زیاد بوونی بێ متمانەیی نـاو کافرەکـان، کردیـە ڕەهێڵەو ڕەشەباو بۆران! دەفەرمووێ: ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱذْكُرُوا۟ نِعْمَةَ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَآءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴾ ﴿الاحزاب/٩﴾.

واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە! هــۆ موســوڵمانینە! یــادی نیعمەتی خوای گەورە بکەنەوە لەســەرتان، بیرتانــە، کــە ســەربازانی ئــەو هاتنە لاتان، بیرتانە چـۆن ڕەشــەبای کــردە ســەریان لەگــەڵ ئــەو هــەموو سەربازانەی خۆی، کە ئێوە نەتان دەبینین ؟! خۆ خوای گەورە بینەری ئەوە بوو، کە دەتانکرد..

کافرەکان ئــا لــەم بارودۆخــە دەروونیــی و کــەش و هەوایــەدا بــوون، کاتێکیان زانی(ئەبو سوفیان) هاواری لێهەستا: ئەرێ وا من بار لێــدەنێم و دەڕۆمەوە، ئێوەش بڕۆن!! ئەوانەی هۆزی(غەتەفان)یش بەدویــدا وتیــان: ئێمەش دەڕۆین.. دوای کــەمێك ئــــەوانی تــریش یــەك یــەك و دوو دوو هەمان هەڵوێیستیان ئاشکراکرد!

خــوای گــەورە، ئــاوا گەمارۆکــەی مەدینــەی پێشــکاندن، وەك دەفــەرمووێ: ﴿وَرَدَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا۟ خَيْرًا ۚ وَكَفَى ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلْقِتَالَ ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ﴾ ﴿الاحزاب/٢٥﴾.

پەیمانی حودەیبییە:

لە ساڵی شەشەمی کۆچیدا، پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) بە ئومێدی عومرەکردن بەرەو مەککە تەشریفی برد، بەلاّم خەمی ئەوەی بوو، قورەیش ڕێی لێبگرێت.

بۆیە داوای لە دۆڵنشینەکانیش کرد لە خزمەتیدابن‌و، ئەوانیش بێنە حەج، ئینجا ئاژەڵی قوربانی خستە پێش خۆی و، بەرەو مەککە کەوتە ڕێ، تا خەڵکی ببیبینن و بزانن، کە نیازی جەنگی کەسی نییەو، مەبەستی تەنها حەج کردنەکەیە..

کە گەیشتە (عەسەفان)، قورەیش زانی و کەوتە خۆسازکردن بۆ ڕێگرتنی، بەلاّم ئەو هەر لەسەر ڕێڕەوی خۆی بەردەوام بوو ، تا گەیشتە شوێنێك،کە پێی دەوترا: (حودەیبیە)، لەوێ فەرمووی: ئەگەر قورەیش ئەمڕۆ داوای هەڵوێستێك بکات، کە سیلەی ڕوحم و خزمایەتی تێدا بێت، من ئامادەم..

پاشان قورەیش دوو پیاوی ناردە خزمەتی، کە لە لایەکەوە بزانن مەبەستی لە تەشریف هێنانەکەی چییەو، لە لایەکی تریشەوە حەزەری ئەوەی بدەنیّ، کە نەکا نیازی وا بێت بێتە ناو شاری مەککەوە !!

دوو کابراکە هاتن و گەڕانەوە ناو قورەیش و، زۆریان وەسفی خۆشەویستی ئەسحابەکان بۆ پێغەمبەری پێشەوا (صلی الله علیه وسلم)کرد، وتیشیان: کە محمد(صلی الله علیه وسلم) نایەوێت شەڕ بەرپا ببێت..

دوا بەدوای ئەوان، پێغەمبەریش(صلى الله عليه وسلم) (عوسمانی کوڕی عەففان)ی نارده لای قوڕەیش، تا دانوستان(مفاوەزات)یان لەگەڵدا بکات، تا ڕێی بدەن عومرە بکات.. بەڵام (عوسمان) زۆر لایان مایەوەو لە گەڕانەوەی دواکەوت، تا وا گومان برا، کە شەهیدیان کردووە.

بۆیە یاوەرانی بەڕێز، لە بن سێبەری درەختێکدا، لەوێ هەموو بەیعەتیان بەپێغەمبەردا(صلى الله عليه وسلم)بۆ وەرگرتنەوەی خوێنەکەی..

ئەویش بەیعەتی لێوەرگرتن، کە لە پێناوی خوادا بجەنگن و، لە کاتی ڕووبەڕو بوونەوەدا هەڵنەیەن، ئەم بەیعەتەش پێی دەوترێت: (بەیعەتی ڕەزوان)..

پاشان قوڕەیش(سوهەیلی کوڕی عەمر)ی نارده خزمەت پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)بۆ دانوستان.

ئیتر لە (حودەیبیە) لەسەرکۆمەڵێك خاڵی گرنگ ڕێککەوتن، لەوانە: تا(دە) ساڵ شەڕ لە نێوانیاندا ڕوو نەدات، هەروەها هەرکەسێك لە لای قوڕەیشییەکانەوە، بێ ڕەزامەندی کەس وکاری هاتە ڕیزی موسوڵمانانەوە، وەری نەگرن،بەڵام ئەگەرلەلای موسوڵمانانەوە کەسێك بچێتە ڕیزی قوڕەیشەوە، ئەوان بێ ڕەزامەندی کەسوکاری وەری بگرن!

هەر کەسێك و هەر تیرەو هۆزێکیش بیەوێت ببێتە هاوپەیمانی قورەیش، یان موسوڵمانان، بۆیان هەبێت ببن..

ئیتر هۆزی(بەکر) بوونە هاوپەیمانی قوڕەیش و، هۆزی (خوزاعە)ش بونە هاوپەیمانی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم))، ئەم ڕێککەوتنە لە مێژوودا بە(پەیمانی حودەیبیە) بەناوبانگ بوو.

ئینجا پێغەمبەر(صلی الله علیە وسلم)، قوربانیی کردو بەراوێژی (ئوم سەلەمە)ی خێزانی، سەری تاشی و موسولْمانانیش بە دوایدا سەریان تاشی و، کەوتنە سەربڕینی قوربانییەکانیان.

ئەوانەی لە هەندێ برگەی ڕێککەوتنەکەی حودەیبیە تورە بوبون ـ کە پێیان وابوو: مەغدوربون و تەنازولیان بۆ قورەیش تێدا کردووە ـ هێدی بوونەوە..

ئینجا موسولْمانان بە پێشەوایەتیی پێغەمبەری سەروەریان(صلی الله علیە وسلم)، بەرەو مەدینە گەڕانەوە.

خوای گەورەش لە ڕێگا،سورەتی(فەتح)ی بۆ ناردە خوارەوە،کەلە سەرەتایەوە باسی فەتحی مەککە دەکات و دەفەرمووێ:﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا﴾ ﴿الفتح :١﴾.

واتە: ئێمە ڕزگارکردنی مەککەمان بە ئاسانترین شێوە پێ بەخشیت !

بۆ ساڵی دوایی، پێغەمبەر(صلی الله علیە وسلم)، بەپێی ڕێککەوتنەکەی حودەیبیە، تەشریفی هێنا بۆ مەککە بۆ عومرەکردن.

واتە: ساڵی حەوتەمی کۆچی،کە سێ ڕۆژ لە مەککە مایەوەو، ئینجا تەشریفی بردەوە بۆ مەدینە..

لەم (پەیمانی حودەیبیە)وە دەردەکەوێت، کە پێغەمبەری سەردارمان(صلی الله علیە وسلم)، چەند سوور بووە لەسەر ئاشتیی و ئەمان، لەگەڵ بوونی ئەو هێزە گەورەیە لەخزمەتیداو، هەبوونی ئەو دەسەڵاتە کاریگەرەی، کە هەیبوو، هەندێك مەرجی قورەیشی قبوڵ کرد، کە وەکو تەنازول وابوو لە کۆمەڵێك مافی ئاسایی خۆی و موسولْمانان، یان ڕاگرتنی شەڕو ئەماندان بەیەکتریی بۆ ماوەی دە ساڵ !!

بەڵام ئەمانە هەموو بۆ ئیسلام و موسوڵمانان خێرەوەدەر بوون، چونکە دواتر زۆرکەس لە قورەیش هەڵدەهات و، دەهاتە ڕیزی موسوڵمانانەوە، بێئەوەی کەسێك لە تەرەفی موسوڵمانانەوە بچێتە ڕیزی قورەیشەوە! یان ئەوانەی، کە لە دەست قورەیش هەڵاتن و لای پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) وەرنەگیران!

دوای کۆبوونەوەیان لە کەنار دەریای سوور، مەفرەزەی خۆیان پێکهێناو دەچوونە سەر ڕێی کاروانی قورەیش، تا قورەیش ناچاربوو، داوا لە پێغەمبەری نازدار(صلى الله عليه وسلم) بکات، لای خۆی وەریان بگرێت !

ئەمە جگە لەوەی، مۆرکردنی پەیماننامەکە، خۆی لەخۆیدا، ئیعتیرافێکی ئاشکراو ڕاشکاوی قورەیش بوو، بەهەبوونی لایەنێکی ئیسلامیی، کە پێشتر نکوڵیی لەهەبوونی دەکرد، بەڵام وا ئێستا ناچارە ڕێکەوتننامەی لەگەڵدا مۆر بکات، ئەمەش دەستکەوتێکی سیاسیی گەورەو گرنگ بوو..

نامەكانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)
بۆ پاشاكانی ئەو سەردەمە

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)،ویستی ئەو هەلەی، كە لە ماوەی بێدەنگیی و بێجەنگیی و ئەمانەكەی (پەیمانی حودەیبیە) دەستی كەوتبوو، بۆ بانگەوازەكەی بقۆزێتەوەو، بكەوێتە بڵاوكردنەوەی دینەكەی.

بۆیە هەروەك،كە داعییەكانی خۆی بە تیرەو هۆزەكاندا بڵاوكردەوە، بۆ خۆیشی ویستی شێوازێكی نوێ دابهێنێت! ئەویش ئەوە بوو، كە نامەی بۆ پاشاو سەرۆكەكانی ئەو سەردەمە ناردو، هەموویانی یەك بە یەك بانگهێشتی ئیسلامەتیی كرد، تا موسوڵمان بن !

هیوای پێكانی دوو مەبەست بوو: موسوڵمان بوونی خۆیان، یان موسوڵمان بوونی گەلەكانی بەردەستیان!

ئەمەش سەركەوتنێكی گەورەیە، خۆ ئەگەر موسوڵمانیش نەبن، ئەوا بانگەوازیی ئەوەیان پێدەگات، كە دینێكی نوێ هەیە، خەڵكی بۆ یەكخواپەرستیی بانگ دەكات و، یەكسانیی و ئاشتیی و دادی كۆمەڵایەتیی بۆ هەموو خەڵكی دەوێت.. ئەمەش گەیاندنی پەیام و هێنانی بەڵگەیە لەسەریان..

لەو كەسانەی، كە جەنابیان نامەی بۆ ناردن:

١- (نەججاشی) حاكمی حەبەشە، كە نامەكەی بە دەستی (عەمری كوڕی ئومەییەی الزەمری) دا نارد، (نەججاشی)ـش بە نامەكە موسوڵمان بوو، (ڕیوایەتێكیش هەیە دەڵێ: موسوڵمان نەبوو)..

٢- (هیرەقل)ی قەیسەری ڕۆم، كە لە شام بوو، نامەكەی بە(دەحیەی كوڕی خەلیفەی الكیلبی)دا بۆ نارد.

٣- (ئەپروێز)ی کیسرای فارس، نامەکەی بە (عبداللەی کوڕی حوزافەی السسەهمی)دا بۆ نارد، بەڵام ئەو تاغوتە نامەکەی پێغەمبەری(صلی اللە علیە وسلم)دڕاند، بۆیە پێغەمبەریش(صلی اللە علیە وسلم)دوعای لێکرد،کە خوای گەورە دەوڵەت و موڵکی پارچە پارچە بکات، واشی لێکرد !

٤- (مقەوقس)ی گەورەی قیبتیەکانی میسر، نامەکەی (بەحاتەبی کوڕی ئەبو بەلتەعە)دا بۆ نارد، بە ڕێزەوە وەریگرت و، کۆمەڵێك دیاری ناردەوە بۆ پێغەمبەر (صلی اللە علیە وسلم)، لەوانەش: جاریەیەك، کە ناوی (ماریەی قیبتی) بوو، دوایی بووە خێزانی پێغەمبەر(صلی اللە علیە وسلم)و (ئیبراهیم)ی لێبوو..

لە نامەی هەندێکیاندا پێغەمبەر(صلی اللە علیە وسلم) ،ئەم ئایەتەی تێدا نوسیبوو، کە دەفەرمووێ:

﴿قُلْ يَٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ﴾ ﴿ال عيمران:٦٤﴾

واتە: ئەی خاوەن پەیامانی ئاسمانی! وەرن بەدەم بانگەوازو بەرنامەیەکەوە، کە پارسەنگیی نێوان ئێمەو ئێوەی لەخۆ گرتووە، کە دەخوازێ هیچ لایەکمان، جگە لە (اللە)، هیچی تر نەپەرستین، هیچ جۆرە شەریکێکی لە هیچ لایەنێکی دینداریدا بۆ بڕیار نەدەین، با هیچ لایەکمان لایەنەکەی تر ئەوەندە پیرۆزو بەفەڕو مەعسوم دانەنێین، کە لە جیاتی خوای گەورە بیپەرستین ! جا ئەگەر لەم بانگهێشتەدا سەرپێچییان نواند، پێیان بڵێ: ئێوە خۆتان بەشایەت بن، کە ئێمە بە موسوڵمانی ژینی

خۆمان ڕێك دەخەین و ئێوەش شاهید بـن، کـە موسـوڵمانین و ملکەچـی فەرمانی پەروەردگارین..

وەکو دەبینین، ئەم ئایەتە بانگهێشـتەیە بـۆ یەکسـانیی، کـە ڕێ لـە ئیستیغلال و خۆسەپاندن و چەوساندنەوەو خۆبەزلزانین دەگرێت.

هەروەها بانگێشتە بۆ ڕێزلێنانی مرۆڤــ و ڕێگرتن لە ملکەچ کردن و بەندایەتیی بۆ غەیری خوای پەروەردگار، جگە لەوەی ڕێسـایەکی جـوانی دیبلۆماسێتیی نێو دەوڵـەتی تێدایە،کـە داوا دەکـات پەیوەنـدی لەسـەر بنەمای ئاشتیی و ڕێز لێکگرتنی بەرامبەریی ئوممەتان بنیات بنرێت.

بە مانایەکی تر، ئەگەر شۆڕشێك سەرکەوت و دەوڵەتی خۆی دروست کرد- مادام دادی کۆمەڵایەتیی و ئاشتیی دەوێت - پێویستە دانـی پێـدا بنرێت، ئەمیش داوا دەکات، وەرن پەیامی دینەکەمان وەربگرن، ئەگەرنا، وا ئێمە بە موسوڵمانی ژینی خۆمان ڕێك دەخەین و ئێوەش شـاهید بـن، کە موسوڵمانین..

ئـازاد کـردنـی مـەککـە:

قوڕەیش،کـە یارمـەتی (بـەنی بـەکر)ی هاوپـەیمانی خـۆی، دژی (خوزاعە)ی هاوپەیمانی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)دا، بەوە (پـەیمانی حودەیبییە)ی هەڵوەشاندەوە، ئەویش دوای ئەوە بـوو، کـە(بـەنی بـەکر) شەڕیان بوو لەگەڵ (خوزاعە)و پیاوێکیان لێکوشتن، (خوزاعە)ش، چـونکە خۆی ئامادە نەکردبوو بۆ ڕووبەڕوو بوونەوەکـە، (عـەمری کـوڕی سـالم)ی نارد بۆ کەعبەو، لەوێشـەوە چـووە خزمـەت پێغەمبـەر(صـلى الله عليـە وسلم) و هەواڵی دایە، کە شتێکی وا قەوماوەو جەنابیشت بە پێی پەیمانی نێوانمان، دەبێت یارمەتیمان بدەیت و تەڕەفدارمان بیت لەم شەڕەماندا.

پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم)، وادەی دایێ و پێی فەرموو: (نُصِرْتَ يا عَمْرُو بنُ سالم).

واتە: خەمت نەبێت ئەی (عەمری کوڕی سالم) وا سەرمان خستیت..

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) فەرمانی بەموسوڵمانان دا، کە خۆ بۆ جەنگ ئامادە بکەن، بەپێچەوانەی عادەتی جارانی خۆشییەوە، کە بە کەسی نەدەفەرموو جەنگی لەگەڵ کێ و لە کوێ دەبێت.

ئەمجارەیان هەواڵی دانێ، کە کوێی مەبەستەو جەنگەکە دژی کێ بەرپا دەبێت، بەلاّم هەر دوعای دەکرد، کە خوای گەورە چاوی جاسوسەکانی قورەیشی لێ نابینا بکات، تا کاتێك بە هەواڵەکە بزانن، کە گەیشتۆتە سەریان..

سوپا بەرەو مەککە کشا، گەیشتنە (زەهران) و لەوێ لایانداو، هەر یەکە لای خۆیەوە ئاگری کردەوە! چونکە ژمارەیان (دە) هەزار کەس بوون، هەموو ئاگریان کردبۆوە ئەو دەشت و دۆڵەی (زەهران) هەمووی ڕۆشن بووبۆوە!

قورەیش هەندێك پیاوی خۆی بە سەرۆکایەتی (ئەبو سوفیان) ناردە ئەملاولا، تا بزانێت هەواڵ چییە؟!

ئاگایان لە خۆیان نەبوو ، لەپڕ کەوتنە کەمینەوەو بەدیل گیران!!

کە هێنرانە خزمەت پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) و، جەنابی باسی ئیسلامەکەی بۆ کردن، دڵیان وردە وردە بەئیسلام گوشاد دەبوو، ئیتر بە هەلیان زانی داوای ئەمانیان بۆ قورەیش کرد، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) ئەمانی دانێ و فەرمووی: (هەر کەس خۆ بخاتە کەعبەی ماڵی خواوە لە ئەمانماندا دەبێت).

ئینجا بۆ ئەوەی (ئەبو سوفیان)، کـە پیاومـاقوڵی قەومەکـەی بـوو، زیاتر دڵی ڕابکشێت‌و ڕۆحی شەڕخوازیی و عینـادی لەسـەر دەرهێنێـت، پێی فەرموون: (هەر کەسێکیش خـۆ بخاتـە مـاڵی ئـەبو سـوفیانەوە، لـە ئەمانـماندا دەبێت) !

سوپای موسوڵمانان گەیشتە مەککە، پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) لە پێشەوەیان بوو، بۆ دەربڕینی ملکەچیی بۆ خـوای گـەورەو، لەبەرچـاو گرتنی فەزڵ و پشتیوانی خوای کـارزان، سـەری پـیرۆزی خسـتبووە سـەر قەپۆزی زینی وشترەکەی.

فەرمانی بە هەموو فەرمانـدەکانی دابـوو، کـە شـەڕ لەگـەڵ کـەس نەکەن، مەگەر کەسێك شەڕیان پیێ بفرۆشێت.

خۆی لە تەرەفی باکوری شارەوە چـووە نـاوەوەو، فەرمانـدەکانیش لـە باشوورەوە !

ئینجا موسوڵمانەکانی تریش لەگەڵ نـەرەی تـەکبیردا، پـۆل پـۆل لـە هەموو لایەکـەوە ڕژانـە مەککـەوەو، بـووە ڕۆژی سـەرکەوتنی مێـژووی ئیسلام !

هەرچی پیاوماقوڵ و سـەردارانی مەککـە هـەبوو، هـەموو چـۆکیان شکاو تەسلیم بون، ئیسلامیان لێبووە ئەمری واقیع..

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)گەیشتە کەعبەو تەوافی کـرد، هـەر دەشـــــیفەرموو: (جَـــاء الْحَـــقُّ وَزَهَـــقَ الْبَاطِـــلُ إِنَّ الْبَاطِـــلَ كَـــانَ زَهُوقًا............حەق هات و ناحـەقی زەنـدەقی چـوو، وا ڕۆحـی چـوو، ناحەقی هەر نابوتە..).

ئینجا کەعبەی لە ژەنگ و ژارو ئاسـەواری بـت و بتپەرسـتیی پـاك کردەوە، ئینجا هاتـەوە بەرامبـەر خەڵکەکـەی، لـە حەوشـەی کەعبـەدا

کۆبووبوونەوەو، چاوەڕوانی فەرمایشتی ئـەویان دەکـرد، هـەردوو دەسـتی بەلاشـیپانی دەرگـای کەعبـەوە گـرت و ڕووەو ڕووی خەڵکەکـە بـۆوەو فـەرمووی:(لا الـه الا اللهُ وَحْـدَهُ، صَـدَقَ وَعْـدَهُ، وَنَصَـر عَبْـدَهُ، وَهَـزَّمَ الاحْزَابَ وَحْدَهُ) .

واتە: هیچ خوایەك نیە بە حەق بپەرسترێت، جگە لە (الله)، خوایەکـە بەڵێنی خۆی هێنایە دی، بەندەکەی خۆی سەرخسـت، بـە تـەنهاش هـەر هەموو پیڕو تاقم و دەستەکانی بەزاند..

ئینجا فەرمووی: خـەڵکی قـوڕەیش! پێتـان وایـە چـیتان بەرامبـەر دەکەم؟

وتیان: کاری چاکە، چونکە تۆ برای بەڕێزو برازای بەڕێزمانیت !

ئینجا فەرمووی: منیش هەر ئەوەتان پێدەڵێم، کـە یوسـفی بـرام بـە براکـانی وت: ﴿لَا تَثۡرِيبَ عَلَيۡكُمُ ٱلۡيَوۡمَۖ.. .... ئـەمڕۆ هـیچ گلـەیی و گازاندەیەك نامێنێت﴾ ﴿یوسف:٩٢﴾ .

دەی سا هەر هەموتان ئازادو سەربەسـتن، ئینجـا (بیلالـی حەبەشـی) سەرکەوتە سـەر سـەربانی کەعبـەو بـانگی دا، ئـاوا مەککـەش چـووە سـەر(دارالاسلام) و،کەوتە ژێر حوکمی شەریعەتەکەی خوای گەورەوە.

ئیتر هەر لەو ڕۆژەوە، کە ڕەمەزانی ساڵی هەشتەمی کۆچی بوو، ژنان و پیاوان موسوڵمان دەبـون و، بەیعـەتیان لەسـەر ئیمـان و ملکەچـیی و گوێڕایەڵیی دەدایە پێغەمبەری پێشەوا(صلى الله علیه وسلم))..

ئاوا (پەیمانی حودەیبییە) بووە هـەنگاوێکی سـەرەکیی ڕزگـارکردنی مەککە !

لێرەدا ئەوە ڕوون دەبێتـەوە، کـە پێغەمبـەر(صـلى الله علیـە وسـلم) سووربووە لەسەر ڕێزگرتنی مەککەی پیرۆزو، نەیهێشتووە کوشـتاری تێـدا

ڕوو بدات، مەگەر بەرامبەر کەسانێك، کە هەر سوور بووبن لەسەر کوشتنی موسوڵمانان و هێرش کردنە سەریان.

دیسان سینەفراوانیی و لێبوردەیی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) دەردەکەوێت، کە لەو پەڕی دەسەڵات و سەرکەوتن و زەلیل بوونی دوژمنە چەکدارەکانیدا، ڕواڵەتێکی تۆڵەو ڕق و قینی لێدەرنەکەوت.

بە پێچەوانەشەوە، لەو پەڕی سۆزو بەزەییدا بوو، بەو پەڕی میهرەبانییەوە ڕەفتاری لەگەڵ ئەو دوژمنە سەرسەختانەیدا کرد،کە لەو شارەی خۆی، بە بێکەسیی دەریان پەڕاند !!

هەروەها هەست بەوە دەکرێت، کە خوای پەروەردگار ئەو هیواو ئاواتەی موسوڵمانان بە سەرکەوتن هەیانبوو، بەو ئازادییەوە بەستبوویەوە.

لەبەرچاوی خۆیان، فەتحی مەککەی بۆ کردنە بەرهەمی ئارامگریی و پشوودرێژیی و، هیوا بە خوا بوون پشت بەو بەستن..

دیسان ئەوەش دیارە، کە ناحەق هەرچەند دەسەڵاتی هەبێت و خۆ فش بکاتەوە، لەبەرامبەر حەق و ئەهلی حەقدا پوکاوەیە، با زەمانێکیشی تەمەن هەبێت، هەر دەڕووخێت و نابوت دەبێت..

غــەزای حونــەیـن:

ئەم غەزایە لە سـاڵی هەشـتەمی کۆچـیدا، ڕاسـتەوخۆ دوای فـەتحی مەککە ڕوویدا، هۆیەکەشی ئەوە بوو، کە هۆزی(هەوازن)، دوای ئـەوەی هەواڵی سەرکەوتنی موسوڵمانانی پێگەیشت، کەوتە خۆ ئامـادە کـردن و لەشکر سازکردن، تا ئـەم سـەرکەوتنە بـە حسـابی خـۆی لـەبار ببـات و ،نەهێڵێت بۆ ناوچەکانی تری نیوە دورگەی عەرەب پەل بکێشێت !!

بۆیە سەرانی هۆزی (هەوازن)، لەگەڵ سەران و پیاومـاقوڵانی هـۆزی (سەقیف) و ، چەند هۆزو تیرەو بەرەبابێکی تر کۆبوونەوەیان کرد.

(مالیکی کوڕی عەوف)ی سەرەك هۆزی (هـەوازن)یـان بـە ئـەمیری خۆیان هەڵبژارد، هەرچەندە لە ڕاو بۆچوونی شەڕدا کۆڵەوار بـوو، زۆر بـیر تیژ ،بۆ مەسەلەی جەنگ و پلاندانانی نەدەچوو !!

(مالیك) فەرمانی بە هەموویاندا ،ژن و ماڵ و منداڵەکانیشیان لەگەڵ خۆیان بۆ شەڕ بهێنن، تـا ورەیـان بـەرزتر بێـت و، مکـوڕتر بـن لەسـەر بەرگریی لێکردنیان.

هەر چەندە(دورەیدی کوڕی سیممە)،کە زۆر فامیدەتر بوو لـەو، ڕای وا نەبوو، بەڵام (مالیك) هەر ڕایەکەی خۆی سەرخست..

کـە پێغەمبـەر(صـلی الله علیـە وسـلم) زانـی وا ئەوانـە، بـەرەو ناوچەی(حونەین) کەوتوونەتـە ڕێ، زەردەخەنەیـەك گرتـی و فـەرمووی:(تِلْكَ غَنيمَةُ المسلمينَ غَدَاً إنْ شاءَ الله).

واتــە: ئــەوە گــەر خــوا حــەزبکات، سـبەی دەبنـە دەسـتکەوتی موسوڵمانان..

ئینجا لەشکری موسوڵمانان، کە ژمارەیان(دوازدە) هەزارکەس دەبوو، کە هەندێکیان لەو نەو موسوڵمانانە بوون، کە تازە لە دوای فەتحی مەککە موسوڵمان بووبوون، کە زۆر خۆیان بۆ جەنگ ئامادە نەکردبوو، هەر دەیانوت: ئەمڕۆ لەبەر زۆریمان هەر نابەزین !

ئیتر، کە ئاوا ئیعتیمادیان کردە سەر ژمارەی خۆیان، خوای گەورە دەرسێکی توندی دادان، کە لەوە دڵنیابن سەرکەوتن هی خوایەو، هەر لەویشەوە دێت، بۆ کەساێنێکیشە، کە بە ئیمانداریی و متمانە بە خواکردن شایانی دەبن، بۆیە ئەو ئایەتانەی بۆیان ناردە خوارەوە:

﴿ لَقَدْ نَصَرَكُمُ ٱللَّهُ فِى مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْـًٔا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ أَنزَلَ ٱللَّهُ سَكِينَتَهُۥ عَلَىٰ رَسُولِهِۦ وَعَلَى ٱلْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَآءُ ٱلْكَٰفِرِينَ ﴾ ﴿التوبة: ٢٥-٢٦﴾.

واتە: بە ڕاستی خوای گەورە لە زۆر شوێندا سەری خستوون، لە ڕۆژی (حونەین)دا، کە زۆری ژمارەتان سەرسامیی کردبوون، بەڵام دیتتان،کە هیچ دادێکی نەدان !! ئەو سەر زەمینە بەرفراوانەتان لێهاتەوە یەك و پشتان هەڵکردو هەڵاتن !!

بەڵام دواتر خوای گەورە، هێمنیی و ئاسودەیی خۆی دابارانده سەر پێغەمبەرەکەیی و، سەر موسوڵمانان و سەربازانێکیشی ناردە خوارەوە،کە کەستان نەتان دەبینین، هەروەها سزاو ئازارێکی زۆریشی بە کافران گەیاند، بەڵێ، ئەوەیە سزای کافرو بێ باوەڕان..

موسوڵمانەکان گەیشتنە دۆڵی(حونەین)، بینیان وا کافرەکان گەرووی دۆڵەکەیان تەنیووەو، سەر لوتکەکانیشیان هەمووو گرتووە، وەکو کەمینیش، چرکەیان لەخۆیان بڕیبوو، تا ئەمان گەیشتنە بەردەستیان.

ئیتر لە یەك کاتدا و لە هەموو لایەکەوە تیر بارییی، دنیاش تاریك بوو، تازە سەرەتای سپێدە بوو، ئیتر موسوڵمانەکان زۆر ترسان و شڵەژان، زۆرینەی زۆریان بەرەو دواوە کشانەوەو هەڵاتن !

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)هەستیکرد، کە بەرەکەیان شکا، کەوتە هاوار لێکردن و بانگکردنیان و بەیعەتی(رضوان)ی وەبیر دەهێنانەوە، کە لەسەرمردن بەپێغەمبەریان(صلى الله عليه وسلم)دابوو.

هەندێکیش لە ئەسحابە دڵسۆزەکانی، لە هەموو لایەکەوە بە جەستەی خۆیان پەرژینێکیان بە دەوریدا دروست کردبوو.

عەبباسی مامی(خوا لێی ڕازی بێت)، کە دەنگ گەورە بوو، هاواری دەکردە خەڵکەکەو ئەوەی دەوتەوە، کە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)دەیفەرموو، دەیفەرموو: (أنا النبيُّ لا كَذِب، أنا ابنُ عبدالمطلب)، بەردەوام دوعای سەرکەوتنیشی دەکرد..

ئیتر خەڵکەکە بەرەو پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) هاتنەوەو، زۆر بە جیددی کەوتنە بەرگریی و جەنگێکی قورس ڕوویدا.

(ئوم سولیمی کچی میلحان)، کە چەکداربوو، هاوشانی مێردەکەی دەجەنگاو بە دەوری پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) زۆر ئازایانە هەڵدەسوڕا، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) هەڵوێستەکەی زۆری پێخۆش بوو!..

شەڕ گەرمتر بوو، زۆری نەبرد موشریکان شکانو، دەستکەوتی سامان و دیلیان جێهێشت !

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) بە سوپاوە، هەر بە دوویانـەوە بـوو، تا گەیاندنیە (ئەوتاس)، لەوێشەوە ئیتر ئەبو موسای ئەشعەری (خوا لێـی ڕازی بێت) نیشتە سەریان، تا تەفرو تونای کردن..

پێغەمبەر(صـلى الله عليـه وسـلم) ،پێـی ناخۆشـبوو دەسـتکەوتەکان دابـەش بکـات، ویسـتی ماوەیـەك ئـارام بگرێـت، بـەڵکو (هـەوازن) بەموسوڵمانێتیی بێنە خزمەتی و، سامان و دەستکەوتەکانیان بداتەوە بـە خۆیان.

حەڤـدە ڕۆژ سـەبری لەسـەر گـرتن، ئـیتر، کـە کەسـیان نـەهات، دابەشیکردو پشکی ئەو کەسانەی زیاتر دانا، کـە نـەو موسـوڵمان بـوون، کەچی دوای دابەش کردنەکـە، وەفـدێکی (هـەوازن) هـاتن و موسـوڵمان بوون.

پرسیاری گێڕانەوەی کەلوپەلی دەستکەوتەکانیان کردەوە، بەڵام تـازە بوو بوو بـە مـوڵکی خـەڵکی، بۆیـە پێغەمبـەر(صـلى الله عليـه وسـلم) ڕێزێکی زۆری لە سەرۆکی وەفدەکەی (هەوازن)، کە ناوی (مالیکی کـوڕی عەوف) بوو، گـرت و سـامانێکی تـری تایبـەتی لـە بـەیتولمال دایـێ و، کردیشیەوە بە ئەمیری ئەو کەسانەی هۆزەکەی خۆی، کە موسـوڵمان بـوو بوون، دواتریش بە ئەمیری تیرەو هۆزەکانی تری دەروبەریشیان..

ئاوا خوای گەورە، دوای ئەوەی شکستێك هات بەسەر موسـوڵمانانداـ، بە سەرکەوتنیان کۆتایی بە غەزای (حونەین) هێنا، تا بۆیان بسەلمێت، کە سـەرکەوتن هـەر لـە خواوەیـە، نـەك لـە هۆکـاری ماددییـەوە، وەك دەفـەرمووێ: ﴿ وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ (الانفـال: ١٠).

واتە: سەرکەوتن لە غەیری لای خواوە نییە، بە ڕاستی خـوای گـەورە بە دەسەڵاتەو دانایە..

غــەزای تــەبــوک:

ئەم غـەزایە، لە مـانگی ڕەجـەبی سـاڵی نۆیـەمی کۆچـیدا بـوو، لـە سەردەمێکی زۆرکـــەم دەرامـــەتیی و نـــەهاتیی و قــات و قڕیــدا بــوو، وەختەکەی کاتی پێگەیشتنی بەروبووم و خۆشی هەوارگەو بەرسێبەر بوو.

خــەڵکی حــەزیان لەبــەر ســێبەرو بــۆن و تــامی بــەروبومی بــاخ و بێستانەکانیان بوو، پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) فەرمانی بە ئاشکراو ڕاشکاویدا، کە خۆ بۆ غەزا ئامادە بکەن، دەڕۆین !

تا هەموو موسوڵمانان خۆیان بە تەواویی ئامادە بکەن، ئینجـا داوای لە هەموان کـرد، خێـرو خێـرات بکـەن، ئـەوانیش هـەر یەکـەیان وەکـو کێبڕکێی ڕازیکردنی خوای گەورەو پێغەمبەرە مەزنەکەی(صـلی الله علیـه وسلم)، وەکو کێبڕکێی بەرەو بەهەشت، کەوتنە خۆ.

ئەبوبەکر (خوا لێی ڕازی بێـت) پــێش هــەمویان کــەوتبوو، هەرچــی سەروەت و سامانی مابوو، هێنابوی، تەنانەت، کە لێیان پرسی: چیت بــۆ ماڵ و منداڵت هێشتۆتەوە؟

وتی: ڕەزامەندی خواو پێغەمبەری خوا !!

عومەری کوڕی خەتتابیش (خوا لێــی ڕازی بێـت)، نیـوەی سـامان و موڵکی خۆی هێنابوو، عوسمانی کوڕی عەففان (سێسەد) وشتری بــە بـارو تفــاقی ســەربازی تــەواوەوە ئامــادە کردبــوو، لەگــەڵ هــەزاران دینــاردا هێنابونی!

پێغەمبەری مەزن (صلى الله عليه وسلم) دوعای بۆ عوسمان کرد، کە خوای گەورە ڕەزامەندی خۆی پێ ببەخشێت..

ئینجا دووڕوویی و دڵەڕاوکێی دووڕووەکان دەرکەوت ! لە ماڵ نەبەخشین و لە خۆدزینەوەیان لە غەزاکە، ئیتر هەر یەکەیان بەهانەیەکی پوچەڵی کردبووە سەرمایەی !! لەوانەی، کە خوای گەورە هەر هەمویانی لە سورەتی بەرائەت(تەوبە)دا ئابڕوی بردن..

هۆی ئەم غەزایە ئەوە بوو، کە هەواڵێك گەیشتبووە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، کە ڕۆمەکان خۆیان کۆکردۆتەوەو، لە سنوری(شام)ەوە هاتوونەتە پێش و گەیشتوونەتە ناوچەی (بەلقاء)..

ئیتر ئەمیش(صلى الله عليه وسلم)بە (سی) هەزار موسوڵمانی جەنگاوەری پیادەو، (دە) هەزار سوارەوە ڕووی تێکردن.. کە بە لای کەلاوەکانی قەومی (سەمود)دا تێپەڕی، دەموچاوی پیرۆزی خۆی داپۆشیی و فەرمانی بەموسوڵمانەکان کرد، کە خێرا بە ناوچەکەدا گوزەر بکەن، تا زوو لێی تێپەڕ بن !

نەشیهێشت کەس ئاوی لێ بخواتەوە، یان لەگەڵ خۆی هەڵبگرێت !

پێی فەرموون: نەچنە ناو خانوی ئەوانەوە، کە ستەمیان لە نەفسی خۆیان کرد، مەگەر بە گریانەوە نەبێت، نەبادا ئەوەی دوچاری ئەوان هات، بێتە ڕێی ئێوەش..

کە گەیشتنە (تەبوك) فەرمانیدا، بار بخەن.. ئیتر بۆ ماوەی (بیست) ڕۆژ تەشریفی لەوێ مایەوە، سوپای ڕۆم هەر لە شاری (حیمس) بوو، بەملاوە نەهاتبوو.

ئـیتر جـەنگ و پێکـدادان ڕووی نـەدا، بـەڵام پێغەمبـەری مـەزن ڕێکەوتنی لەگـەڵ خـەڵکی ناوچـەکانی:(دەومـەو ئەیلـەو تەیـماء) دا بەست و، تەشریفی هێنایەوە بۆ مەدینە..

کە تەشریفی لـە(تـەبوك) گەڕایـەوە، ڕەمـەزان بـوو، دوو ڕووەکـان پیلانێکی کوشـتنیان داڕشـتبوو، بـەڵام خـوای گـەورە ئـەمی پاراسـت و ئەوانی ڕووڕەش کرد!

کە گەیشتەوە مەدینە بینی، دووڕووەکان مزگـەوتێکی دیکـەیان بـۆ خۆیان دروستکردووە، بە بەهانەی ئەوەوە، کە مزگەوتەکەی ئەو دوورە!

بەڵام مەبەستیان ئەوە بوو،کە خەڵکی لە مزگەوتەکـەی پێغەمبـەری پێشەوا (صلى الله عليه وسلم)دوور بخەنەوە !!

بۆیە خوای گەورە فەرمانی پێدا، کە مزگەوتی دووڕووەکان بڕوخێنەو ئاسەواری مەهێڵە.. فەرمووی: ﴿وَٱلَّذِينَ ٱتَّخَذُواْ مَسۡجِدٗا ضِرَارٗا وَكُفۡرٗا وَتَفۡرِيقَۢا بَيۡنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ وَإِرۡصَادٗا لِّمَنۡ حَارَبَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ مِن قَبۡلُۚ وَلَيَحۡلِفُنَّ إِنۡ أَرَدۡنَآ إِلَّا ٱلۡحُسۡنَىٰۖ وَٱللَّهُ يَشۡهَدُ إِنَّهُمۡ لَكَٰذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمۡ فِيهِ أَبَدٗاۚ﴾ ﴿التوبة: ١٠٧-١٠٨﴾.

واتە: ئەو کەسانەی مزگەوتێکیان بـۆ زیانـدان دروسـتکرد، تـاکوفری خۆیانی لێوە بڵاو بکەنەوەو، تەفرەقەی پێ بخەنە ناو موسوڵمانانەوەو، بـۆ ئەوەی بیکەنە سەنگەرو قەڵای خۆیان و ئەو کەسانە، کە پێشتر دژایـەتیی خواو پێغەمبەری خوایان دەکرد، ئینجا سوێندی تەئکیدیش دەخـۆن، کـە گوایە: غەیری چاکەخوازیی، هیچ مەبەستێکی ترمـان لـە دروسـتکردنی ئەم مزگەوتە نەبووە، خوا شایەتی دەدات ئەوانە درۆزنن، قەت نوێـژ لـەو مزگەوتەدا نەکەیت و نەچیتە ناویەوە..

ئەم غـەزایـە تاقیکردنـەوەی موسـوڵمانان بـوو، پیـاوی سەرڕاسـت و

دڵسۆزانیانی لە دوورِووەکانی ناویان وەدەرخست، مەشـق پێکردنیـان بـوو لەسەر خۆ ئامادەکردن بۆ جەنگی دەرەوەی وڵاتی خۆیان، کە لە داهاتووی ژیانیاندا توشیان دەبێت !

بەو تێپەڕ بوونەیان بە جـێ و ڕێـی (سـەمود)دا، ڕاچـەنینی ئیمـان و داچڵەکاندنی دەروون و پەندو ئامۆژگاریی ژیانیان بوو، کە بۆ خوا لێـبڕێن و نەهێڵن بکەونە سەر ڕەفتاری وەك ئـەو سـتەمکارانە، تـا چارەنوسـتان وەکو هی ئەوانی لێ نەیەت !

هەروەها ڕێکەوتنەکەیان لەگەڵ ناوچەو تـیرەو هۆزەکـانی سەرسـنور، ئەمانێکی تری خستنە بەر دەست، کە بۆ دانیشتوانو بازرگانانی خۆیان و ناوچەکە بەسوود بـوو، ئەمانـەش هـەمووی داواکاریـەکانی سیاسـەت و پێداویستییەکانی جەنگی ڕەسمی دەوڵەتیی بوون..

ناردنــی وەفــدەکــان:

دوای ئــازادکردنی مەککــەو ،کەوتنــە بەردەســتی موســڵمانان و، سەرکەوتنی ئاشکرای ئیسلام و، موسوڵمانبوونی تیرەو هــۆزی(ســەقیف)، هــەر هــەموو عەرەبــەکان گەیشــتنە ئــەو قەناعەتــەی، کــە ئــیتر هــیچ مقاوەمەیــەکی پێغەمبــەری ئیســلامیان (صــلی اللە علیــە وســلم)) پــێ ناکرێت.

ئیتر چیدی ناتوانن دوژمنداریێتیی موســوڵمانان بکــەن، بۆیـــە یــەك یەك و دوو دوو، سەرۆك تیرەو هۆزو خێڵەکان دەهاتنە مەدینــەو، لەســەر دەستی پێغەمبەری نازدار(صــلی اللە علیــە وســلم)، ئیســلامەتی خۆیــان ڕادەگەیاند..

بۆیە ساڵی حەوتەمی کۆچی، بەساڵی (وەفدەکان) ناسراوە، ئەمانەش هــەموو نیشــانەی نهێنیــی ئــەوە بــوون، کــە پێغەمبــەری پێشــەواو سەروەر(صلی اللە علیە وسلم)، ئەرکی خۆی هێناوەتە جێ و، سەرکەوتنی تەواوی بەدەستهێناوە، بۆیە سوڕەتی سەرکەوتن (نصر)ی بۆ هاتەخوارەوە:

﴿إِذَا جَآءَ نَصۡرُ ٱللَّهِ وَٱلۡفَتۡحُ ١ وَرَأَيۡتَ ٱلنَّاسَ يَدۡخُلُونَ فِي دِينِ ٱللَّهِ أَفۡوَاجٗا ٢ فَسَبِّحۡ بِحَمۡدِ رَبِّكَ وَٱسۡتَغۡفِرۡهُۚ إِنَّهُۥ كَانَ تَوَّابَۢا﴾.

واتە: ئەگەر سەرکەوتنی خوایی هات و مەککە ڕزگار کرا، دیتت وا کۆمەڵ کۆمەڵ دێنە دینی خواوە، سوپاس و ستایشی خوای خۆت بکەو داوای لێبوردنی لێبکە، بەڕاستی ئەو تۆبەوەرگرە..

بەناوبانگترین وەفد،کــە هاتنــە خزمــەت پێغەمبــەر(صــلی اللە علیــە وسلم)و موسوڵمان بوون، بــریتی بــوون لــە وەفــدی (بــەنی تــەمیم)، کــە (زوبرەقانی کوڕی بەدر)و (ئەقرەعی کوڕی حابس)یان تیــدا بــوو، وەفــدی

(عبدالقەیس)، کە (الجارودی کوڕی عەمر)یان تێدا بوو، هەروەها وەفدی (بەنی حەنیفە)، کە (موسەیلەمەی کەززاب)یان تێدا بوو، وەفدی (نەجران)، کە مەسیحی بوون، هاتن.

ورەو[1] لەگەڵ جولەکەکان:

کاتێك پێغەمبەر(صلی الله علیە وسلم)، تەشریفی برد بۆ مەدینە،ئەو کاتە سێ تیرەی جولەکەی گەورەی تێدا بوو، کە دوای چەوساندنەوەیان لە لایەن ڕۆمەکانەوە، لە (شام)ەوە هاتبوونە نیوە دوورگەی عەرەب، ئەوانیش: (بەنو قەینوقاع و بەنونەزیرو بەنوقورەیزە) بوون،کە پێغەمبەر (صلی الله علیە وسلم)بانگهێشتی کردبوون بۆ ئیسلام، بەڵام وەدەنگ بانگەوازەکەیەوە نەهاتبون، بەڵام بووبوون بەهاوپەیمان.

بە پێی ڕێکەوتنی نێوان ئەوان و پێغەمبەر (صلی الله علیە وسلم)،دەبوو هەردوولا دۆستایەتیی یەکتریی بپارێزن و خیانەت لەیەکتریی نەکەن.

ئەمە جگە لەوەی، کە ئەوان ئەمانی تەواویان وەرگرتبوو، کە بۆیان هەیە لەسەردینی خۆیان بمێننەوەو، سەروەتو سامانی خۆیان بە دەست خۆیانەوە، گەشەو نەشونما بکات.

پێغەمبەر(صلی الله علیە وسلم)،بەردەوام بە ڕەفتاری ڕاست و دادی پێغەمبەرانە، لەگەڵیان دەجولایەوە، ئەگەرچی ئەوان زۆر بە کەمی سەرراست دەبوون:

---

(١) یەکلایی کردنەوەی حسابات (تصفیة الحساب) !! (و).

ئەوان هەرچەندە هەموو وەسفێکی پێغەمبەرایەتیی ئەمیان (صلى الله عليه وسلم)،لە تەوراتی خۆیاندا زانیبوو، تەوراتیان دەخوێندەوەو، ڕۆژانەش پێغەمبەری خوایان(صلى الله عليه وسلم)دەبینی، کەچی باوەڕیان هەر پێی نەهێناو، لە ژێرەوەش بە هەموو دوژمنە سەرسەختەکانیەوە پەیوەست دەبوونەوە! کە بۆیان دەلوا دوژمنایەتیی خۆشیان بەرامبەری ڕادەگەیاند، کە بۆیان نەدەکرا، یان نەیاندەوێرا دوژمنانی تریان لێ هاندەدا !

لە ڕەنجێکی بێهودەی بەردەوامدا بوون، بۆ وەستاندنی کاریگەریی بانگەوازەکەی، بەڵام سەرەنجامی ئەم ڕەفتارە نالەبارانەیان، جاربۆجار ئاڵقەی ئازادیی و ئەمانەکەیان لەسەر تەسکتر دەبۆوە، کە پەیمانەکەیان هەڵوەشاندەوە، بواری ئەوە نەما ڕەفتاری نەرم لەگەڵیاندا بەردەوام بێت.

بۆیە ئیتر پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)، ویستی وردەور(تصفية الحساب)یان لەگەڵدا بکات و، ڕێی خیانەتی دیکەیان لێ بگرێت.. ئەویش بەم شێوەیە:

١- **بەنوقەینوقاع**: زێڕینگەرێکیان تەعەدای لە ئافرەتێکی موسوڵمان کرد دوای ئەوەی، کە بە زۆر ویستی پەچەی پێ لادات و دەموچاوی پێ ڕوت بکات،[1] ئیتر هاواری کردە موسوڵمانان، موسوڵمانێك بە هانایەوە هات، جولەکەکەی کوشت،جولەکەکانی تر، دەستبەجێ موسوڵمانەکەیان کوشتەوە.

---

(١) لە سەرچاوەکانی سیرەدا هاتووەکە ، بێ ئاگابوونی خۆی لە پشتەوە داوێنی کراسەکەیان بە درك بە ناوشانییەوە بەستەوە، کە هەستایە سەرپێ عەورەتی دەرکەوت، هاواری کرد: ئەی هاوار موسوڵمانینە!! (و).

ئـــیتر هـــەردوو لا کەوتنـــە کۆکردنـــەوەی هێـــــزی جـــەنگ و، بەرامبـــەر یـــەکتریی وەســتانەوە، جولەکـــەکان هـــەزار پیـــاوی چـــەکدار دەبوون.

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) بەهێزی موسوڵمانان، چواردەوری جولەکەکانی گرت و، ویستی تۆڵەیان لێبکاتەوە، بەڵام (عبداللەی کوڕی ئەبو سەللول) سەرۆکی دووڕووەکان، کە جولەکەکان دۆستی دڵسۆزیی بوون و، لە شەڕدا پشتیوانیان لە یەکتریی دەکرد، خۆی گەیاندە خزمەت پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)و واسیتەی بۆ کردن، ئەو ئایەتە لەو هەڵوێستەی ئەودا هاتە خوارەوە، کە دەفەرمووێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَتَّخِذُواْ ٱلۡيَهُودَ وَٱلنَّصَٰرَىٰٓ أَوۡلِيَآءَۘ بَعۡضُهُمۡ أَوۡلِيَآءُ بَعۡضٖۚ وَمَن يَتَوَلَّهُم مِّنكُمۡ فَإِنَّهُۥ مِنۡهُمۡ﴾ ﴿المائدة:٥١﴾.

واتە: ئەی ئـــەو کەســـانەی باوەڕتـــان هێنـــاوە! جولەکـــەو دیانـــەکان مەکـــەن بەدۆســـت و لایـــەنگری خۆتـــان، ئـــەوان خۆیـــان هەنـــدێکیان سەرپەرشـــتیارو پشـــتیوانی یـــەکترن، هـــــەر کـــــەس لـــــە ئێـــــوە لایەنگرییان بکات، ئەوە حوکمی وەکو حوکمی ئەوان دەبێت..

ئیتر پێغەمبەر(صـلی الله علیـه وسـلم) دەریکردنـەوە، بـۆ ناوچـەی (ئەزروعات)ی شام، کە هەر لەوێوە هاتبوونە دوورگەی عەرەبەوە..

٢ - **بەنوننەزیر**: هۆزێك بـوون، یـەکێکیان موسـوڵمانێکی کوشـتبوو، پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) بۆ وەرگرتنی خوێنەکەی، چووە لایان، تا بە پێی ئەو ڕێکك.

سەرزارەکیی خۆیـان وا نیشـاندا، کـە ڕازیـن، بـەڵام لـەو کاتـەی ئەو(صلی الله علیه وسلم) لە بن دیواری ماڵێکیاندا وەستابوو، پلانیان کێشا، تاوێرە بەردێکی بەسـەردا بەردەنـەوەو بیکـوژن، بـەڵام خـوای

گەورە وەحی بۆ ناردو، لە پلانەکە ئاگاداری کردەوە،ئەوەبوو بەخێرایی گەڕایەوە بۆ مەدینەو، هێزێکی جەنگاوەریی گەورەی کۆکردەوەو چوو بۆیان.

تا ماوەی چەندین ڕۆژ گەمارۆی دان، ئەوانیش خۆیان لە قەڵاو قوللەی قایمی خۆیان نابوو، بەڵام خوای گەورە ترس و بیمێکی زۆری خستە ناو دڵیان و تۆقین !

ئیتر داوایان لە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)کرد،کە نەیانکوژێت و ڕێیان بدات، ئەمانیش لە ناوچەکە دوور بکەونەوە، بەو مەرجەی ڕێیان بدات، غەیری چەك، چیان پێ هەڵگیرا لە کەلوپەل و سەروەت و سامانی خۆیان، بە باری وشتر لەگەڵ خۆیان ببەن، پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) ڕازی بوو، کەوا بکەن و بچنە (خەیبەر)..

ئەوی بۆیان نەچوو، حوکمی(فەیئ)ی وەرگرت، کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)بەسەر هەژارو دەستکورتی موسوڵمانانیدا دابەشدەکاتەوە.. واشی کرد، ئەمەش ساڵی چواری کۆچی بوو، ئایەتەکانی سەرەتای سوڕەتی (الحشر)یش، لەسەر ئەم ڕووداوە دابەزین..

٣- **بەنوقورەیزە:** هەندێك لە جولەکەکانی (بەنونەزیر) کەوتبوونە دنەدانی حزبەکان، دژی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)و بانگەوازەکەی، تینیشیان بۆ (بەنوقورەیزە) هێنابوو، کە دەبێ پەیمانەکەتان لەگەڵ محمددا(صلى الله عليه وسلم) هەڵوەشێننەوەو، بێنە پاڵ نەیارانی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)، تا قەناعەتیان پێکردن.

بەڵام زۆر زوو هەواڵەکە گەیشتەوە بەپێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، کە ئەمانیش پەیمانەکەیان هەڵوەشاندۆتەوەو، پەیمانێکی تری دوژمنکارانەیان لەگەڵ جولەکەو تیرەو هۆزە نەیارەکاندا بەستووە.

کە شەڕی (ئەحزاب) ڕوویدا، جولەکەکانی (بەنوقورەیزە) چوونە لای دوژمنان، بەڵام حزبەکان شەڕەکەیان دۆڕاندو، خوای گەورە، پێغەمبەرە خۆشەویستەکەی خۆی (صلی الله علیه وسلم)سەرخست.

ئینجا نۆرەی ئەوە هات، کە بێتەوە سەر (بەنوقورەیزە)و حساباتێکی وردیان لەگەڵدا بکات، بۆیە بە لەشکرێکەوە چووە سەریان و، بۆ ماوەی (بیست و پێنج) شەو گەمارۆی دان، تا تینیان بۆ هاتو ترس و بیمێکی زۆریان لێنیشت، ئینجا داوایان کرد (ئەبولوبابە)، کە یاوەرێکی پێغەمبەر بوو (صلی الله علیه وسلم)، پێش ئیسلامەتیشی، دۆستی شەڕابنۆشی ئەوان بوو، وتیان: با ئەو بێتە لامان و قسەی هەردوولامان بێنێت و بیات.

سەرەنجام پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، هەرچەندە (سەعدی کوڕی مەعاز)یش واسیتەی بۆ کردبوون، بەڵام پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) حوکمی کوشتنی پیاوەکانیان و، بردنی ژن و منداڵەکانیانیدا، حوکمەکەش بەسەر زیاتر لە (حەوت سەد) [1] پیاویاندا جێبەجێکرا،لەباسی ئەم

(١) ژمارەی کوژراوەکانی جولەکەکانی (بەنو قورەیزە)، دوای خۆ بەدەستەوەدانیان و بڕیاری (سعدی کوڕی معاذ)،کەحوکمی دادگەریان بەسەر جێبەجێکرا، لەبەرانبەر خیانەتکردنیان، لە نێوان (١٠- ٢٠) شەڕکەر زیاتر ←

ڕووداوەدایـــــە، کـــــە خـــــوای گـــــەورە لەســـــورەتی (الاحـــــزاب) دا دەفەرمووێ:

﴿ وَأَنزَلَ ٱلَّذِينَ ظَٰهَرُوهُم مِّنْ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ مِن صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِى قُلُوبِهِمُ ٱلرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ﴿٢٦﴾ وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَٰرَهُمْ وَأَمْوَٰلَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَـُٔوهَا ۚ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرًا ﴾ ﴿الأحزاب:٢٦-٢٧﴾.

واتـــە: خـــوای گـــەورە ئـــەو کەســـانەی لـــە خـــاوەن پەیامـــە ئاسمانییەکان(بـــەنوقورەیزە) تێکشـــکاند، کـــە پشـــتیوانی قوڕەیشـــیان دژی ئێـــوە کـــرد، لـــە قـــەڵاو قوڵلـــەکانیان هێنانیـــە خـــوارەوە و، تـــرس و بیمـــی هاوێشـــتە دڵ و دەرونیـــان، ئێـــوەش ئـــەوەبوو، کـــە کۆمـــەڵێکتان لێکوشـــتن و کۆمـــەڵێکی ترتـــان لـــێ بـــەدیل گـــرتن.. ئـــیتر جـــێ و ڕێ و خـــاك و زەوی و زاریـــانی خســـتە دەســـت ئێـــوەو، ســـەروەت و ســـامانیانی بـــۆ ئێـــوە جێهێشـــت، هـــەروەها شـــوێن و ڕێـــی وا کەوتـــە بەردەســـتتان (خەیبـــەر)، کـــە

نەبووە، ئەوانی تر دیل کراون، جا بە تێپەڕبوونی کات، یـان بە بەرامـبەر، یـان بێ بەرامبەر ئازاد کراون.

زۆربەی سەرچاوە مێژووییەکان، لە ڕووداوی (بني قريظة)دا، پشتیان بە (إبن إســحاق) بەســتووە، هەمــان زانیــاری ئەویــان دووبــارە کــردۆتەوە، بەبــێ لێکۆڵینەوەو بەدواداچوون و، بەراوردکردن بە ئایەتەکـانی خـودا و فەرمـوودە ڕاستەکانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) !

بۆزانیاری زیاتروزانستیانە، ڕەواندنەوەی گومان لەسەر مەسـەلەی ژمـارەی کـوژراوانی (بەنـی قـورەیزە)، بـڕوانە کتێبـی: (هەڵوێسـتی پێغەمبـەر بەرانبـەر جولەکەکانی مەدینە (بەنی قورەیزە) بەنمونە) ،کەلێکۆڵینەوەیەکی مێژووییە، لەنووسینی: حسين شاكر شريف،يوسف صابر مولـود، لاپـەڕە: (١٥٧ - ١٩١)- نوسـینگەی تەفسـیر - ٢٠١٨ .

پێشتر پێیدا نەڕۆیشتبوون، خوای گەورە خاوەن دەسەڵاتەو بەسەر هەموو شتێکدا بەتوانایە..

٤ ـ **جولەکەکانی خەیبەر:** لە ساڵی شەشەمی کۆچیدا، دوای ئەوەی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) لە(ڕێکەوتنی حودەیبییە) گەڕایەوە مەدینە، زانی، کە چۆن جولەکەکانی (خەیبەر)، فاك و فیکیان کردبوو لەگەڵ قوڕەیش و نەیارانی تری ئیسلامدا.

بەرەیەکیان دروست کردبوو، هەندێکیشیان لەوانە بوون، کە پێشتر بۆ (خەیبەر) دەرکرابوون، بەلاّم وازیان لە پیلانگێڕانی خۆیان نەهێنابوو، بەتایبەتی، کە لە شەڕی (ئەحزاب)دا لە بەرژەوەندی بەرەی کوفر، بوبونە سەرچاوەی قسەوقسەلۆکی شەڕی واتەواتی ناو مەدینە..

بۆیە پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) لەموحەڕەمدا، هێزێکی گەورەی پێکەوەناو چووە سەریان، خوای گەورەش بەلێنی فەتحی پێدا بوو، کە پێی فەرمووبوو: ﴿وَأَثَٰبَهُمۡ فَتۡحٗا قَرِيبٗا ١٨ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةٗ يَأۡخُذُونَهَاۗ﴾ ﴿الفتح:١٨-١٩﴾ .

واتە: خوای گەورە فەتحێکی زۆر نزیك و ئاسای پێ بەخشین و، دەستکەوتێکی زۆریشیان چنگ کەوت..

هاتنی ناکاوی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)بۆ (خەیبەر)، بووە مایەی دڵەڕاوکێ و تۆقینیان! بۆیە خێرا لە قەلاّکەی خەیبەردا خۆیان قایم کرد.

موسوڵمانان گەمارۆیان دان، بەلاّم ئەوان زوو ناچار بوون، داوای ڕێککەوتنێکی تر لە پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)بکەن!

ئەوەبوولەگەڵیانـدا ڕێکـەوت، بـەڵام هـەر بەکشـانەوەی هێـزی موسوڵمانان، ڕێکەوتنەکەیان پێشێل کرد.

ئەمجارە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هاتەوە سـەریان و، پیـاوو ژن و منداڵی لێ بە دیل گرتن، ویستی دەریـان بکاتـەوە، بـەڵام ئـەوان هانایان بۆ هێناو تەئکیـدیان کـردەوە، کـە ئـەمجارە بـە ڕێککەوتنەکـەوە پابەند دەبن، لە بەندی ڕێکەوتنەکەش ئـەوە بـوو، کـە نیـوەی بەرهـەمی چـاندنی خۆیـان بدەنـە پێغەمبـەر(صـلى الله عليـه وسـلم) ، ئـیتر پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) ڕێی بە مانەوەیان دایەوە..

لەو ئافرەتانەی گیرابوون، یەکێکیان (سەفییەی کچی حویـەی کـوڕی ئەختەب)ی سەرۆکیان بوو! مێردەکەی کوژرابوو.

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)بە هیـوای نزیـك کردنـەوەی بـاوك و عەشیرەتەکەی، داوای لێکرد موسوڵمان ببێت و شووی پێبکـات، ئـەویش موسوڵمان بوو، پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم)مارەی کرد.. (١)

لە کاتی ئەم غەزایەدا بوو، کـە جەعفـەری کـوڕ مـامی پێغەمبـەر (صلى الله عليه وسلم)و یاوەرەکانی هاوڕێی، لە حەبەشـەوە هاتنـەوە بـۆ مەدینە، کە پێشتر کۆچیان بۆ ئەوێ کردبوو.

هەر لە کاتی ئەم غەزایەدا بوو،کە(زەینەب)ی کچە جولەکە، گۆشتی ژەهراویکراوی دا بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسـلم)، بەڵام خوای گەورە پیلانەکەی پوچەڵ کردەوەو، پێغەمبەرە خۆشەویستەکەی خـۆی(صـلى الله عليه وسلم) قوتارکرد..

---

(١) ئیتر هەموو یاوەرەکان، ئەوانەی کە دیلیان لابوو، هەموویان ئازادیان کـردن، چـونکە پێیان شەرم بوو ژنبراکانی پێغەمبەریان بەدیلی لە لا بێت ! ئەمەش کاریگەرییەکی گەورەی کردە سەر دەروونی (حویە)ی باوکی و جولەکەکانی تر، بەڵام هەر لەسـەر گـومڕایی خۆیـان مانەوە!......(و).

دوای غـەزای جولەکـەکانی (خەیبـەر)، چـووە سـەر جولەکـەکـانی تریـش،کە لــە(وادی القـورا و تـەیماء و فـەدەك) بـوون و، ڕێکـەوتنی لەگەڵدا کردن و تەشریفی هێنایەوە بۆ مەدینە..

جولەکەکان هەر وا بـە پیلانگێڕیـی خۆیـان، لـە نـاو موسـوڵمانانی نیوەدورگەی عەرەبدا مانەوە، تا ئیتر لە زەمانی عومەری کوڕی خەتتابدا بە یەکجاریی دەرکران، چونکە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فـەرموو بووی: (لا يَبقى فيها دِينان).

واتە: دوو دین نابێت لە نێوەدورگەی عەرەبیدا هەبن..

حــەجـی ماڵـئـاوایــی:

ڕاسترین بۆچوون ئەوەیە، کە حەج لە ساڵی نۆیەمی کۆچیدا فەرزکرا، پێغەمبەر(صلى الله عليـه وسـلم) ئەبوبـەکری سـددیقی (خـوا لێــی ڕازی بێت)، بە ئەمیرێتی (سێسەد) پیاوەوە نـارد، کــە هــەواڵ بدەنــە خــەڵکی مەدینە، کە لە ڕۆژی قوربانیدا، هاوار لەو خەڵکە بکەن، کە لەم ساڵەوە، ئیتر نابێت موشریك بچێتە مەککەوەو حەج بکات، نابێت کەسیش تەوافی کەعبە بە ڕووتی بکات، پاشان عەلی کوڕی ئـەبو تاڵیبیشــی (خــوا لێــی ڕازی بێت) بۆ هەمان مەبەست نارد...

ئەم حەجە پێشەکییەکی حەجی ماڵئاوایی بوو، کە پێغەمبەر (صـلى الله عليه وسـلم)لە سـاڵی داهـاتوودا کـردی، کـە نیـەتی حـەجی هێنـا، خەڵکەکەی ئاگادارکردەوە،کە دەیەوێت بچێت بۆ حەج.

ئــیتر خـــەڵکێکی زۆری خـــەڵکی مەدینـــەو دەوروبـــەری، خۆیـــان ئامادەکردو لە خزمەتیدا چوون، لە ڕێگاش هەرچی توانای حەجی بوو، لە

خزمەتیدا کەوتە ڕێ.. لەم حەجەیدا خێزانە بەڕێزەکانیشی لەگەڵ خۆیدا بردن..

لەم حەجی ماڵئاواییەدا، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) زۆر جاران وتاری دەدا، لە: (مەککە، لە نەمرە، ڕۆژی عارفە، لە مینا)، خەڵکی فێری چۆنییەتی ئەنجامدانی حەج دەکرد، هەموو ئەو ڕەفتارە جاهیلییانەی بۆ ڕاست دەکردنەوە، کە هێشتا مابوون، یان ئەو یاسایانەی، کە عەرەبەکان خویان پێوە گرتبوو، ئیسلامیش پێی ڕازی نەبوو، وەکو: (نەسیئ) [1] ..

پێغەمبەر بەردەوام ئامۆژگاری دەکردن، شتی بیر دەخستنەوە، بنەما سەرەکییەکانی دینەکەی بۆ باس دەکردنەوە، بە تایبەتی ئەوەی پەیوەندی بە عەقیدەوە هەبوو، یان پەیوەندی موسوڵمانان بە موسوڵمان و غەیرە موسوڵمانەوە، یان گوێڕایەڵیی کاربەدەستانی موسوڵمانی خۆیان.

هەروەها ئەوەی پەیوەندی بە خێزانەوە هەبوو، باسی ماف و ئەرکەکانی هەر لایەنێکی لە هاوسەرەکان بۆ دەکردنەوە.. زۆری جەخت لەسەر پابەندبوونەوەیان بەقورئان و سوننەتەوە کردەوە .

پێی فەرموون، کە چۆن بانگەوازەکە هەڵدەگرن و دەیگەێننەوە، داوای لێدەکردن شایەتی بدەن لەوەی ئەم (صلى الله عليه وسلم)پەیامی خوای پێگەیاندن، ئامۆژگاریکردن، ئەو ڕاسپاردەی لەسەر شانی پیرۆزی بوو گەیاندی و، هەموو شتێکی بۆ ئەمان ڕوون کردەوە.

---

(١) ئەوە بوو، کە بە کەیفی دەسەڵاتداران، ئەمساڵ شتێکیان حەڕام دەکرد، ساڵێکی تر حەڵاڵیان دەکرد، یان بە پێچەوانەوە ! (و).

پێی فەرموون: لەوانەیە من دوای ئەمساڵ، جارێکی تر لـەم جێیـەدا نەتانبینمەوە، ئیتر ئامۆژگارییەکی دیاربوو، کە ئامۆژگاری کەسێکە، کـە ماڵئاوایی دەکات و نایبیننەوە !!

دوای گەڕانەوەی لە حەج، لە مەدینە نەخۆش کـەوت و، لـە مـانگی ڕبیعی یەکەمی ساڵی دەیەمی کۆچـیدا، دوای ژیـانێکی پـڕ بەرەکـەت و فەڕی خوایی، پـڕ لێوەشـاوەیی پێشـەوایەتیی و ئـارامگریی سـەردارانەو پاڵەوانێتیی و جوامێریی ڕەسـەن، کۆچـی دوایـی کـرد، سـەلامی خـوای لەسەر.. ژیانی پیرۆزی دەقاودەق چەسپاندنی قورئان بوو..

بـڵاوبـوونــەوەی ئیـسـلام

دوای پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، ئەبوبەکری سددیق بوو بە خەلیفە، ئینجا دوای ئەو، عومەری کوڕی خەتتاب، دوای ئەویش، عوسمانی کوڕی عەففان، ئینجا عەلی کوڕی ئەبو تالیب (خوا لێیان ڕازی بێت).

ئەمانە خەلیفە ڕاشیدەکانی دوای ئەو زاتە پیرۆزەن (صلی الله علیه وسلم)، ئەم بەڕێزانە ئەوانەن، کە دەرهەقیان فەرمانی بە ئوممەتەکەی کرد، کە شوێن سیرەی پاکی ئەمان کەون و ڕێی ئەمان بگرنەبەر.. [1]

ئیسلام لە ماوەیەکی کەمدا، بە پشتیوانی خوای گەورەو بە جیهادی نەپساوە، ئەو یاوەرە بەڕێزانەی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) زۆر زوو بڵاوبۆوە، یاوەران گەیاندیان بە تابعین و، ئەوانیش جوامێرانە وەك، کە شیاوە، ئاڵای یەکخواناسییەکەیان بە هەرچوار لای جیهاندا بڵاوکردەوە.

وەنەبێ بڵاو بوونەوەی ئیسلامەکە بە شمشێری جیهادەکەی بووبێت، وەکو کە دوژمنانی خوا دەیڵێن، بەڵکو بە دوو هۆی سەرەکی بوو:

یەکەم: هۆکارە زاتییەکانی خودی ئیسلام، وەکو سادەو ئاسانی عەقیدەکەی و، ئیعتیمادکردنە سەر ژیریی، هەروەها ئاسانی خوا پەرستنەکانی،کەلەگەڵ سروشت و واقیعی هەموو مرۆڤێکدا دەگونجا..

هەروەها تێرکردنی لایەنی ماددیی و ڕۆحیی مرۆڤ و پارسەنگ

---

(١) وەکو کە لە حەدیسی سەحیحی ئیمامی ترمزی و ئیبنو حیبباندا هاتووە.. (و).

ڕاگرتنی هەردووکیان، یـان گشـتگیریی پەیامەکـەی، کـە بـارودۆخی ژیانی هەموو کەسـێکی لـە هـەموو چـین و توێـژێکی کۆمـەڵگاکان دەگرتەوە!!

یان ئاڕاستە شەرعییەکانی، کە هـەموو بـارودۆخێکی دنیـایی و قیامەتیی مرۆڤـایەتیی لەخۆ گرتووە...

دووەم: بارودۆخی ناهەمواری ئەو وڵات و هۆزو گەلانەی،کە ئیسلامیان پێدەگەیشت، کە پڕ بوو لە ستەم و خراپەکاریی، کە هـەموو گۆشـەیەکی ژیانی مرۆڤـایەتی تاریك كردبوو.

خەڵکی چاوەڕوانی ڕزگاریخوازێك بوون، چاوەڕوانی کەسێك، پـەیامێك، کۆمەڵێك بوونکە لەو پشێویی و نالەبارییە دەریان بهێنێت.

ئیتر لە ئیسلامەکەدا خۆیان دەدۆزیەوە، ئومێدیان تێدەگەڕایەوە، بۆیە تـاك و کـۆ سەرپشـکانە و سەربەسـتانە، ڕۆژانـە بـەڕیز دەهاتنـە نـاو دینەکەوە..

ئیسلام هەرگیز باوەڕی بەوە نەبووە، بە زۆریی شمشێر دینەکـە بـدات بەسەر خەڵکیدا، چونکە دڵنیایی لە ناخی شوێنکەوتوانیدا ڕوانـدبوو، کـە دین بە زۆر نادرێت بەسەر کەسدا..

لەوسەردەمەو لە زەمانەکانی دواییدا، ئەوە لەبەرچاوی خـەڵکی ڕوون بوو، کە لە سەرەتای دینەکـەوە، چـۆن بانگەوازەکـەی لەگـەڵ لاوازیـی و بێدەسەڵاتی شوێن کەوتوانیدا، لەگەڵ موستەزعەفی موسـوڵمانانیدا، چـۆن تەشەنەی دەکرد و دەسەڵاتدران لەبەر دەم بڵاوبوونەوەیـدا مـات ومـەلول، دەستەوستان و بێدەسەڵات دەوەستان..

بەزۆر فەرز نەکردنی دین، سـیماو کرۆکـی بانگـەوازی خواییـە، نـوح دەیفەرموو: ﴿أَنُلْزِمُكُمُوهَا وَأَنتُمْ لَهَا كَارِهُونَ﴾ ﴿هود:٢٨﴾.

واته: چما بەزۆر پێیەوە پابەنـدتان دەکـەین و، بەسـەرتانیدا دەدەیـن لەکاتێکدا، کە خۆتان ناتانەوێت و دەیبوغزێنن؟

یا کە لە پەیامی قورئانیشدا بە پێغەمبەری (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموو: ﴿أَفَأَنتَ تُكۡرِهُ ٱلنَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُواْ مُؤۡمِنِينَ﴾ ﴿یونس:٩٩﴾ .

واته: بۆچی دەشێت خـەڵـکی ناچار بکـەیت، تا موسـوڵمان بـبن؟!

یان: ﴿ لَآ إِكۡرَاهَ فِي ٱلدِّينِۖ قَد تَّبَيَّنَ ٱلرُّشۡدُ مِنَ ٱلۡغَيِّۚ ﴾ ﴿البقرة: ٢٥٦ ﴾.

واته: بە هیچ شێوەیەك زۆرەملێ لە دین وەرگرتندا نییـە، خـۆ ڕێـی ژیریی لە گومڕایی جوێ بۆتەوە..

دەربـارەی ئـەو حەدیسـەش،کە پێغەمبـەر(صلی الله علیـه وسـلم) فەرموویەتی: (أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لا إِلَهَ إِلا اللهُ فَمَنْ قَالَ لا إِلَهَ إِلا اللهُ فَقَدْ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلا بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللهِ) رواه البخاری و مسلم .

واته: فەرمانم پێدراوە، کە جەنگ بەرامبەر خەڵکی بکەم، تا دەڵـێن: (لا اله الا الله)، ئەگەر وتیان، ئەوە ئیدی خوێن و سامانیان لە من حەڕام دەبێت، مەگەر بەپێی ئەو شـایەتمانە، ئـیتر لێپرسینەوەشـیان لای خـوای گەورەیە..

مەبەست لەوە نییە، کە شایەتمان هێنانی خەڵکی بـۆ خـۆی پاڵنـەری جیهادکردنەکەیە، نا، چونکە مەبەستەکە لەوەیە، کە وتـنی شـایەتمانەکە کۆتایی ململانێکەیە.

خۆ پێشتر باس لەوەکرا، کـە ئامـانجی جیهـاد: بـەرگریی کردنـە لـە عـەقیدەو بەها پیرۆزەکانی ئیسلام و، دابینکردنـی هێمنیـی خـەڵکیی و، مسۆگەرکردنی ئازادی بانگەوازەکـەو ئـەمانی ئـەو مسـوڵمانانەیە، کـە بەهۆی مسوڵمان بوونیانەوە توشی سەدان کێشە کراون ..

هەرکەسێك شەڕ بەموسوڵمانان بفرۆشێت،یان ئەمنیەتیان لێ بسێنێتەوەو ڕێی بانگەوازە خواییەکەیان بگرێت، جەنگی دژ بەرپا دەکرێت، تا شەڕ دەوەستێنێت و ئیسلامەکە قبول دەکات[١]..

ئەمەش تەفسیری ئەو ئایەتانەیە، کە خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿ قَـٰتِلُوا۟ ٱلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَلَا بِٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ ٱلْحَقِّ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْكِتَـٰبَ حَتَّىٰ يُعْطُوا۟ ٱلْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَـٰغِرُونَ ﴾ التوبة: ٢٩.

واتە: لەگەڵ ئەو کەسەنەدا بجەنگن، کە باوەڕیان بەخواو بە ڕۆژی دوایی نییەو، ئەوە بە حەڕام دانانێن، کە خوای گەورە بە حەڕامی داناوەو ،بەرنامەی دینە ڕاستەکە وەرناگرن، لەوانەی خاوەن کتێبی ئاسمانین و پەیامی خواییان بۆ هاتووە، تا مل لێدەنێن و ملکەچانە جزیەکە دەدەن[٢]..

(١) وەك سیستمی دەسەڵاتداریی وڵاتەکە.. (و).

(٢) ئاشکرایە، کە وەرگرتنی جزیەکە کۆتایی بەشەڕ دەهێنێت، نەك ناچار کردنی بەرامبەرەکە لەسەر موسوڵمان بوونی.. جزیەکەش پاڵنەری جیهادەکە نییە، بەڵکو نیشانەی تەسلیم بوونە بە دەسەڵاتی سیستمی ئیسلامیی، نەك وەرگرتنی عەقیدەو پەرستنەکەی..(و).

منـدالـّەکانـی پیـّغـەمبــەر (صلی الله علیه وسلم)

پێغەمبەر (صلی اللە علیه وسلم)،حەوت منداڵی هەبووە، سێ کـوڕو چوار کچ، کوڕەکان: (قاسم و عبداللە و ئیبراهیم)، کچەکانیش: (زەینـەب و ڕوقـەییە و ئوم کەلسوم و فاتیمە)،کەهـەمـوویان لـە خـاتو خەدیجـەن، جگە لە ئیبراهیم، کە لە مارییەی قیبتییە..

١ـ القاسم: یەکەمین منداڵێتی و بە ناوی ئەمەوە، بە پێغەمبەر(صلی اللە علیه وسلم)دەوترا: (ئەبو القاسم)، پێش پێغەمبەرێتیی، لە مەککە لە دایــك بــوو، هـــەر لـــە مەککـــەو، پـــێش پێغەمبەرێتییەکـــەی پێغەمبـەر(صـلی اللە علیـە وسـلم)، کۆچـی دوایـی کـرد.. هەنـدێك گوتویانە: دوای پێغەمبەرێتییەکە بووە..

٢ـــ عبداللـە: ئەمــە بــە نازنــاوی: (تــەییب و تــاهیر) ناســراوە، پــێش پێغەمبەرێتی لە دایك بوو، لە تەمەنی شــیرەخۆرەییدا کۆچــی دوایــی کرد.

٣ـ ئیبراهیم: لە ساڵی هەشتەمی کۆچیدا لەدایك بوو، پــێش ئــەوەی دوو ساڵ تەمەن تەواو بکات، کۆچی دوایی کرد، دەربارەی کۆچی دوایــی و خەمی ئەمە، کە پێغەمبەر(صلی اللە علیـە وسـلم) فـەرمووی: (وإنـا بك لمحزونون........ بە مردنت خەمبارین) بوخـاری و موسـلیم و ئەبو داود..

٤ـ زەینەب: کچە گەورەی بوو، پێش پێغەمبەرێتییەکەی لە دایکبوو، شووی بە کوڕە پورێکی خۆی کرد ، کە ناوی (ئەبو العاسی کوڕی الرەبیع)ە، لە مەدینە لە ساڵی هەشتەمی کۆچیدا کۆچی دوایی کرد.

کچی ئەم، کە ناوی (ئومەیمە) بوو، دوای کۆچی دواییکردنی فاتیمەی کچی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ، شووی بە عەلی کوڕی ئەبو تاڵیب کرد..

٥- ڕوقەییە: پێش پێغەمبەرێتیی لەدایکبوو، هەر لەمەککەدا(عوتبەی کوڕی ئەبو لەهەب)ی مامی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)خواستی، بەڵام دوایی ئەبو لەهەب، کە ئایەتی زەم کردنی: ﴿تَبَّتۡ يَدَآ أَبِي لَهَبٖ وَتَبَّ﴾ لە قورئاندا هاتە خوارەوە، بە کوڕەکەی خۆی بە تەلاقدان دا، ئینجا شووی بە عوسمانی کوڕی عەففان کردو، پێکەوە کۆچییان بۆ حەبەشە کرد، دواتریش بۆ مەدینەو لەوێ پێش غەزای بەدری گەورە، کۆچی دوایی کرد..

٦- ئوم کەلسوم: پێش پێغەمبەرێتیی لەدایکبوو، (عوتەیبەی کوڕی ئەبو لەهەب)ی مامی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) خواستبوی، بەڵام کە ئایەتەکانی قورئان لەسەر ئەبو لەهەب هاتە خوارێ، عوتەیبەی ناچار کرد دەست لە (ئوم کەلسوم)ی دەزگیرانی هەڵبگرێت.

ئەمیش لە مەدینە شووی بەعوسمانی کوڕی عەففان کرد، دوای ئەوە، کە ڕوقەییەی خێزانی، کە هەر خوشکی ئەم بوو، کۆچی دوایی کرد.. بەڵام ئەمیش دوای شەش مانگ لە شوکردنەکەی بەسەیدنا عوسمان،کۆچی دوایی کرد..

٧ ـ فاتیمە: پێش پێغەمبەرێتیی لەدایکبوو، ساڵی دووەمی کۆچی، عەلی کوڕی ئەبو تالیبی ئامۆزای پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)،خواستی.

دوای کۆچی دوایی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)بە شەش مانگ، ئەمیش کۆچی دوایی کرد..

حەسەن و حوسەین (خوا لێیان ڕازی بێت)، کە گەورەی لاوانی بەهەشتن، منداڵی ئەمن، کە زۆرینەی ئال و بەیتیان لێکەوتۆتەوە..

خێزانەکانی پێغەمبەر

(صلی الله علیه وسلم)

زۆر ڕێسای نەریتی ژن هێنانی عارەبەکانی پێش ئیسلام، هەر وەکو ڕێسای نەریتی نەتەوەکانی تر وابوون، چەند ژنیان بویستایە دەیانهێنا.

ژمارەیەکی دیاریکراویان لا نەبوو، ئەمەش هەروا بەردەوام بوو، تا کاتی هاتنی ئیسلام، پێغەمبەریش دوای کۆچی دوایی خەدیجەی خێزانی، چەندین ژنی هێنا..

لە ساڵی هەشتەمی کۆچیدا، کە فەرمانی خوای گەورە بۆ دیاریکردنی چوار ژن بۆ پیاوێك هات، هەر یەك لە ئەسحابەکان ئەوی لە چوار ژن زیاتری هەبوو، تەڵاقیاندان و چواریان هێشتنەوە، بەڵام خوای گەورە فەرمانیدا بەپێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ، کە ئەوانەی لە عیسمەتی ئەودان بیانهێڵێتەوە، چونکە ئەگەر تەڵاقیان بدات، بۆیان نییە شوو بە کەس بکەنەوە ، چونکە بە شوو کردنەکەیان بە پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، بوونەتە دایکی هەموو موسوڵمانان.

وەکو خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿ٱلنَّبِيُّ أَوۡلَىٰ بِٱلۡمُؤۡمِنِينَ مِنۡ أَنفُسِهِمۡۖ وَأَزۡوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمۡۗ﴾ ﴿الأحزاب: ٦﴾.

واتە: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)،لە خودی موسوڵمانەکان بۆیان لە پێشترە وەك لە خۆیان، خێزانەکانیشی دایکی ئەوانن.. هەروەها: ﴿وَلَآ أَن تَنكِحُوٓاْ أَزۡوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعۡدِهِۦٓ أَبَدًاۚ﴾ ﴿الأحزاب:٥٣﴾.

واتە: پاش خۆیشی، بە هیچ شێوەیەك و هەتا هەتایە، نابێت ژنەکانی مارە بکەنەوە..

ژنهێنانی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)، بە هیچ شێوەیەك بە مەبەستی حەزو هەواو هەوەس نەبووە، چونکە ئەو ژیانە سادەو هەژارانەی ئەو تێیدا ژیاوەو، ئەو کۆڵی بەرپرسێتییە گەورەیەی لەسەر شانی پیرۆزی بووە، لە کاری بانگەوازیی خوایی و، پێکەوەنانی کۆمەڵگەو بەڕێوەبردنی کاروباری سیاسیی و، جەنگ و ئاشتیی کۆمەڵگەکە و، خۆ ئامادەکردن و جیهادو بەرەنگار بوونەوەی هێرش و پەلاماری دوژمنان و، پوچەڵکردنەوەی پیلانەکانیان.

ئەمانە جگە لەوەی، کە هەمیشە ئەو (صلى الله عليه وسلم) هۆشی لای قیامەت و دیداری خوای خاوەنی بووەو، فەزڵی ڕۆژی دوایی داوە بەسەر ژیانی دنیایدا..

ئەم پلەو بەرپرسێتییەی ڕۆژانەی تەمەن، بواری ئەوەی بۆ نەکردۆتەوە خۆی بۆ ئارەزوی جەستە تەرخان بکات، یان هەوڵی سەرۆکایەتی و خۆدەوڵەمەندکردنی خۆی بدات..

ژنهێنانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، گومانی تێدا نییە، هەمووی دەکەونە بازنەی سۆزو بەزەیی و ڕەفتاریی میهرەبانیانەوە، ژن هێنانی هەندێکیانی بەرژەوەندی گەورەی بۆ ئیسلام و، سەرخستنی موسوڵمانان مسۆگەرکرد..

ئەگەر ئەو (صلى الله عليه وسلم)، پیاوێکی ئارەزومەند بوایە، نەدەچوو ئەو هەموو بێوەژنە لە خۆی کۆبکاتەوە، لە کاتێکدا هەموو سەرۆك خێڵەکان تەمەنای ئەوەیان دەکرد، کچی خۆیانی بدەنێ.

ئەو(صلى الله عليه وسلم) تەنها عائیشەی بە کچێنیی خواستووە.. چەندەها جار وەکو لە قورئان و سیرەی پاکیدا سەلمێنراوە ، ئافرەت هەبووە داوای لێکردووە شووی پێبکات، بەلاَم ئەو (صلى الله عليه وسلم) ڕەفزی

کردۆتەوە.. چونکە هەموو ژنهێنانەکانی پەیوەندیان بەبەرامبەرێکییەوە هەبووە، نەك بە حەزی خۆیەوە..

پێغەمبەری پێشەواو سەروەرمان (صلی الله علیه وسلم)، (یازدە) ژنی هێناوە، دوانیان هەر لە تەمەنی خۆیدا کۆچی دواییان کرد، کە خاتو: (خەدیجەی کچی خوەیلید) و (زەینەبی کچی خوزەیمە) بوون..

ئەوانی تر، کە (نۆ) ئافرەتن لە دوای کۆچی دوایی خۆی (صلی الله علیه وسلم)کۆچی دواییان کرد.. کە بریتین لە: (عائیشە، حەفسە، ئوم حەبیبە، ئوم سەلەمە، سۆدە، زەینەبی کچی جەحش ، مەیمونەی کچی الحارث ، جوەیرییە،سەفییە)..

ئەمانە غەیری ئەوانەن، کە مارەی کردن، بەڵام نەیگواستنەوەو تەڵاقی دانەوە، یان کەنیزەکێك بوونو بوونە خێزانی وەکو: (ماریە).. خوا لە هەموویان ڕازی بێت..دایکی بەڕێزمانن..

١ـ **خەدیجە**: کچی خوەیلدی کچی ئەسەدەو، لە باپیرە (قوسەی) ئەوو پێغەمبەری نازدار (صلی الله علیه وسلم)یەکن، پێش هاتنی ئیسلامەتی، شووی بە (ئەبو هالە) کرد،پاش ئەویش شووی بە (عەتیقی کوڕی عابید) کرد،پاشان پێش پێغەمبەرێتیی، شووی بەپێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کرد..

دایکە خەدیجە بەرامبەر بەپێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) زۆر بەوەفا بوو، بۆیە پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم) هەروەکو سیفەتی ڕەسەنی خۆی و زیاتر بەرامبەر ئەو، بەوەفا بوو.

هەموو منداڵەکانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)،جگە لە (ئیبراهیم) لەون، تا ئەو لە ژیانیدا مابوو، جەنابی (صلی الله علیه وسلم) ژنی تری نەهێنا.

کاتێکیش کۆچی دواییکرد،پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) زۆری خەفەت بۆ خوارد.

خەدیجەخانم یەکەمین کەس بوو، کە باوەڕی بەپێغەمبەرێتیی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)هێنا، وەکو لە حەدیسی سەحیحدا هاتووە: جوبرەئیل مژدەی بۆ هێنا، کە خوای پەروەردگار، بە تایبەت کۆشکێکی بەهەشتی بۆ تەرخانکردووە.

خەدیجە خاتون چاکترینی خێزانەکانی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم)و لە حەدیسی سەحیحی تریشدا هاتووە، کە خەدیجە باشترین ئافرەتی ئەهلی بەهەشتە.. (خوا لێی ڕازی بێت)..

٢ـ سۆدە: سۆدەی کچی زەمعە، لە باپیرە(لوئەی کوڕی غالیب)دا لەگەڵ پێغەمبەری خۆشەویستدا (صلی الله علیه وسلم) یەك دەگرنەوە، پێشتر شووی بەئامۆزایەکی خۆی کردبوو، کە ناوی (السسەکران) بوو، سەکرانیش موسوڵمان بوو و کۆچی بۆ حەبەشە کردو، لەوێ کۆچی دواییکرد، پاشان پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، وەك بەزەیی هاتنەوە بە باری لاری ئەودا، دوای کۆچی دوایی خاتوو خەدیجە خانم، خواستی،جا کە پیر بوو خەمی ئەوەی بوو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) تەڵاقی بدات، نۆرە شەوانی خۆی بە دایکە عائیشە بەخشی، ئەوەبوو، کە بەعائیشە خانمی فەرموو: سوور نیم لەسەر مێردو پێویستی ئەوەم نییە، کە ژنان لە مێردیان دەوێت، بەڵام هەر حەز دەکەم لە خزمەت پێغەمبەردا بم (صلی الله علیه وسلم) ، تا خوای گەورە لە ڕۆژی دواییشدا لە ڕیزی خێزانەکانیمدا دابنێت..

مێژووی وردتر ئەوەیە، کە لە ساڵی(٥٣)ی کۆچی و لە سەردەمی (معاویەی کوڕی ئەبو سوفیان)دا کۆچی دوایی کرد.. خوا لێی ڕازی بێت..

٣ـ عائیشە: کچی (ئەبوبەکری سددیق)ە، پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) لە مەککە خواستی و، لە مەدینە لە تەمەنی (سێزدە) ساڵیدا هێنای، ئەم تەنها ئافرەت بوو، کە بە کچێنیی هێنای، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) زۆری خۆشدەویست، یەکێك لە حیکمەتی خواستنی، بەهێزکردنی پەیوەندی بوو لەگەڵ ئەبوبەکرو خانەوادەکەی..

لە هەموو خێزانەکانیدا، ئەم لە هەموویان زیرەکتر بوو، لە هەموو زانستییەکانی ئەو سەردەمەی دەزانی، خوای گەورە لە حەوت تەبەقەی ئاسمانەوە، پاکیی و بەرائەتی لەو تۆمەتە بەدەی بۆیان دروستکرد، ناردە خوارەوە..

ئیمامانی ئەهلی سوننەت لەسەر ئەوە ڕێکن، کە هەر کەسێك تانە لە ناموسی بدات، کافر دەبێت!

خاتوو عائیشە خوا(لێی ڕازی بێت) لە ساڵی (٥٦) کۆچی لە سەردەمی حوکمی (معاویەی کوڕی ئەبو سوفیان)دا (خوا لێیان ڕازی بێت) کۆچی دواییکرد.. منداڵی نەبووە.

کە پێی دەڵێن: (ئوم عبدالله)، لەبەر ئەوە بوو، کە (عبداللەی کوڕی زوبەیر)ی خوشکەزای زۆر لە لادەبوو، بە هۆی ئەوەوە ئەو کونیەیەی بەسەردا دابڕا.. خوا لێی ڕازی بێت..

٤ ـ زەینەب: کچی خوزەیمە، مێردەکەی ناوی (عبداللەی کوڕی جەحش) بوو، کە لە پێناوی خوادا کوژرا، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)،لە ساڵی سێیەمی کۆچیدا مارەی کردو هێنای..

ساڵێك بەسەر شوو کردنەکەیدا بە پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) تێنەپەڕی، کە کۆچی دوایی کردو لە گۆڕستانی (بەقیع)ی مەدینە نێژررا.. خوا لێی ڕازی بێت..

٥ ـ حەفسە: کچی عومەری کوڕی خەتتاب، پێشتر ژنی (خونەیسی کوڕی حوزافە)ی سەهمی بوو، کە سەحابیەو (خوا لێی ڕازی بێت)، لە دوای غەزای بەدر، کۆچی دواییکرد.

بۆ ڕێزگرتن لە باوکی، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) خواستی، حەفسە خانم بە شەونوێژو ڕۆژووگرتنی، زۆر بەناوبانگ بوو، لە مەدینە لە ساڵی (٤١) کۆچیدا، کۆچی دوایی کرد. خوا لێی ڕازی بێت.

٦ ـ ئوم سەلەمە: ناوی هیندی کچی ئەبو ئومەییەیە، شووی بە ئامۆزای خۆی کردبوو، کە ناوی (عبداللە کوڕی عبدالاسەد) بوو، پێکەوە کۆچیان بۆ حەبەشە کرد، دوایی کە مێردەکەی کۆچی بۆ مەدینە کرد، کەسوکاری (ئوم سەلەمە) نەیانهێشت ئەم بڕوات بۆ لای، تا مێردەکەی لە ساڵی(٤)کۆچی، لە مەدینە کۆچی دواییکرد، کە دڵنەواییان دەکرد، پێیان دەوت: بەڵکو پیاوێکی لە (عبداللە)ی مێردت چاکترت بێتەوە ڕێ، دەیوت: کێ هەیە وەکو (عبداللە) باش بێت ؟!

ئیدی خوای گەورە لە (عبداللە)ی باشتری بە نسیب کرد، کە پێغەمبەری ڕێزدارە(صلى الله عليه وسلم)، پێغەمبەر (صلى الله عليه

وسلم)، کەداوای کرد، پێش هەموو شتێك ئەم هەواڵی جێ و ڕێی نوێی منداڵەکانی پرسی، ئینجا مافی خۆی لە نێوان هەوێکانیدا !!

خوا لێی ڕازی بێت، بە ژیریی و چاوکراوەیی و خاوەن ڕای خۆی بەناوبانگ بوو، ساڵی(٥٨)ی کۆچی، کۆچی دواییکرد، کە کۆتا خێزانی پێغەمبەر بوو(صلی الله علیه وسلم)، تا ئەو ساڵە مابوو.. خوا لێی ڕازی بێت..

٧ ـ زەینەب: کچی جەحش، دایکی، کە ناوی (ئومەیمە)یە پوری پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم)،سەرەتا پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)خواستی بۆ (زەیدی کوڕی حاریسە)، کە خزمەتکاری خۆی بوو، بە ناوی (زەیدی کوڕی محمد)ەوە بانگ دەکرا !! بەڵام ژیانیان نەچووە سەرو تەڵاقیدا.

پاشان پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)،بۆ بەتاڵکردنەوەی ئەو ڕێساجاهیلییە خواستی، کە دەیوت: نابێ پیاو ژنی زڕکوڕانی خۆی، کە هی ماڵەکەی نییەو بەخێوی کردووە، مارە بکاتەوە.. ئایەتەکانی سوڕەتی الاحزاب :(٣٦ و٣٧) لەسەر ئەم مەسەلەیە دابەزینە خوارێ..

خاتوعائیشە (خوا لێی ڕازی بێت) دەڵێ: زەینەب لە خواترستر بوو، ڕاستگۆ بوو، خزمایەتیی زۆر دەفامیی و، سیلەی ڕەحمی لەبەرچاو بوو، خاوەن خێرو خێراتی زۆر بوو، لە کاتی شوو کردنەکەی ئەودا باڵاپۆشی فەرزکرا، لە ساڵی(٢٠)، یان(٢١)ك کۆچی دوایی کرد..

زەینەب، یەکەمین خێزانی پێغەمبەربوو (صلی الله علیه وسلم)، کە دوای پێغەمبەر کۆچی دواییکرد.. خوا لێی ڕازی بێت..

٨ ـ جوەیرییە: کچی (الحارث الموستەلیقییە)، پێشتر ژنی (موسافیعی کوڕی سەفوان) بوو، کە لە ڕۆژی (المورەیسیع)دا، لە غەزای (بەنی موستەلیق)دا لە ساڵی(٥)ك بە کافری کوژرا..

ئەو ڕۆژە (جوەیرییە) لەو غەزایەدا بەدیل گیراو، بووە پشکی (سابیتی کوڕی قەیس)، پێغەمبەر(صلی اللە علیە وسلم)یارمەتیدا، تا لە دیلێتیی ڕزگاری کردو نەبووە کەنیزەك (کۆیلە)و موسوڵمان بوو.

دواتر، کە پێغەمبەر(صلی اللە علیە وسلم) خواستی، موسوڵمانەکان ئەوانەی دیلی (بەنی موستەلیق)ی هۆزی خاتوو (جوەیرییە)یان لابوو، هەموویان ئازادکردن.

وتیان: چۆن دەبێت ماڵە خەزورانی پێغەمبەر (صلی اللە علیە وسلم)لای ئێمە دیل بن، بۆیە شووکردنەکەی بۆ کەس وکاری نزیك و دووری، زۆر بەبەرەکەت بوو..

لە ساڵی(٥٠)ك لە مەدینە کۆچی دواییکرد.. خوا لێی ڕازی بێت..

٩ ـ ئوم حەبیبە: ناوی هیندی کچی ئەبو سوفیانی کوڕی حەربە، پێشتر ژنی(عبداللە کوڕی جەحش)بوو، کە کۆچی بۆ حەبەشەکردو لەویٚ لە ئیسلام هەڵگەڕایەوەو مرد !!

لە حەبەشە بوو، کە ساڵی (٧)ی کۆچی ، پێغەمبەر (صلی اللە علیە وسلم) بۆ ڕێزلێنانی، لە دوورەوە خواستی، پێغەمبەر (صلی اللە علیە وسلم)مەبەستی بوو، کە ئەو دوژمنداریێتییە سەر سەختانەی باوکی، بەخواستنی ئەم کەمکاتەوە..

چونکە باوکی لە دوژمنە سەرسەختەکانی پێغەمبەر بوو (صلی اللە علیە وسلم)..

ئوم حەبیبەخان لە ساڵی(٤٤)کۆچیدا، لـە سـەردەمی معاویـەی کوڕی ئەبو سوفیانی برایدا کۆچی دواییکرد.. خوا لێی ڕازی بێت..

١٠ ـ سـەفییە: کچـی حویـەی کـوڕی ئەختـەبی، گـەورەو پیاومـاقوڵی جولەکەکانی (بەنونەزیر)ە، کە مێردەکـەی لـە سـاڵی(٧)ی کۆچـی، لەغەزای خەیبەردا کوژراو، ئەم، کەوتە دەست موسوڵمانان.

پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) ئازادی کردو پاشان خواستی، تـا کاریگەرییەك لەسەر دڵ و دەروونی باوك و هۆزەکەی دروست بکـات، واش بوو.

سەفییە خانم ،ئافرەتێکی ژیرو سـالارو سـەنگینی خـاوەن چـاکە بوو.. لە ساڵی(٥٠)ی کۆچی لە مەدینە کۆچی دواییکرد.. خـوا لێـی ڕازی بێت..

١١ ـ مەیمونە: کچی الحارث الهیلالیە، شووی بە کابرایەکی (بەنی رەهـەم)کردبوو، دوای موسوڵمان بوونی، لە مەککە، بە تەنها هێشـتیانەوە، ئیتر پێغەمبەر (صلی الله علیه وسـلم)لە ساڵی(٧)ی کۆچـی، کـە لـە عومرەی (قضـاء) بـوو خواسـتی و، کاروبـاری گواسـتنەوەی دایـەوە بەعەبباسی مامی، کە هەر مێردی (ئوم الفەزڵی) خوشـکی مەیمونـە بوو، ئیتر گوازرایەوە..

لە ساڵی(٥١)ی کۆچی لە ناوچـەی (سـەرەف)، کـە(١٠)کلـم لـە مەدینەوە دوورە، کۆچی دواییکرد، ئەویش هەر ئەو شوێنە بـوو، کـە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسـلم) لێی گواسـتەوەو.. خـوا لێـی ڕازی بێت..

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، جگـە لـەم خێزانـە بەڕێزانەشـی، (ماریە)ی قیبتی هەبوو، کە (مقەوقس)ی میسری بۆی ناردبوو، کە هاتـە

خزمەت پێغەمبەر (صلی اللە علیە وسلم) موسوڵمان بوو، ئیسلامی زۆر بە جیددی وەرگرتبوو.

پێغەمبەر(صلی اللە علیە وسلم)، ئیبراهیمی کوڕی لەم بوو.. خاتو مارییە لە ساڵی(١٥)ی کۆچی یان(١٦) ی کۆچی لە سەردەمی خیلافەتی عومەری کوڕی خەتتابدا، کۆچی دواییکرد.. خوا لێی ڕازی بێت..

هەر کەسێك بە وردیی و بێلایەنانە دیراسەی ژنهێنانی پێغەمبەر (صلی اللە علیە وسلم) بکات، زوو بۆی دەسەلمێت، کە ژنهێنانەکانی، هیچ لەبەر حەزو ئارەزوو نەبووە، لە هەر یەکێکیاندا پاڵنەرێکی مرۆڤایەتی نەجیبزادانەو، سیاسەتێکی دانایانە هەبووە.

لە هەموویاندا سەیری کاریگەریی ئەو ژنهێنانەی بۆ بانگەوازەکەی کردووە، ئەمەش هەمووی مەسەلەیەکی تایبەتە بەپێغەمبەری پێشەوا(صلی اللە علیە وسلم)،کە بۆ کەسی تر نییە.

بۆیە کەسیش بۆی نییە بیکاتە ڕەخنە لەسەری.. (صلی اللە علیە وسلم)..

خزمانی پێغەمبەر
(صلی الله علیه وسلم)

مامەکانی: دەڵێن : دوازدە مامی هەبووە، مێژوونووسان هەموو لەسەر(نۆ)یان ڕێکەوتوون،کە مامیین.

(عەبباس) و (حەمزە)، کە کەس لەسەر موسوڵمان بوونیان ناکۆکی نییە، ئەبو تاڵیب (کە ناوی خۆی عەبدو مەنافە)، (الزوبەیر)، (الحارث)، (حەجل)، (المقەووم)، (زیرار)، ئەبو لەهەب (کە ناوی ئەسڵی خۆی عەبدول عیززا) یە..

پورەکانی: شەشن: سەفییە، کە دایکی زوبەیری کوڕی عەووامە و، گومان لە موسوڵمان بوونیدا نییە، (ئوم حەکیم البەیزاء، عاتیکە، ئومەیمە، ئەروا، بوڕڕە).

خاڵەکانی: (الاسوەد)و (عومەیر)، هەردووکیان موسوڵمان بوون..

خوشکەکانی: لە نەسەبدا، نە خوشکی هەبوو، نەبرا، چونکە باوکی، کە کۆچی دواییکرد، ئەم لە سکی دایکیدا بوو و یەکەم منداڵیشیان بوو، بەڵام برای شیریی هەیە لەوانە: حەمزەو ئەبو سەلەمە، دوو خوشکی شیرییشی هەیە یەکیان (شەیما)ە..

دە مژدە دراوەکە بە بەهەشت

ئەو موسـولْمانە بەرێزانـەی پـێش هـەموو کـەس باوەڕیـان هێنـاو، لـە پێنـاوی خـوای پـەروەردگاردا، جۆرەهـا ناڕەحـەتیی و کوێرەوەرییـان بینی، خوای گەورە بەلْێنی پاداشتی زۆری پێدان.

هەنـدێکیان بەشـێك لـەو پاداشـتەی خـوای گـەورەیان، هـەر لـە دنیادا بینییەوەو، بەشی زۆرینەشیانی بۆ قیامەتیان بۆ هێشتنەوە.

نابینیت چۆن خوای پەروەردگار باس لەوان و پاداشتەکەیان لە ئایەتانێکدا دەکات، کە هەتا دنیا دنیایە، نەوە بە نەوەی موسولْمانان دەیـخوێننەوەو، ئاواتە خوازن بگەنە نزیك ئاستی ئەوان: ﴿ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي ٱلْأَرْضِ كَمَا ٱسْتَخْلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ ٱلَّذِي ٱرْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًاۚ يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْـًٔا ﴾ ﴿النور : ٥٥ ﴾.

واتە: خـوای پـەروەردگار بـەلْێنی خـۆی بـەو کەسـانەتان داوە، کـە باوەڕیـان هێنـاو کـردەوەی چـاکیان کـرد، کـە حەتمـەن لـە دنیـادا دەیانگەیێنێتە هێزو دەسـەلاْت، هـەر وەکـو، کـە ئـەوانی پـێش ئـەمانی گەیانـدە هێـزو دەسـەلاْت و حەتمـەن دینەکەشـیان، کـە خـوا پێـی ڕازییـە، بـۆ دەکاتـە فـەرمانڕەواو، ئـەو تـرس و بیمـەی هەشـیانە،خوا بۆیـان دەگۆڕێـت بـۆ هێمنیـی و ئاسـودەیی و ئاشـتیی، بـەو مەرجـەی شەریك بۆ من (لە ترس و بیمدا) دروست نەکەن..

خوای گەورە فەرمانی بـە پێغەمبـەرە نازدارەکـەی (صـلى الله علیـە وسـلم)دا، کە مژدەی بەهەشت بدات بـەیاوەرانی خـۆی، بـەوەی، کـە بـە

شـــێوەیەکی گشـــتیی پێـــی فـــەرموو: ﴿وَبَشِّرِ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أَنَّ لَهُمۡ جَنَّٰتٖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهَا ٱلۡأَنۡهَٰرُ﴾ ﴿البقرة: ٢٥ ﴾.

واتە: مژدە بەو کەسانە بدە، کە باوەڕیان هێناوەو کـردەوەی چـاکیان ئەنجام داوە، کە حەتـمەن بەهەشتانێکیان دەدرێتی، کە ئـاو و جۆبـار بـە ژێریاندا دێت و دەڕوات..

لەمەوەیە، کە مژدەی بەهەشت، هەموو یاوەرانی پێغەمبـەر (صـلى الله علیه وسلم) دەگرێتەوە، مادام لەسەر ئەو باوەڕو یەقینە مابنەوە، کـە لە سەردەمی ژیانی پیرۆزی پێغەمبەردا (صلى الله علیـه وسـلم) لەسـەری بوون..

بەڵام لەگەڵ ئەم مژدە گشـتییەدا، پێغەمبـەری پێشـەوا (صـلى الله علیه وسلم)، مـژدەی تایبـەتی بـە هەنـدێکی تـر لـە یـاوەرانی بـەڕێزی خۆیداوە، کە ئەهلی بەهەشتن..

(دە) کەس لەو بەڕێزانە ناویان پێکەوە لە حەدیسی سەحیحدا هاتووە، هەر لەو ڕۆژەوە لە ناو موسوڵمانان‌دا بە(عەشەرەی موبەششەرە) ناسراون.

واتە: ئەو (دە)کەسەی مژدەی بەهەشـتیان لـە دنیـادا پێـدرا.. لـەو حەدیسانە، حەدیسەکەی (سەعیدی کوڕی زەید)ە، کـە خۆیشـی یەکێکـە لەو عەشەرە موبەششەرەیە، دەگێڕێتەوە، کە پێغەمبەر (صـلى الله علیـە وسـلم) فەرمووی: (دە) کەس ئەهلی بەهەشـتن: ئەبوبـەکر لـە بەهەشـتەو عومەر لە بەهەشتەو ئیتر ناوی ئەوانی تریشی هێنا و فەرمووی: ﴿ عَشَرَةٌ فِي الجَنَّةِ: ابوبكرٍ فِي الجنَّة، وعُمرُ فِي الجنة، وعثمانُ وعليٌّ و الزبيرُ و

طلحةُ وعبدُالرحمنِ بنُ عوفٍ وابو عُبَيدَةَ بنُ الجَرَّاحِ وسَعدُ بنُ ابي وقَّاصٍ ﴾ ،کە لەسەر ئەو ناوە وەستا پرسییان: ئەدی خۆت؟

فەرمووی: بەڵێ منیش. بوخاری و ترمزی گێڕاویانەتەوە.. [1]

ئەمەش کورتەیەك لە ژیانی پڕ فەڕی هەر یەکەیان:

١ـ ئەبوبەکری سددیق: ناوی (عبداللەی کوڕی عوسمان)ە، یەکەمین کەس بوو لە پیاواندا، کە موسوڵمان بوو، کەس وەکو ئەو پشتیوانی لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) نەکردووە.

هەر هەموو سەروەتو سامانی، لە پێناوی سەرخستنی بانگەوازەکەی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم)خەرجکرد، لە کۆچکردن بۆ مەدینەو خۆ شاردنەوەی ئەشکەوتەکەی(سەور)دا، هاوڕێی پێغەمبەر بوو، کە بە پلەو پایەی گەورە دادەنرێت !!

دوای پێغەمبەری سەروەرمان (صلی الله علیه وسلم) ، ئەو بووە یەکەمین خەلیفەی موسوڵمانان.

لەسەر دەمی حوکمی خۆیدا، فیتنەو ئاژاوەی مورتەددەکانی زیندەبەچاڵ کردو کوژاندیەوە.

لە سەردەمی حوکمی دووساڵەی ئەودا، ئازادکردنی سوپای ئیسلام دەستپێکرد..

---

(١) حەدیسی تریش لەو بارەوە هەن وەکو ئەوەی (عبدالرحمانی کوڕی عەوف) خوا لێی ڕازی بێت گێڕاوێتیەوە، کە ئیمامی ئەحمەدو ترمزی و بەغەوی لە کتێبی (**مصابيح السنة**) دا هێناوێتیەوەو، دەربارەی وتویەتی: حديث حسن، بەڵام ئەو حەدیسەی سەعید، کە لەسەرەوەیە سەحیحەو پلەی لەم حەدیسەی پەراوێزەکە بەرزترو بەهێزترە، والله اعلم..

لە مەتحی ئەودا، پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) حەدیسی زۆرە، ساڵی(١٣)ی کۆچی، کۆچی دواییکرد، تەمەنیشی هەر وەك تەمەنی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)بوو، واتە: (٦٣)ساڵ !

لە ژوورەکەی خاتو عائیشەی کچی، کە خێزانی پێغەمبەرە (صلى الله عليه وسلم)، گیانی سپاردو لە تەنیشت پێغەمبەری نازدارەوە نێژرا ! خوا لێی ڕازی بێت.

٢ ـ عومەری کوڕی خەتتاب: لە ساڵی پێنجەم، یان شەشەمی پێغەمبەرێتیدا ،لە مەککە موسوڵمان بوو.

موسوڵمان بوونەکەی بۆ موسوڵمانان، خێرو بەرەکەت بوو، چونکە پێش موسوڵمان بونی، هەموو موسوڵمانەکان لە ماڵی (ئەرقەمی کوڕی ئەبو ئەرقەمی مەخزومی) لە (سەفا) خۆیان شاردبۆوە، بەڵام ،کە ئەو موسوڵمان بوو، خۆیان ئاشکرا کردو نەترسان.

عومەر (خوا لێی ڕازی بێت)، وەکو ئەبوبەکری سددیق (خوا لێی ڕازی بێت) هۆگری پێغەمبەری سەروەر بوو (صلى الله عليه وسلم) ، هەمیشە لە خزمەتیدا بوو.

بۆیە پرس و ڕای بەمو بە ئەبو بەکر زۆر دەکرد، دوای کۆچی دوایی ئەبوبەکر، ئەم بوو بەخەلیفەی موسوڵمانان، لە دادپەروەریی و توند پابەندبوونی بەحەقەوە، بووە نموونەو پێوەری داد..

لەسەر دەمی حوکمی ئەودا، فتوحاتی ئیسلامی زۆر پەرەی سەند، لە ساڵی(٢٣)ی کۆچی، دوای (دە) ساڵ حوکم کردن، لە کاتی نوێژی بەیانیدا، کە بە ئیمامەت لە مزگەوت نوێژی بۆ موسوڵمانان دەکرد، خەنجەری ژەهراویی لێدراو شەهید بوو..

ئەمیش تەمەنی پیرۆزی وەکو پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)و، ئەبوبەکری سددیق (خوا لێی ڕازی بێت) هەر(٦٣)ساڵ بوو، ئەمیش هەر لە تەنیشتی ئەبوبەکری سددیقەوە نێژرا.. خوا لێی ڕازی بێت..

٣ــ عوسمانی کوڕی عەففان: لە مەککە لە سەرەتای بانگەوازی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم)، کە ئەبوبەکری سددیق (خوا لێی ڕازی بێت)، بۆ ئیسلامی بانگ کرد، موسوڵمان بوو، دوو جار کۆچی بۆ حەبەشە کرد.

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) یەك لە دوای یەك ،دوو کچی خۆی: (روقەییەو ئوم کەلسوم)ی لێ مارەکرد، بۆیە نازناوی (زوننورەین)ی هەیە.

واتە: خاوەن دوو نورەکە، زۆرینەی سەروەت و سامانی خۆی ، لە پێناوی سەرخستنی ئیسلامدا خەرج کرد، بە تایبەتی لە غەزای (تەبوك)دا، کە کاتی قات و قڕیی‌و گرانی بوو.

دوای کۆچی دواییکردنی عومەری کوڕی خەتتاب (خوا لێی ڕازی بێت)، ئەم بوو بە خەلیفە، فەزڵی گەورەی بەسەر موسوڵمانانەوە، نوسینەوەی قورئانێتی، کە هەمووی کۆکردەوەو، چەند دانەیەکی لێ نوسرایەوەو، ناردی بۆ هەموو ویلایەتەکانی بەردەستی، لەسەر دەمی حوکمیدا، فیتنەو ئاژاوەی زۆر بەرپا بوو، لە ساڵی (٣٥) ی کۆچی لە تەمەنی هەشتا ساڵیدا (هەندێك دەڵێن: لە نەوەد ساڵیدا) شەهید بوو.. خوا لێی ڕازی بێت..

٤ـ عەلی کوڕی ئەبو تاڵیب: هێشتا لە ماڵی پێغەمبەری بەڕێزدا بوو (صلی الله علیه وسلم) منداڵ بوو، کە موسوڵمان بوو.

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فاتیمەی کچی خۆشەویستی خۆی دایێ، بە ئازایەتیی و زانایی بەناوبانگ بوو، دوای عوسمان (خوا لێی رازی بێت) لەسەر دەمێکی زۆر پڕ ئاشوب و ئاژاوەدا، ئەم بوو بەخەلیفە.. کاریگەرترینیان، شەڕی: (جەمەل)و (سیففین) بوو.

لە ساڵی(٤٠)ی کۆچی لە تەمەنی(٦٣)ساڵیدا، لەو کاتەی لە نوێژ تەواو بوو، شمشێری لێدراو شەهید بوو.. خوا لێی ڕازی بێت..

٥ ـ ئەبو عوبەیدە: کوڕی عامری کوڕی ئەلجەڕڕاح، لە مەککە لە سەرەتای بانگەوازی خواییدا، لەسەر دەستی ئەبوبەکر (خوا لێی ڕازی بێت) موسوڵمان بوو.

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ،نازناوی (ئەمینداری ئوممەت)ی لێنا، لە کاتی هاتنی وەفدی مەسیحییەکانی (نەجران)دا، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)ئەمی کردە سەرۆکی وەفدی موسوڵمانەکان.

زۆر جار پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) دەیکردە ئەمیری سەریەکانی، ئەبو عوبەیدە، باوکی خۆی لە غەزای بەدردا کوشت،چونکە لە بەرەی کافراندا بوو، لە ساڵی(١٨)ی کۆچی، لە تاعونەکەی شاری (عەمواس)ی شامدا، لە تەمەنی(٥٨)ساڵیدا بە تاعون کۆچی دوایی کردو، هەر لەوێش لە غۆری ئەردەن نێژرراوە لە شوێنێك، کە ئێستا هەر بە ناوی خۆیەوەیەتی.. خوا لێی ڕازی بێت..

٦ ـ عبدالرحمانی کوڕی عەوف: لەسەر دەستی ئەبوبەکری سددیق (خوا لێی رازی بێت) لە مەککە موسوڵمان بوو، خاوەن سەروەت و سامان بوو.

زۆری لە پێناوی خوادا بەخشی، کە کۆچی مەدینەشـی کـرد، زوو بەبازرگانیکردن،کە چـاکی لێـدەزانی، دەوڵەمەنـد بـووەوە، یارمـەتی زۆری موسوڵمانانی مەدینەشی پێدەدا.

ساڵی(٣٠)، یان (٣٢) لە تەمەنی(٥٧)ساڵیدا کۆچی دواییکـردو لە گۆڕستانی (بەقیع) لە مەدینە نێژرا.. خوا لێی ڕازی بێت..

٧ـ تەلحەی کوڕی عوبەیدوالله: لە مەککە لەسەر دەسـتی ئەبوبـەکری سددیق موسوڵمان بوو، لە غـەزای (ئوحـود)دا، پێغەمبـەر(صـلی الله علیه وسلم)پشتی پیرۆزی خۆی بۆ نەوی کرد، تا بچێتە سـەر پشـتی و لەوێوە بازداتە سەر تاوێرە بەردێك !! ئینجـا لـەو کاتـەدا پێغەمبـەر (صلی الله علیه وسلم)دەربارەی فەرمووی: (وَجَبَتْ)، واتـە: بەهەشـتی مسۆگەرکرد!

لـــە کـــاتی شـــەڕی (جەمـــەل)دا لـــە ســـاڵی(٣٦)ك لـــە تەمەنی(٦٤)ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.. خوا لێی ڕازی بێت..

٨ ـ زوبەیری کوڕی ئەلعەووام: دایکی ناوی (سـەفیە)یـە، کـە کچـی عبدولموتتەلیبی باپیرەی پێغەمبەرە(صـلی الله علیـە وسـلم) ،یـەعنی پورزای پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسـلم)، کـە دەربـارەی وەکـو لـە حەدیسی سەحیحی بوخاری و موسلیمدا هاتووە دەیفـەرموو: (لِكُلِّ نَبِيّ حَوارِي، وحواريَّ الزُّبَير).

واتە: هەموو پێغەمبەرێك یاوەری زۆر نزیکی هەیـە، یـاوەری زۆر نزیکی منیش (زوبەیر)ە..

(زوبەیر) لە مەککە لەسەر دەستی ئەبوبەکری سـددیق موسـوڵمان بوو، یەکەمین کەس بوو، کە شمشێری لە پێناوی خوادا هەڵکێشا...

لە غــەزای ئــەحزاب (خەنــدەق) دا، پێغەمبــەر (صـلى الله عليـه وسـلم)پێــی فــەرموو: (فِــداكَ أمِّــي وأبــي) ترمــزي گێڕاوێتیــەوەو بەحەدیسی حەسەنی ناساندووە.

واتە: دایك و باوکم بە قوربانت بن.. ئەمیش لە شەڕی (جەمەل)دا لە ساڵی(٣٦)ك لە تەمەنی(٦٤) ساڵیدا کۆچی دوایی کرد.. خوا لێی ڕازی بێت..

٩ ـ سەعیدی کــوڕی زەیــد: نــاوی (ســەعیدی کــوڕی زەیــدی کــوڕی عەمری کوڕی نوفــەیل)ە، خــۆی و فاتیمــەی خێزانــی، کــە خوشــکی عومەری کوڕی خەتتابــە، لــە مەککــە موســوڵمان بــوون، یــاوەرێکی بەڕێزەو یەکێکە لەوانەی دوعایان گیرا دەبوو !

لــە ســاڵی(٥١)ك لــە تەمــەنی(٧٣)یــان(٧٤)ســاڵیدا، لــە ناوچــەی (عەقیق) کۆچی دواییکرد و لە مەدینە نێژرا.. خوا لێی ڕازی بێت..

١٠ ـ سەعدی کوڕی ئەبو وەققاس: ئەمیش لە مەککە لەسەر دەســتی ئەبوبەکری سددیق موسوڵمان بوو، یەکــەمین کــەس، کــە لــە پێنــاوی بەرگریی لە دینی خوای گەورە تیری هاویشت، ئــەمیش یەکێکــە لــەو یاوەرانەی دوعایان گیرا دەبوو.

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)لە غەزای(ئوحود)دا پێی فەرموو: (إرْمِ فِداكَ أمِّي وأبي) موسلیم گێڕاوێتیەوە.

واتە: تیر بهاوە، دایكو باوکم بە قوربانت بن..

ئەم، پاڵەوانی شەڕی (قادسیە) بوو، لە ســاڵی(٥٥)ك لــە تەمــەنی (٧٤)ساڵیدا ،لە کۆشکی خۆی لە (عــەقیق) کۆچــی دواییکــرد و لــە مەدینە نێژرا..

کۆتا کەسی (عەشەرەی موبەششەرە)بوو، کــە کۆچــی دواییکــرد.. خوا لێی ڕازی بێت..

چەند سیفەتێک لە سیفەتەکانی

پێغەمبەری مەزن[١] (صلى الله عليه وسلم)

خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدۡ أَطَاعَ ٱللَّهَۖ﴾ ﴿النساء: ٨٠﴾ .

واتە: ئەوی ملکەچیی و گوێڕایەڵی پێغەمبەرەکەی خوا بکات، ئەوە ملکەچیی و گوێڕایەڵی خوای گەورەی کردووە..

ڕەوشتی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)، یەکپارچە چەسپاندنی قورئان بوو، ڕەوشتی قورئانیانە بوو، لەبەر تەعلیماتی قورئان توڕە دەبوو، بە ڕاپەڕاندنی ئاڕاستەی قورئانیش خۆشحاڵ دەبوو.

قەت تۆڵەی لەبەر خاتری خۆی لەکەس نەکردۆتەوە، یان لەبەر خاتری مافی خۆی لەکەس توڕە نەبووە، کە توڕەش دەبوو، هەموو دەیانزانی، کە بێڕێزییەك بەپیرۆزییەکی خوای گەورە کراوە..

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، لە هەموو کەس ڕاستگۆتر بوو، لە هەموو کەس بەوەفا تر بوو، نەرم و نیان بوو، خۆش مەشرەب و ڕێزگر بوو، لە کچە بوکی ناو کەژاوە شەرمنتر بوو، چاوی بەرز نەدەکردەوە.

زۆر دووربین بوو، ورد سەرنجی شتی دەدا، قسەی ناشیرینی بەدەمی پیرۆزیدا نەدەهات، نەفرینی کەس نەدەکرد، خراپەی بەرامبەر خراپە نەدەکردەوە، لێبوردەیی زۆر بەکار دەهێنا، دڵ گەورەو سینە فراوان بوو، ئەوی داوای شتێکی لێ بکردایەو هەیبوایە، دەیدایێ، نەیبوایە بە قسەی خۆش دڵنەوایی دەکرد.

---

(١) ئەم بەشە لە بەشی (شمائل الرسول) لە ئیبنو کەسیر و ترمزی وەرگیراوە..

قسەڕەق نەبوو، ڕقن و مۆن نـەبوو، بەزەردەخەنـەو ڕوو خـۆش بـوو، ڕووی لەو کەسە وەرنەدەچەرخاند، کە دەیدواند، نەبەقسە، نەبە هەستان و جـێ گـۆڕین، قسـەی پـێ نـەدەبڕی، وەك خـۆی درۆی لـێ نەدەبیسـترا، بەرامبەریشی بە درۆ نەدەخستەوە، ڕقی لەکـەس هەڵنـەدەگرت و کەسـی سوێند نەدەدا..

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، ڕێزی دراوسێی زۆر لابوو، قـەدری میوانی دەگرت، کاتێکی بەفیڕۆ نەدەچوو، یان زیکری خوای تێدا دەکـرد، یان بە بانگەوازەکەیەوە خەریك بوو، مەگەر هەڵسوکەوتێك، کە حەتـمەن دەبوو وابکرێت.

حەزی لە ڕەشبینیی نەبوو، هەمیشە گەشبین‌و بەئومێد بوو، لە نێوان هەموو دوو هەڵوێستێکدا ئەوەیانی هەڵدەبژارد، کە بۆ ئوممەتەکەی سـوك و ئاسـانتر بووبێـت، حـەزی لێبـوو بـە هانـای لێقەوماوانـەوە بچـێت، هەمیشەپشتی ستەم لێکراوانی زۆر دەگرت..

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) یاوەرانی خـۆی زۆر خۆشدەویسـتن، پرس و ڕای پێدەکردن، هەواڵی دەپرسین، گەر یەکێکیان دیار نەبوایە، لێی دەپرسـییەوە، یـان خـۆی تەشـریفی دەبـردە لای، یـان کەسـێکی بـۆ هەواڵپرسیی دەنارده لای، هەر کەسێکیان نـەخۆش بکەوتایـە، سـەردانی دەکرد، ئەوی لەبەر چاوان دیار نەدەما، چاوی بۆ دەگێڕاو لێـی دەپرسـی، هەر یەکێکیان بمردایە، دەچووە دوی جەنازەکەی، دوعای خێری بۆ دەکرد.

ئەوی نەدەهاتە خزمەتی، پۆزشی بۆ دەهێنایـەوە، بـەخاوەن عـوزری دەناساند، کە کابرا پۆزشـی دەهێنایـەوە، دەسـتبەجێ لێـی وەردەگـرت، چەندوچونی لەگەڵ کەسیان نـەدەکرد، زاهـیری لـێ وەردەگـرتن، بـەهێزو لاواز، دەسەڵاتدارو بێدەسەڵاتی لا وەکو یەك بوو، کە شتێکی دەفـەرموو،

ئەوەندە هێدی و لەسـەرخۆو ڕەوانبێژانـەو بەڕسـتەی کـورت دەیفـەرموو، کەخەڵکی دەیانـتوانی وشەکانی بژمێرن، سوعبەتی دەکرد، بەڵام غـەیری حەق بەدەمی پیرۆزیدا نەدەهات..

ئەدەب و ڕەفتاری پێغەمبەر

(صلى الله عليه وسلم)

پێغەمبەر (صلی اللە علیـە وسـلم) بەبـەزەییترین کـەس بـوو، ڕێـزی یاوەرانی خۆی زۆر لابوو، کۆڕو کۆمەڵی خۆی هەرچـەند قـەرەباڵغ بوایـە، کە یەکێکی تریان بهاتایەتە ژوورەوە، جێی بۆ دەکردەوە.

تووشـی هـەر یـەکێك لـە یـاوەرانی دەبـوو، ئـەم (صـلی اللە علیـە وسلم)خێراتر سڵاوی لێدەکرد، کە تەوقەی لەگەڵ هەر پیاوێکیـان دەکـرد، دەستی لە دەستی دەرنەدەهێنا، تا ئەو کەسـە خـۆی دەسـتی دەکـردەوە، خزمەتی هەموو کەسێکی دەکردەوە، کە خزمـەتی دەکـرد، نەیدەهێشـت کەس لە دوایەوە بڕوات..

پێغەمبەر(صلی اللە علیە وسلم) ، لە هەموو کەس زیاتر بـێ هـەواو فیز بوو،کە دەچووە کۆڕێکەوە، لەو جێیە دادەنیشت، کـە چـۆڵ بـوو، لـە هەر کوێیەکی کۆڕو شوێنەکەوە بوایە دادەنیشـت، ڕووی پـاکی خـۆی بـە سەر هەموو ئامادەبواندا دابەشدەکرد، سەیری هەموانی دەکرد، هەر یەکە وایدەزانی ڕووی بە تەنها لەوەو بۆ ئەو دەدوێـت، کـەس لـە ئامـادەبوانی کۆڕەکانی ،وای هەست نەدەکرد یەکێك هەیە لەو کۆڕەدا، لای ئەو (صـلی اللە علیە وسلم)، لەم بەڕێزترو گەورەتر بێت.

هـەر کەسـێکی لا دابنیشـتایە، وای لێنـەدەکرد هەسـتێ و بـڕوات، مۆڵەتیشی لێـــوەرنەدەگرت، تا هەستێت و بڕوات، مەگـەر بـۆ کـارێکی بوو بێت، پەیوەندی ڕاستەوخۆی بـە دینەکـەوە بوبێـت، ئـەو کاتـە داوای مۆڵەتی لێدەکردو دەڕۆیشت !!

پێغەمبەری پێشەوا (صلى الله عليه وسلم)،حەزی لێنەبوو کەس لەبەری هەستێت، ئەنەسی کوڕی مالیك (خوا لێی رازی بێت) دەڵێ: (کەس نەبوو لای یاوەران لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)خۆشەویستر بێت، بەڵام کە دەشهاتە کۆڕیان، لەبەری هەڵنەدەستان، چونکە دەیانزانی پێی قەڵس دەبێت). حەدیسێکی سەحیحەو ئیمامی ئەحمەدو ترمزی گێڕاویانەتەوە..

پێغەمبەری ڕێزدار(صلى الله عليه وسلم)،گەر بیزانیبایە کەسێك شتێکی پێناخۆشە، هەرگیز ئەو شتەی لەبەرچاوی نەدەکرد، یان بۆی باس نەدەکرد، هەژارو دەستکورتی خۆشدەویست و بەردەوام سەری لێدەدان، لەگەڵیاندا دادەنیشت.

لەگەڵ جەنازەی هەر یەکەیاندا دەچوو، قەت بەچاوی نزمەوە سەیری هەژارێکی نەکردووە، لەبەر دەوڵەمەندیی و دەسەلاتیش، چاوپۆشی لە هەڵەی کەس نەکردووە، عەیبەی لە هیچ خواردنێك نەدەگرت، گەر حەزی لێبوایە دەیخوارد، گەر حەزی لێ نەبوایە دەستی دەکێشایەوە..

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)،جارێك حەجی کردووە، سواری وشترێك بوو، کورتانێکی دڕاوی پێوەبوو، پارچەیەك قوماشی بەسەرەوە بوو، بایی چوار درهەم نەدەبوو، هەر دەیفەرموو: (اللهُمَّ اجْعَلْهُ حَجًّا لا رياءَ فيهِ ولا سُمْعَةً).

واتە: خوایە بیکە حەجێك، کە نە ڕیابازیی تێدا بێت، نە بۆ ناودەرکردن بێت..

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، نە لە پۆشاکیدا، نەلە کۆڕو هەڵسوکەوتیدا، خۆی لە یاوەرانی جودا نەدەکردەوە، بۆیە جاری وا هەبوو

دەشتەکییەك دەهاتە کۆڕەکەوەو دەیپرسی: کامــەتان (**محمــد**)ە (صـلى الله عليه وسلم)؟!!

حەزی لە پۆشاکی درێژ بوو، بەڵام لە خـوارەوە، تـا ناوەڕاسـتی لاقـی پیرۆزی دەبوو، هەرگیز نە لە خۆراکیدا، نەلە پۆشاکیدا ئیسرافی نــەدەکرد، قەلەنسـوەو عـەمامــەی لەسـەر دەکرد،مسـتیلەیەکی زیـوی لــە پەنجـەی تەنیشت پەنجە توتەی پیرۆزی دەستی ڕاستی دەکرد..

بانگەوازو جیهادی پێغەمبەر

(صلى الله عليه وسلم)

خوای پەروەردگار بە ڕەحمەت و بەزەیی خۆی، (محمد)ی پێغەمبەری نازداری خۆی (صلى الله عليه وسلم)،بۆ هەموو خەڵكی سەر زەمین لە هەموو نەوەكانیدا نارد، ئەویش سەلامی خوای لێبێت، سەرەتا هەموو عەرەبەكانی بۆ ئەم بانگەوازە خواییە بانگ كرد، ئینجا هەموو خەڵكی بانگ دەكردن بۆ ئەو خێروبەرەكەتەی لەم دینەدایە، كە خێرو چاكەی دنیاو قیامەتی هەموو لایەكیانی پێوە بەندە..

یەكەمین شتێك، كە ئەو زاتە پاكە (صلى الله عليه وسلم)،ئەو خەڵكەی بۆ بانگهێشت كرد: خواپەرستیی بوو، نوێژو پاڕانەوە بوو، هانا بۆ خوای تاك و پاك بوو، كە تەنها بۆ ئەو ببرێت و بەس، وەك خوای گەورە دەفەرمووێ: ﴿قُلۡ إِنَّمَآ أَدۡعُواْ رَبِّي وَلَآ أُشۡرِكُ بِهِۦٓ أَحَدٗا﴾ ﴿الجن : ٢٠﴾.

واتە: بڵێ: من بەرەو لای خوا بانگەواز دەكەم، تا تەنها ئەو بپەرسترێت و شەریكی بۆ دانەنرێت..

بەڵام موشریكەكان لەبەر ئەوەی ئەم بانگەوازە خواییە، دژی بیروباوەڕو بتپەرستییەكەی ئەوان بوو، قبوڵیان نەكردو زۆر سەخت دژی وەستانەوە، چونكە ئەو عەقیدە پوچەڵەی خۆیان، كە لە باب و باپیرانی خۆیانەوە بۆیان مابۆوە، بەڕاستتر دەزانی.

بۆیە ئەمەی پێغەمبەری نازداریان (صلى الله عليه وسلم) ئیستیعاب نەدەكرد، سەرباری ئەوەش، خۆیان بەژیرو خاوەن بیر دەزانی و، ئەویان (صلى الله عليه وسلم)بە شێت و سیحر لێكراوو سیحر باز دەزانی،

لەکاتێکدا، کە هەر خۆشیان لە دەست پاکیی و ڕەوشت بەرزیـدا، ناویـان لێنابوو: ڕاستگۆی دەستپاك..

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) زۆر بە ئارام بـوو، سـەبرێکی زۆری لەسـەر ئـەم بەربەسـت و سەرسـەختییەیان گـرت، زۆری تەحـەمولی ئەشکەنجەو ئازاری قوڕەیشی کرد، چـونکە خـوای گـەورە پێـی فـەرمووو: ﴿ فَٱصۡبِرۡ لِحُكۡمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعۡ مِنۡهُمۡ ءَاثِمًا أَوۡ كَفُورٗا ﴾ ﴿الانسان:٢٤﴾.

واتە: لەسەر فەرمانی خـوای خـۆت بـەئارام بـەو، گوێڕایـەڵی هـیچ تاوانبارو کافرێکیان نەکەیت..

مـاوەی (سـێزدە) سـاڵ لـە مەککـە مایـەوەو لەسـەر بانگـەوازی یەکخواناسیی خۆی بەردەوام بوو، سەبرێکی زۆری گرت، زۆر لە یـاوەرانی کۆچیان بۆ حەبەشە ، بۆ مەدینە کرد ، تا خۆشی تەشریفی بردە مەدینەو کۆمەڵگەی ئیسلامی یەکەمی ئەم دینەی لەوێ دامەزراند ، دەسەڵاتێکی خوا ویستی لەسەر بنەماکانی دادو خۆشەویستیی و یەکسانیی پێکهێنا.

خـوای گـەورەش پـێ بـەپێ، یارمـەتی دەداو پشـتیوانی لێـدەکرد، بەردەوام بەم قورئانە بۆ جیهادو زانست و پێشکەوتن ئاڕاستەی دەکرد..

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) نامەی بۆ هەموو پاشاو دەسەڵاتدارانی ئەو سەردەمە نووسی، بۆ خواویستی بانگیکردن و بۆ خاوەن پەیامە ئاسمانییەکانی بەو شێوازە نوسی،کە خوای گەورە پێی فەرموو بوو: ﴿قُلۡ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ تَعَالَوۡاْ إِلَىٰ كَلِمَةٖ سَوَآءِۭ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمۡ أَلَّا نَعۡبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشۡرِكَ بِهِۦ شَيۡـٔٗا وَلَا يَتَّخِذَ بَعۡضُنَا بَعۡضًا أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِ ﴾﴿ال عمران/٦٤﴾.

واتە: بڵێ: ئەی خاوەن پەیامە ئاسمانییەکان! وەرن، با لەسەر دیدو تێڕوانینێکی هاوبەشی نێوانمان ڕێکبکەوین، کە هیچ لایەکمان غەیری

خوای گەورە نەپەرستین و شەریکی بۆ بڕیار نەدەین و، کەسمان کەسی ترمان لە جێی خوای گەورە دانەنێین..

واتە: کەسمان،کە پیاوی دینە، کە لە مەسەلەکانی یاساو ڕێسا دانانی حەڵاڵ و حەڕام ناساندندا نەخەینە پلەو پایەی خوای گەورەو، ئەو مافەیان پێ ڕەوا نەبینین و بیاندەینێ..

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)،دژی کافرو موشریکان جەنگاو بەسەریاندا زاڵ بوو، بۆ خۆی (صلی الله علیه وسلم) لە (بیست) غەزادا بەشدار بوو، دەیان سریەو مەفرەزەی لە یاوەرە عەزیزەکانی خۆی، بەملاولادا بۆ بانگەوازو جیهاد نارد، سوپای پێکەوەناو دوای خۆشی، یاوەرە سەرکردە بەڕێزەکانیشی، زۆر لە گەلانی سەر زەویان ڕزگارکردو، پەیامی خواییان پێگەیاندن و، سیستمی دادی خوا ویستیان بە واقیعی نیشان دان و، لە خاك و میللەتاندا بۆیان پیادەکردن..

خۆشویستن و شوێنکەوتنی پــیــٚغەمـبـەر (صلى الله عليه وسلم)

خـــوای گـــەورە دەفـــەرمووێ: ﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ﴾ ﴿ال عمران: ٣١﴾.

واتە: پێیان بڵێ: گەر خواتان خۆش دەوێت، شوێنی مـــن بکـــەون، تـــا خوای گەورە خۆشی بوێن و لە گوناهەکانتان ببورێت.

پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمووێ:

(لا يُؤمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أكونَ أَحَبَّ اليهِ مِنْ والِدِهِ وَوَلَدِهِ والناسِ أجمعينَ). بوخاری وموسلیم گێڕاویانەتەوە.

واتە: کەستان باوەڕی دانامەزرێت، تا مـــنی لـــە بـــاوك و کـــوڕو هـــەر هەموو خەڵکی زیاتر خۆش نەوێت.

پێغەمبەری پێشەوامان (صـلى الله عليـه وسـلم)، لـە ڕەسـەنێتیی و جـــوامێریی و ئازایـــەتیی و ســـەخاوەتدا، گەنجینـــەی هـــەموو ڕەوشـــتە بەرزەکانی مرۆڤـــایەتی بوو، هەر کەس دەیـدی، بـە سـام و هەیبەتـەوە تەماشای دەکرد، ئەوی تێکەڵی دەبوو، زۆری خۆشدەویست..

پێغەمبەری خوا (صـلى الله عليـه وسـلم)، پەیامەکـەی بـە تـەواوی گەیاند، ئوممەتەکەی پێکەوەناو ،خســتییە ســەر ڕاســتەڕێ و ئامۆژگـاریی کۆتایی دایە، دڵ و دەروونی یـاوەرانی وەك یـەك لێکـردو، ڕاو بۆچـوونی هەموانی کردە یەك، ڕەوشتی هەموانی وا داڕشت، کە لـە بریقەدانـەوەی

ڕەوشتی خۆی دەچوون[(١)]، هەر بۆیە پێش ئەوەی بچنە قەڵاو قوللەی میللەتانەوەو بیانگرن، توانیان بچنە دڵیانەوە، ئاوا ئاسان توانیان خەڵکی لە پەرستنی مرۆڤی وەکو خۆیانەوە دەربهێنن و، بیانخەنە سەر پەرستنی خوای کردگاری هەموان..

ئەو بەڕێزانەش، کە لە خزمەتی ئەو پێشەوا سەروەرەدا بوون (صلی الله علیه وسلم)، ئەم دینەیان بە پاکیی و ڕاستیی، دوور لە هەموو ئەفسانەو بیدعەیەك و، بە ڕەوایی و ڕەوانی گەیاندە هەموو لایەك، کە ئیتر نەپێویستی بەوە ما، لێی کەم بکرێتەوە، نە ئاتاجی ئەوەش بوو بۆی زیاد بکرێت..

هەر وەکو ئەوەی، کە خوای گەورە دەرهەقی فەرموو بووی: ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗاۚ﴾ ﴿المائدة: ٣﴾.

واتە: ئەمڕۆ دینەکەم بۆ تەواو کردن و نیعمەتی خۆم بە تەواوی بەسەردا ڕشتن و ڕازی بوم، کە ئیسلام بەرنامەی ژیانتان بێت..

پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم)، دەفەرمووێ: (إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ مَكَارِمَ الاخلاقِ)، سەحیحەو ئیمامی ئەحمەد گێڕاوێتیەوە.

واتە: تەنها بۆ ئەوە هاتووم، تا ڕەوشتەبەرزو مەزنەکان تەواو بکەم..

ئا ئەمە ڕەوشتی پاك و بەرزو نمونەیی پێغەمبەری پێشەواو سەروەرو سەردارمانە، کە خوای گەورەو کارزان پەسەندی کردووەو فەرمانی بە

---

(١) مەحوی شاعیری خواناسی کورد دەرهەقیان دەفەرمویٚ:
بە شوعلەی نوری نبووەت ئەوەندە مونعەکیس بوو بوون
غەریبی تازە هاتوو دەیووت: ئەم پێغەمبەرستانە ! (و).

ئێمەش کردووە، کە شوێن پێی هەڵگرین و پێوەی پابەند بین: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ﴾ ﴿الاحزاب: ٢١ ﴾.

واتە: بەڕاستی نمونەی پێشەوایەتی و ئیقتیدا پێکردنی جوانتان لە پێغەمبەری خوادا بۆ دیاری کراوە..

با ئەوە بزانین، کە خۆشەویستی ڕاستەقینەی خوای پەروەردگارو، پێغەمبەرە عەزیزەکەی (صلى الله عليه وسلم) لەوەدایە، کە شوێن قورئانی پیرۆزو سوننەتی سەلماوی پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم) بکەوین و، قسەی هیچ کەس نەخەینە پێش فەرمایشتی ئەوان، وەکو خوای پەروەردگار فەرمانی پێداوین و فەرموویەتی: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تُقَدِّمُوا۟ بَيْنَ يَدَىِ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۖ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ﴾ ﴿الحجرات: ١﴾.

واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە! ڕاو بۆچونی خۆتان، مەخەنە پێش ئاڕاستەی خواو پێغەمبەرەکەیەوەو، لە خوا بترسن..

خوایە بە لوتف و بەزەیی خۆت، خۆشەویستی خۆت و پێغەمبەرە بەڕێزەکەت (صلى الله عليه وسلم) و یاوەرانیمان لە دڵدا بچەسپێنەو، لە ڕۆژی دواییشدا بمانخە بەر تکای ئەو.. ئامین.

والحمد لله رب العالمين

ناوەڕۆک

پێشەکی و پێناسە: ٦
ڕەچەڵەکی بەڕێزی ٩
ڕەچەڵەکی لە خەتی باوکییەوە: ١٠
ڕەچەڵەکی لە خەتی دایکییەوە: ١٠
لـــەدایـــکبـــوونـــی: ١١
نـــاونـــانـــی: ١١
بـــەخـــێـــو کـــردنـــی: ١٢
گەشەو نەش و نمای: ١٣
پێناسەی محمد (صلی الله علیه وسلم): ١٣
ژنهێـــنـــانـــی : ١٦
سەرەتای پێغەمبەرێتییەکەی ١٨
سەرەتای بانگەوازەکەی ٢٢
موعجیزەی قورئان ٢٤
موعجیزەی قورئان: ٢٥
هەڵوێستی قورەیش لە بانگەوازەکە: ٢٨
دانوستانی قورەیش و ئەبو تالیب: ٣٢
کۆچکردن بۆ حەبەشە: ٣٤
قورەیش و کۆچەرەکان: ٣٥
موسوڵمان بوونی حەمزەو عومەر : ٣٧

باسی تابلۆی ئیعلانەکە: ٣٩
کۆچی دوایی ئەبو تاڵیب و خەدیجە: ٤٠
هەڵوێستی قورەیش لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ٤١
چـــوونـــی بۆ تـــائیـــف : ٤٢
ئیـــســـــرا و مـــیعـــــراج ٤٥
ئیـــســـــراو: ٤٦
میــــعـــراج: ٤٨
بانگهێشتی هۆزەکان ٥٠
بەیعەتی عەقەبە: ٥١
پیلانە فاشیلەکەی قورەیش: ٥٤
کۆچی مەدینـــە: ٥٥
بـــرایـــەتیـــکـــردن: ٦٢
ڕێکەوتن و پەیماننامەکان: ٦٣
دروستکردنی مزگەوتەکەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ٦٤
ڕۆژ ژمێـــری کۆچـــی : ٦٥
غەزا و ســەرییەکان ٦٨
شەرعیێتـیی جەنـــگ: ٦٨
ســەریـیەکان: ٧٢
غـــەزای مـــەزنی بــــــەدر: ٧٤
غـــــەزای ئــوحــود: ٧٩
غـــەزای خـــەنـــدەق (ئەحـــزاب) : ٨٣
پـــەیـمـانی حـودەیـــبـیـیە: ٨٨
نامەکانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بۆ پاشاکانی ئەو سەردەمە ٩٢

ئـــازاد کـــردنـــی مـــەککـــە: ٩٤
غـــەزای حونـــەیـن: ٩٩
غـــەزای تـــــەبــــوك: ١٠٣
نـاردنـــی وەفـــدەکـــان: ١٠٧
ورەور لەگەڵ جولەکەکان: ١٠٨
حـــــەجـی ماڵـئـاوایـــی: ١١٦
بـــلاۆبـــوونـــەوەی ئیـســلام ١١٩
منـــداڵـــەکانـی پێـغـەمـبـــەر (صلی الله علیه وسلم) ١٢٣
خێـزانـــەکانـی پێـغـەمبـــەر (صلی الله علیه وسلم) ١٢٦
خـزمـانـی پـێـغـەمـبـــەر (صلی الله علیه وسلم) ١٣٦
دەمژدە دراوەکە بە بەهەشت ١٣٧
چەند سیفەتێك لە سیفەتەکانی پێغەمبەری مەزن (صلی الله علیه وسلم) ١٤٥
ئەدەب و ڕەفتاری پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ١٤٨
بانگەوازو جیهادی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ١٥١
خۆشویستن و شوێنکەوتنی ١٥٤
پـــێـــغـــەمـــبـــەر (صلی الله علیه وسلم) ١٥٤
ناوەڕۆك ١٥٧